اِسلام
او
سیاست

تالیف

حضرت مولانا مطیع الله عائل صاحب
(دامت برکاتهم)

خپرونکی:
باختر کتاب فروشی سیټلائټ ټاون
بالمقابل مسجد ختم النبوه
کوئټه

مکتبة الفکر الاسلامی
لصاحبها عائل
سلسله نمبر ۳

إسلام او سیاست

تالیف

حضرت مولانا مطیع الله عائل صاحب (دامت برکاتهم)

ـ فاضل جامعه فاروقیه کراچی ـ خریج الجامعة الاسلامیة مدینه منوره

ـ کتاب می په سروسترګو منلی او ډیر شکر ګزاریم.

مولانا عبدالعلی دیوبندی صاحب

ـ "د جامعی لپاره یو ستر، نایابه او دوخت ډیر محتاج الیه کتاب"

مولوی شهاب الدین دلاور صاحب

ـ د اسلامی تولنی لپاره یو جامع او صحیح کتاب دی

داکتر مفتی نظام الدین شامزی صاحب

ـ دیر دقدر ور، ضرورت پوره کونکی کتاب چی تولنی ته مفید او ضروری دی

مفتی عبدالرؤف خان افغانی صاحب

ـ کتاب (اسلام او سیاست) دیر مفید دی.

مولوی عبدالحکیم الحقانی صاحب

خپرونکی: باختر کتاب فروشی، نوی کوته، مقابل مسجدِ ختم نبوت کوته

دطبع اوترجمې حقوق

دمؤلف سره محفوظ دي

کتاب : .... اسلام اوسیاست

تالیف : .... مولوی مطیع الله عائل

اشاعت : .... باختر کتاب فروشي سټيلايټ ټاون کوئټه

طبع : .... اوله

تعداد : ۱۰۰۰

کمپیوزنګ : .... عائل کمپیوټر فون نمبر ۸۳۲۵۸۳-۰۸۱ کوئټه پاکستان

کمپیوزر : .... محب احمد صادق

دچاپ کال : .... ۱٤۲۲هـ موافق ۲۰۰۱م

دکتاب دترلاسه کولو پته

۱- باختر کتاب فروشي سټلایټ ټاون بالمقابل مسجد ختم النبوة کوئټه.

۲- مکتبة حبیبیة کانسي روډ کوئټه.

۳- المکتبة الغفاریة ارګ بازار قندهار.

د موضوعاتو فهرست (لړ لیك)

نمبر	عنوان	صفحة
١-	دسیاست تعریف پېژندنه	٣
٢-	دسیاست أهمیت	٦
٣-	اسلامی سیاست	٩
٤-	دحکومت معنی او مفهوم	١٠
٥-	دمقتدر اعلی خصوصیات	١٣
٦-	داسلامی حکومت - أمیر تعین	٢٦
٧-	د أمیر یا خلیفة صفتونه یا معیارونه	٤٧
٨-	مسئله إقتداء دضعیف په قوی پسی	٥٦
٩-	د امام غزالی رح په نزد د أمیر صفتونه	٦٣
١٠-	د انتخاب او بیعت تر مینځ فرق	٦٥
١١-	د مسلمانانو د أمیر وظائف او مسؤلیتونه	٦٩
١٢-	اول د اسلام قانون په مکمل دول نافذ کول	٦٩
١٣-	دریم دجمعی، اختر ونو، دجنازی لمونځونه او خطبه ویل ...	٧٥
١٤-	دریم خپلو رعایاؤ ته دحج امکانات برابرول	٨٣
١٥-	څلورم دین لرونکی او أهل مامورین مقرر کول	٨٤
١٦-	پنځم دخپلو مامورینو څارنه کول	٩١

نمبر	عنوان	صفحة

١٧- شپږم د أمن راوستل ٩٩

١٨- أووم دعدل قائمول ١٠٢

١٩- أتم د قانون حفاظت كول ١٠٥

٢٠- نهم دتعليم وسائل او زمينه برابرول ١٠٧

٢١- لسم دسرحدونو حفاظت ١٠٩

٢٢- يوولسم دشورئ جوړول ١١٤

٢٣- د اسلامی شوری د اركانو صفات ١٢٠

٢٤- دولسم دبيت المال جوړول ١٢٥

٢٥- وأمير ته د زكوة وركولو حكمت ١٣٠

٢٦- د اسلامی بيت المال موارد ١٣٤

٢٧- د زكوة أغراض او مقاصد ١٣٥

٢٨- اول تزكية النفس ١٣٥

٢٩- دوهم د الله درضا لپاره به وی ١٣٦

٣٠- دريم دحلالی كټی څخه به وی ١٣٧

٣١- څلورم احسان نه بلل ١٣٩

٣٢- پنځم دغريبانو كفالت كول ١٤١

٣٣- د زكوة شرطونه ١٤٣

نمبر	عنوان	صفحة

۳٤- د زکوة قسمونه ۱٤٤
۳٥- دوهم دتجارت مالونه ۱٤۸
۳٦- دریم حیوانات یا څاروی ۱٥۰
۳۷- څلورم کښتونه میوی او دانی ۱٥۱
۳۸- د عشر مقدار ۱٥٦
۳۹- د زکوة مستحقین یا حقداره ۱٦۲
٤۰- غنی ته دزکوة ورکولو حکم ۱۷٥
٤۱- دخراج نصاب او مقدار ۱۸۱
٤۲- حضرت عمر فاروق رضی الله عنه او خراج ۱۸۳
٤۳- خراج او مالیه ۱۸۸
٤٤- مالیه او عشر ۱۹۳
٤٥- د افغانستان محکی خراجی؟ ۱۹٦
٤٦- د افغانستان دینی او مذهبی حالات ۱۹٦
٤۷- د افغانستان حدود او اداری تشکیل ۱۹۷
٤۸- په افغانستان کی دخلفاء راشدینو فتوحات ۱۹۹
٤۹- د هرات فتح ۱۹۹
٥۰- د سیستان فتح ۲۰۳

نمبر	عنوان	صفحة

٥١- دكابل فتح ٢٠٤
٥٢- د أمويانو ددورى فتوحات ٢٠٥
٥٣- پ ‍عباسى دوره كى افغانستان ٢٠٧
٥٤- دخراج يا ماليى دزياتولو حكم ٢١٠
٥٥- ظالم فاسق امير ته زكوة، عشر، ماليه، وركولو حكم .. ٢٢٢
٥٦- راجح، غوره نظر او لاره ٢٣١
٥٧- د بيت المال دمواردو څخه غنيمت دى ٢٣٩
٥٨- د غنيمت دمصرف ځايونه ٢٤٢
٥٩- د بيت الما دمواردو نخخه جزيه ده ٢٤٦
٦٠- د جزيى شرطونه ٢٥٠
٦١- د جزيى دوجوب وقت ٢٥١
٦٢- د بيت المال دمواردو څخه فيء دى ٢٥٢
٦٣- د فيء دمصرف ځايونه ٢٥٣
٦٤- ٦مورد ركاز دى ٢٥٤
٦٥- ٧مورد كراء الأرض ٢٥٥
٦٦- ٨مورد عشور يعنى گمركى محصول ٢٥٥
٦٧- د مسلمانانو حخه دگمركى محصول اخستلو حكم ... ٢٥٨

نمبر	عنوان	صفحة
٦٨- ٩	أموال فاضله	٢٦٦
٦٩- ١٠	مورد أوقاف	٢٦٧
٧٠- ١١	مورد نوائب وضرائب	٢٦٨
٧١- ١٢	مورد بي مالكه مالونه	٢٧٢
٧٢-	داسلامي بيت المال مصارف	٢٧٢
٧٣-	اسلامي ټولنه او سوال	٢٧٤
٧٤-	د أمير يا إمام حقوق	٢٧٨
٧٥- ١=	د ظالم أمير داطاعت كولو حكم	٢٨٠
٧٦- ٢=	نصرت او كومك ورسره كول	٢٨٤
٧٧- ٣=	نصيحت ورته كول	٢٨٨
٧٨-	د أمير دعزل يا ليرى كولو أسباب	٢٩١
٧٩-	خاتـمه	٢٩٣
٨٠-	مأخذونه	٣٠٢
٨١-	دممتاز ديني فقهي، سياسي، علماؤ تقريظونه	٣٠٥

اهدا

۱- دحق دلاری مسـافرانوتـه

۲- دقرآنی نظام غوښـتونکو مفکرینوتـه

۳- داسلامی نظام عملی کونکو مجاهدینوتـه

٤- داسلامی علومو زده کونکو طالبانوتـه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذی أنزل علی عبده الکتاب و لم یجعل له عوجا، وهدی للمتقین الذین اتخذوه مسلکا ومنهجا، والصلوة والسلام علی من أرسله الله بالحق بشیرا ونذیرا ورحمة للعالمین، وعلی آله وأصحابه الذین اهتدوا بهدیه أجمعین.

أما بعد:

ځرنګه چه اسلامی ټولنه له ډیره وخته راهیسی دسیکولرزم (لادینیت) په اورلولپه سویده، نوله همدی أمله ډیر پوه کسان هم داسلامی سیاست طرز انتخاب، حکومت، نظام مالیات، شوری، اهل العقد والحل، اوداسی نورو مهمو مسئلوسره نابلده شوی، اوډول ډول تعبیرات اوورانديزونه تری کوی، ځکه ډیرځله موږ له ډیروښو اوغوره عالمانو دین پوهانوڅخه په مجلسونو، اویادسوال په حواب کی اورو، چه وایی سیاست معنی درواغ، چل، فریب، دوکه آن تردی چه وایی سیاست معنی شیطانت اوداسی نور، اوبیا وینوچه ډیر پردین مین تقوی لرونکی شیخان په خپلو خانقاوکی ناست خپل متعلقین، اودوستان دسیاست څخه لیری ساتی، اووایی چه دایوکفری شیطانی دنده أوکار دی، اوکوشش کوی چه دوی په خپله اوهغه کسان چه ددوی سره تعلق لری، دټولنی اوټولنیز کاروڅخه ګوښه اوپه ځنګل وساتی، اووایی (السلامة فی الوحدة) سلامتیا په یوازی والی کی ده، هغوی دهیڅ قسم حکومت سره مخالفت نه لری اونه یی کوی.

څوله بله اړخه بیایو بله ډله اسلامي علماء، پوهان، پردین مین بزرګان په خپله په سیاست کې کارکوي، شپه اوورځ زحمتونه ګالي، اونورو مسلمانو اودوستانوته وايي، چه بشپړه دین پرته له سیاسته اوحکومته نیمګړی، راتلای، مطلب داچه سیاست اوحکومت ددین یومکمل جز شمیری، اوبې له دغه جز څخه دین نیمګړی بولي، هغوی پرهرمسلمان باندې په سیاست اوحکومت کې ونډه اخستل فرض ګڼي، نوځکه دعاموخلقوڅخه لاره ورکه سوې، اونه پوهیږي چه باید څه وکړي، اوڅه بیا داسې تنظیمونه سته، چه داسلام دنوم څخه په استفاده سره، ذهني یاوضعي افکاراوقوانین پرخلقو داسلام په نوم عملي کوي، دعاموخلقو دناخبرتیاڅخه استفاده کوي، نوځکه غواړم چه دخپل علمي توان په اندازه، پرداسې موضوعاتو لکه دسیاست تعریف پېژندنه، دسیاست أهمیت، په اسلام کې داقتدار أعلی خاوند اوسرچینه، دحکومت معنیٰ اومفهوم، په اسلام کې د انتخاباتو حکم، داسلامي أمیر، اودشورې دارکانو مواصفات اودندې، أهل العقد والحل، دښځې امارت، دشورې أهمیت، دمالي اومحصول حکم، اوداسې نورو... په هکله دمعتبرو اومستندو کتابوپه حواله، څه ناڅه بحث وکړم، ترڅودسیاست دلړنیوزده کونکو لپاره لاربنود وي، اوعام خلق وکولای سي، چه دخپل ځان لپاره لاره غوره کړي، اوپه اسلامي تنظیمونو کې دکارکونکو لپاره یومعیارسي، اوزموږلپاره داهم واسلامي ټولني ته عموم

او د پښتو ژبې لپاره خصوصاً یو خدمت سوی وي، الله جل جلاله دې قبول کړي، او زموږ لپاره دې د آخرت نیکه او ښه زخیره وګرځوي. آمین

دسیاست تعریف (پیژندنه)

سیاست یوه عربي کلمة ده، دساس یسوس سیاسة دباب څخه ده، معنی ئې ده دبّر یدبّر تدبیراً. مثلا ویل کېږي ساس زید الأمر: یعني زید دیوکار تدبیر وکړی، معلومه سوه چه سیاست په لغت کی تدبیرته ویل کیږي. (۱)

په اصطلاح کي دسیاست مختلف تعریفونه سویدی.

الف - دسیاست تعریف دفقهاؤ په نظر کی.

۱- هی العمل بماتقتضیه المصلحة، مالایخالف أصول الدین، وإن لم یقم علی ذالك دلیل خاص. یعني سیاست وهغه عمل ته ویل کیږي چه دمصلحت په خاطر وي، او د اسلام د اصولو څخه مخالف نه وي، که څه هم پر د غه باندي خاص دلیل نه وي.

۲ - ځنی فقهاء چه غواړي پر حاکمانو دقدرت کړه تنګه کړي وایي "لاسیاسة شرعیة إلامانطق به الشرع" یعني شرعي سیاست نه دی مګر هغه دی چه شریعت په ناطق وي.

۳ - ځنی نور فقهاء ئې داسې تعریف کوي ،،السیاسة فعل شیئ من الحاکم، لمصلحة یراها، وإن لم یرد بذلك الفعل دلیل جزئي،، یعني سیاست

۱- المصباح المنیر ص۳۷۸ ج ۱

دحاكم هغه فعل ته ویل کیږي، چه دده په نزد مصلحت وي، که څه هم پرهغه جزئي دلیل هم نه وي. (۱)

با = دسیاست تعریف دغیراسلامي پوهانوپه نظر کې !

۱- جان سیلي،اوډاکترستیفنز لیکاك وایي: سیاست دحکومت علم ته وایي.

۲- کتیل اکیریز وایي: سیاست دحکومت اوریاست علم ته وایي.

لکن دغه دواړه تعریفونه ډیرمحدود دي، مثلا داول تعریف څخه ټول هغه علوم چه دریاست متعلق دي، څني وزي لکه خپله ریاست اویادریاست آغاز، اوبل داچه په سیاست کې خویوازي دهغه کسانوڅخه بحث نه کیږي، چه په حکومت کې دي، بلکه دهرفرد داخلاقو، حقوقواو کردارڅخه بحث کیږي.

اودوهم تعریف هم جامع نه دي، ځکه ډیرموضوعات سته، چه دهغوی څخه په سیاست کې بحث کیږي، لکه ازادي، مساوات، اقتصاد اوداسې نور، اوداټول تردغه تعریف لاندي نه راځي. (۲)

ج = سیاست داسلامي پوهانو په نظر کې.

۱- أبوالوفاء ابن عقیل بغدادي وایي: السیاسة ماکان من الأفعال ، بحیث یکون الناس معه أقرب إلی لمصلحة، وأبعد من الفساد: یعنی سیاست هغه تدبیرونه اوافعالوته ویل کیږي، چه په هغوی خلك واصلاح ته نژدي،

۱- السیاسة الشرعیة: ص۱

۲- سیاست وریاست: ص۷

او دفساد څخه لیری سی.

۲- إمام راغب اصفهانی وایی: السیاسة عمارة الأرض، وتنفیذ أحکام الله، ومکارم الشریفة: یعنی سیاست ددروشیانو څخه عبارت دی: دځمکی آبادول، دالله تعالی داحکامونافذول، دښو اخلاقو اختیارول.

۳- شاه ولي الله رحمة الله علیه وائي: السیاسة هی الحکمة الباحثة عن کیفیة الربط الواقع بین أهل المدینة: یعنی سیاست دهغه علم اوفن نوم دی، اودهغه تدبیرونو څخه بحث کوی، چه دهغوی په واسطه دټولنی دخلقو ترمنځ تړون اواړیکی ساتل کیږی.

دپورتنیو تعریفونو څخه داسی معلومیږی، چه سیاست یوفن اوعلم دی، چه دحکومت اوریاست نظم اونسق ئي موضوع ده، غرض اومقصدئي دمصالحوساتنه، اودخلقوترمینځ اړیکی اوارتباط دیوی قاعدی اوقانون په واسطه کنټرولول دی.

دپورته تعریفونو څخه دشاه ولي الله صاحب تعریف ډیرجامع معلومیږی، ځکه په دغه تعریف کی صرف د ټولنی یادریاست تصورنه، بلکه دریاست سره دفرد تعلق، اوددغه تعلق دکامیابولو لپاره د ټولوممکنه صورتونو ګنجایش موجود دی، اوداسی معلومیږی چه داسی یوه منظمه ټولنه جوړه شی، چه دټولو افرادوته زیاتی آسانتیاوی برابری سی. (۱)

۱- اسلامی سیاست: مولانا ګوهر الرحمن ص۱۷ پښتو ترجمه

د سیاست اهمیت

دیو مضمون داهمیت انــدازه ددی څخه معلومیږی، چه څومره عــام اوجامع دی، علم سیاست داسی یومضمون دی، چه دماقبل تاریخ څخه بیاتر نن ورځی پوری رالروان دی، اوپه هر دورکی داسی اشخاص سته چه دغــه چراغ یه روښا نه ساتلی دی، اود عالم انسانیت هیڅ یوه ټولنه نسته، چه هلته دی دا علم نه وی، حتی دافریقا اواسترالیا ځنګلیو اوسیدونکوهم دخپلو حالاتو مطابق ددغه علمه څخه ځه ناځــه برخــه درلودلــه، دنومــوړی علــم اهمیت په لاندی ټکوکی خلاصه کوم.

١- دانسانی ټولنی منظم کول.

د دی مضمون د اهمیت بنیادی او اساسی وجه داده، چــه دا دانسانی ټولنی دمنظم کولوعلم دی، ارسطوډیرښه ویلی دی، چه انسان ځپلــه یوکوچنــی مملکت دی، اوپه یوکوچنی مملکت کی ژوند کوی، چه هغه عبارت دهغــه دکورڅخه دی، چه پکښی وده اوژوند کوی، هرانسان چه په یوکورکــی پیدا کیږی، اوسترګی خلاصوی، هلته یو پلاردحکمران په صفت، اویوه مور دهغه دمشاور په صفت موجودوی، اودغه کوردخپل معاشــی، تعلیمــی، اقتصادی، صحی، داخلی، خارجی، سفارتی، اوزراعتی امورو دمنظم کولــو ضرورت لری، اوددی منظم کورنوم وړوکی ریاست دی، کوم چــه علــم سیاست د هغه د منظم کولو څخه بحث کوی، لکه څرنګه چه یوی اجتماع

او ټولنی ته ضرورت سته، همداشان دهغی منظم کولو، او تقویت کولو ته هم ضرورت سته، علم سیاست دسیاسی ټولنی دقائمولو او دهغـــی دمستحکم ساتلو دپاره یقو څخه بحث کوی.

۲- باالحساســه او باشعوره فـــر دجـــوړول.

دغه علم د ټولنی فرد ته دا وربښوی، چه په ټولنه کـــی دده څـــه فرائـــض او مسؤلیتونه دی؟ ځکه چه پر دغه ذمه واریو او فرائضو باندی نـــه یـــوازی دریاست بقاء موقوفـــه ده، بلکه خپله ددغـــه فرد بقاء هم پرموقوفـــه ده، که په یو کورکی دکورمشر اویا بل فرد، دخپلو فرائض او واجباتو احساس نه کوی، نو لکه څرنګه چه هغه کورد خرابي او بربادی سره مخامخ کیږی، خپله هغه فرد هم دقسم قسم مشکلاتو سره مخامخ کیږی، او باالآخره بربادیږی، دبا احساسه فرد څخه مراد دا دی، چه دښـــو اخلاقو خاوند وی، او دکورنـــي قانون پابند وی، او د اهل نمایندګانو انتخاب کړلایسی، او په ټولنیز کارونو کی ونډه اخلی. لکه څرنګه چه دکور یو فرد په کورنی ټولو کارونو کی دیو فرد په حیث کارکوی، همدا شان باید د ټولنی په هر ټولنیز کارکی برخه واخلی، او بی تفاوته پاته نسی، لکه یوسړی چه دکور په نفع او نقصان کی بي تفاوته نسی پاتـــه کیدای، همدا شان بایـــد دټو لنی په حال هم ځان خـــبرکړی، او دا بایـــد ځانته معلومه کړی، چه حکومت څرنګه چلیږی، او څه پالیســـی نی ده، او پر دغه پالیسی باندی څه مفادات، نقصانات، او نتائج مرتب کیږی؟

۳- دحقوقـو څخه خبـرتـیا.

داعلم هرفرد دخپلو حقوقوڅخه خبروی، اوځه وخت چه دی په ټولنه کـــی دخپلو حقوقوڅخه خبرشی، نوپه پوره استعداد سره دخپلو حقوقوحفـــاظت کوی، اوپه ټول توان دهغه حالاتومقابله کوی، کوم چه دده حقوق غصبوی.

٤- دظلم خـــتمول.

دا علم که دیوه طرفه فرد دخپلو حقوقو څخه خبروی، خوله بله طرفه ئـــی داسی باشعوره اوباحساسه جوړه وی، چه دهیڅ ظالم ظلم نسی منلای، اوله بله طرفه حاکمه طبقه هم په دی آګاه کوی، چه دظلم پالیسی نه یـــوازی داچه دټولنی لپاره دبربادی سبب ګرځی، بلکه خپله دحاکمی ټولی لپـــاره هم ترخی تجربی لری، اودظلم دپالیسی نتیجه همیشه دانقلاب په صـــورت کی راوری، او انقلاب ټول هغه څه له منځه وړی، کوم چه دده په ګټکـــی راځی، اوحائل واقـــع کـیږی.

٥- صحیح اومناســبه وفـــاداری.

دفرد د ټولنی دټولوحالاتو سره څه ناڅه تعلق ضرورسته، هغه لکه کورنـــی، مذهبی، اقتصادی، امنیتی اوداسی نور ... اوپه ټولنه کـــی دمختلفوسیاســی تنظیمونو سره داسی ارتباط ساتل، چه دهغوی په منځ کی هـــم فکـری، او تعاون پیداسی، اود هغوی په مینځ کی تصادم اوټکر رانسی، ځکـــه کـــه د هغوی په مینځ کی ټکر اوتضاد پیدا سی، نوهم ټولنه د خرابی او بربادی سره

مخ کیږی . اوهم د فرد پر حالاتو خراب اثرات مرتب کیږی، لکه څرنګه چه دیوکورخاوند دخپلو مختلفو خپلوانو اودوستانوسره همیشه داسی تعلقات ساتی، چه د هغوی په مینځ کی مناسبت بنه وی، اود هغوی دغم اوخوشحالی په مناسباتوکی شرکت کوی.

دپورتنیو نقاتوڅخه معلومه سوه، چه دسیاست علم داسی علم دی، چه دهغه مقصد دفرد، ریاست اوانسانیت اصلاح دی، اود ټولنی ټولو وګړوته دابنیی، چه دمختلفو ادارو سره څرنګه خپله وفاداری ساتلایسی، اودهغوی څخه څرنګه فائدی اخستلایسی؟ ددی نه علاوه داعلم دانسان عقل فکر اوذهن روښانه کوی. (۱)

اسلامی سیاست

غواړم چه دسیاست لمړنیو زده کونکوته، اسلامی سیاست په لاندی څوټکوکی بیان کړم، ترڅو فهم په آسانه سی.

د سیاست د مختلفو تعریفونو څخه خلاصه مطلب داسی معلومیږی، چه سیاست هغه علم یاتد بیرونو ته ویل کیږی، چه دهغوی په ذریعه دټولنی د افرادو ترمینځ اړیکی ساتل کیږی، اودحکومت اوریاست نظم، نسق اود مصالحو ساتنه، اود اضرارو څخه ژغورنه په کیږی، اوداټول دیوقاعدی اوقانون په شکل وی، نودغه ټول قوانین که ده هری نظریی وی، نوسیاست

(۱) سیاست وریاست: ص۲۷-۳۰ پروفیسر فاروق اختر نجیب

هُم وهغه تــه منسوب کېږي، د مثال په ډول که دغه قوانین اوأصول داسلام اواسلامي قانون مطابق وي، نوورته اسلامي سیاست ویل کــېږي، اوکــه دکمونیزم د أصولو مطابق وي، نو ورته کمونستي سیاست ویل کېږي، اوکه د امپریالیزم وي، نو ورته امپریالیستي سیاست ویل کېږي اوداسي نور.. نــو اسلامي سیاست هغه دي، چه داسلام دقانون قــرآن، حدیــث، اوفقهــی احکامو تابع وي.

دحــکومت معنی اومفهــوم.

دحکومت لفظ په خپل مفهوم کي دری لفظه نور لــری حــاکم، حکــم، محکوم، چه بیله دغودرواجزاوڅخه دحکومت لفظ کومه معنی نه لری، یعنی که یوځای انسانان وي، حاکم نه وي، اویاحاکم وي، حکم یعنيقانون نــه وي، او یا یوسړی دځان سره قانون هم ولری خوداسي څوك نه وي، چــه دی حکم پر وکړي، داسي یوه ته هم حکومت نه ویل کېږي.

په دنیا کي مختلف ادیان، نظریې، مذاهب وخودلري، هریــود دغــو الفاظو مختلفی معناوی کوي، اسلام هم دهریوه لپاره خپل مفهوم اومعیــار ښودلی دی، کیدایسي چه دهریوه دتوضیح اوبیان نــه وروســته، اســلامي سیاست اونظام حکومت ښــه روښــانــه سي.

الف:- حاکم اویاد لوړقدرت خاوند.

دا چه په انساني ټولنه کي حاکم یا د لوړقدرت خاوند څوك دی؟ یعني پــر

انسانانو پاندې به دچا حکم چلېږي؟ يعنې انسانانو ته د حلال حرام، روا، ناروا، کولو، نه کولو، حکم څوك ورکوي؟ اويا د انسانانو ترمينځ به د حق اوباطل فيصله دچا په امر کيږي؟ په دې هکله دهرې ټولنې عالمان، پوهان دخپلې نظريې اوعقيدې مطابق تصور وړاندې کوي، دچا په نزد بادشاه وي، دچا په نزد رئيس جمهور وي، دچاپه نزد وزيراعظم وي، دچاپه نزد پارلمان وي، مطلب دهرچا ځانته نظروي.

اسلام په دې هکله ځانته مستقله، اوخاصه نظريه لري، هغه داچه اسلام دين اوسياست يودبل څخه جلانه بولي، بلکه دين ته پرسياست فوقيت ورکوي، اوسياست ددين تابع بولي، داځکه چه اسلام يوازې ديوڅومعتقداتو مجموعه نه ده، بلکه د انسان دژوندانه يومکمل قانون دی، اسلام نه يوازې دا چه دخالق لايزال درضائيت لپاره څه عقائد اوعبادات مقرر کړيدي، بلکه حقوق العباد، اخلاق، دنيوي اوټولنيز حقوق، اوفرائض، جرم اوسزا، حدود اوتعذيرات ئې هم مقرر کړيدي، همدا شان ئې درياست داقتدار أعلى مسئله هم په ډېرواضح ډول روښانه کړيده، هغه داچه حاکم أعلى پادلوړقدرت خاوند صرف الله تعالى دی، لکه څرنګه چه الله تعالى فرمايي: أَلَم تَعلَم أَنَّ اللهَ لَهُ مُلكُ السَّمٰوات وِالأَرضِ، وَمَالَکُم مِّن دُونِ اللهِ مِن وَّلِيٍ وَّلاَ نَصِيرٍ. (۱)

ترجمه:آيا نه پوهيږې ته، چه بيشکه الله لره دی، سلطنت اوپاچاهي د آسمانو

۱- سورة البقرة آيت ۱۰۷

او ځمکې، اونسته تاسې ته غیر له الله نه، هیڅ دوست چه وموسـاتې لـه بلیاتو، اونه مددګار، چه له نازله عذابه موخلاص کړی.

په دغه آیت کې الله تعالی اعلان کوی، چه په ټولو کائنـاتو کې دالله تعالی اقتدار أعلی قائم دی، اوپه دغه حاکمیت کې دهیچا حصـه نسـته، اوفرمایي آیا تاسې نه پوهیږی، چه حاکمیت دمـځکو اوآسمانو صرف دالله تعالی دی.

په بل آیت کې فرمایي: لَهُ غَیبُ السَّمٰوَاتِ وَالأَرضِ، أَبصِربِهِ، وَأَسمِـع مَالَهُم مِن دُونِهِ مِن وَلِيٍ، وَلَايُشرِكُ فِی حُکمِهِ أَحَداً. (١)

ترجمة: خاص هم ده لره دی، پټ أسرار دآسمانو، اودمـځکې، څه بنه لیدونکی دی الله تعالی، د هرموجود، اوڅه بنه اوریدونکی دی دهرمسموع، اونسته دوی ته بې له ده نه، هیڅ دوست متولی دامورو، اونه شریك کوی په خپل حکم کې بل هیڅوك.

یعنی دآسمانو اومځکو دټولو پټو شیانو علم صرف الله تعالی لـره دی، اوبندګانو ته د الله تعالی نه بغیرهیڅ مددګار نشته، اوالله تعالی دخپل ځان سره په حکم کې هیڅوك نه شریك کوی، یعنی لکه څنګه چه دده علم محیـط دی، دده قدرت اواختیارهم پرټولو حاوی دی، اوکیدایسی یو شي تاسو تـه ناخوښه وی، اوهغه ستاسو لپاره خیر وی، اوکیدایسي یوشي ستاسو خوښ

١- سورة الکهف :آیت ٢٦

وی، اوهغه ستاسو لپاره شروی، الله تعالی پوهیږی اوتاسونه پوهیږی.

دپورتنیو آیتونو څخه معلومه سوه، چه اسلام وخپلو منو نکوته دادرس ورکوی، چه دلوړ قدرت خاوند یوازی الله تعالی دی، انسان که په هرصفت وی، هغه حاکم أعلی یا د لوړقدرت خاوند نه سی جوړیدای.

څکه مقتدر أعلی باید لا ندینی خاصیتونه ولری چه هغه غیر د الله تعالی څخه په بل چاکی نسی پیدا کیدای هغه څه په لاندی ډول دی.

د مقتدرأعلی خصوصیات.

قرآن کریم دمقتدرأعلی خصوصیات پــه لانــدی ډول بیان کړیــدی.

اول - د قدرت یووالی.

یعنی دده سره به په قدرت کی بل څوك شریك نه وی، څکه که بل شریك ولری، ضرور به د هغوی ترمینځ نزاع او اختلاف راځی، نوڅکــه د اسلام له نظره مقتدرأعلی یا حاکم أعلی صرف یوالله دی، چه په خپل قدرت کی هیڅ شریك نه لری: لکه چه فرمایی: وَلَايُشرِكُ فِي حُكمه أحَداً. (۱)

هغه په خپل حکم کی هیڅوك نه شریك کوی.

په بل ایت کی فرمایی: انِ الحُكمُ إلاّ لله. (۲)

دحکم کولو اختیارهیچاته نسته صرف الله تعالی لره دی.

په بل آیت کی فرمایی: لَم يَكُن لَهُ شَرِيكٌ فِي المُلكِ. (۳)

۱- سورة الکهف آیة ۲٦ - ۲ سورة الأنعام آیة ۵۷ - ۳ سورة الفرقان ۲

يعنی په مملکت کی دهغه سره هیڅوك شريك نسته.

دوهم- د قدرت عام والی.

يعنی يو ذات چه قدرت عامه ونه لری ، هغه مقتدر أعلی نسی کیدای، ،
علامة راغب اصفهانی وائی چه قدرت عامه يوداسی خصوصيت دی، چه
دهغه مکمل نسبت د الله تعالی نه بغير هيچاته نسی کيدای، ځکه په دی هکله
الله تعالی فرمايی: إِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: الله پرهرشي بانـدی قادر دی.

دريم - آزادی.

مقتدرأعلی بايد دحکم په نافذولو کی مکمل آزادوی، اودغه صفـت
يوازی الله تعالی ته حاصل دی، ځکه الله تعالی فرمايی: وَيَفْعَلُ مَايَشَاءُ. (١)
يعنی هغه چه څه غواړی هغه کوی.

په بل آيت کی فرمائی: وَمَاكَانَ اللهُ لِيُعجِزَهُ مِن شَيْءٍ فِي السَّمٰوَاتِ
وَلَافِي الأَرضِ، إِنَّه كَانَ عَلِيماً قَدِيراً. (٢)

يعنی الله تعالی داسی نه دی چه يوشي دی عاجز کړی، نه په اسمانو کی
اونه په ځمکه کی، هغه بنه عالم اودقدرت خاوند دی.

څلورم - په هغه کی به تعطيل نه راځی.

يعنی که يووخت هم معطلی پکښی راتله، هغـه مقتدرأعلـی نسی
کيدای، دا صفت هم د الله دی، ځکه چه فرمايی: لَاتَأخُذُهُ سِنَةٌوَلَا نَومٌ. (٣)

١ سورة ابراهيم آية ٢٧- ٢ سورة فاطر آية٤٤- ٣ سورة البقرة آية ٢٥٥

یعنې الله تعالی نه نه خوب راڅي، او نه پریشانی بلکه همیشه فعال دی، یوه لـــمحه هم تعطیل نه پکښې راڅي.

دقرآن کریم د پورته ذکرسوی آیتونو څخه ثابته سوه، چه داقتدارأعلی مالك صرف یوازی الله تعالی دی، هغه چه کومه لاره رانښــودلی ده دهغـــی څخه دیو زیښته په آندازه آخوا دی خوا انحراف کول جائز نه دی، نه په هغه کی اضافه، او نه کم والی کیدایسی.

باء - حکم یاقانون.

الله عزوجل دکائناتو او انسانانو یوازی د پیدا کولومقتدرأعلی نه، بلکه دټولو سیاسی، قانونی، حاکم أعلی اومدبرهم دی: لکه څرنګه چه الله تعـالی پـــه قرآن کریم کی فرمایی: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ، إِلَٰهِ النَّاسِ. (۱)

ووایه ای محمده! چه زه پناه غواړم د انسانانو پـــه رب، د انســانانو بادشاه، د انسانانو پــه معبود سره.

په بل ځای کی فرمایی: قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَـــاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ. (۲)

ووایه ای محمده! یاالله دبادشاهی مالکه، ته چه چاته وغواړی بادشاهی ورکوی، اوچه وغواړی دچاڅخه بادشاهی اخلی.

په اسلام کی دقانون جوړولو اختیارصرف یوه الله تعالی لره دی محکه

۱- سورة الناس، آیة ۱ -۳ ۲- سورة آل عمران آیة ۲٦

الله تعالیٰ په قرآن کریم کی څو ځایه داسی فرمایی: وَاللهُ يَحْكُمُ لاَمُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الحِسَابِ. (١)

یعنی الله تعالیٰ حکم کونکی دی، هیڅوك نسته چه دده حکم ترشا وغورځوی، او دی ډیر ژر حساب کونکی دی.

په بل آیت کی فرمایی: إِنِ الحُكْمُ إِلاَّ للهِ أَمَرَ أَن لاَّ تَعبُدُوا إِلاَّ إِيَّاهُ. (٢)

یعنی حکم نسته بغیر د الله نه، او هغه امر کړیدی چه د بل چا عبادت مه کوی.

په بل آیت کی فرمایی: مَاكَانَ لِبَشَرٍ أَن يُؤتِيَهُ اللهُ الكِتَابَ، وَالحُكمَ، وَالنُّبُوَّةَ، ثُمَّ يَقُولُ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَاداً لِّي. (٣)

یعنی هیڅ انسان ته داحق نسته چه د الله کتاب، حکم او نبوت ورکړه سوی وي، او خلقوته ووائی چه زما عبادت وکړی.

دپورته آیتونو څخه معلومه شوه، چه د حکم او قانون جوړولو اختیار الله عزوجل صرف دخپل ځان لپاره محفوظ ساتلی دی، او انسان ئی پر ځمکه خلیفه کړیدی او هغه ته ئی دژوندانه احکام ورکړیدی، ترڅو دا انسان دهغه له مخی خپل ژوند عیار، او ترتیب کړی، دآدم علیه السلام څخه بیاتر محمد صلی الله علیه وسلم پوری، دهر دور او هر قوم دلارښونی لپاره الله تعالیٰ دخپلو پیغمبرانو په واسطه قانون او شریعت نازل کړیدی، ترڅوئی دپوره انسانیت دلارښونی لپاره، او ترقیامته پوری دټولو مسائلو احاطه کونکی، مکمل قانون، او شریعت

١ سورة الرعد آية ٤١ -٢ سورة يوسف آية ٤٠ -٣ سورة آل عمران آية ٧٩

دقرآن کریم پــه صورت کی، پر محمد صلی الله علیه وسلم بــاندی نــازل کړی، اوپه هغه کی ئی دانسانی ژوندانه دټولو مسائلو حل، اعمال، اوافعــال تعین کړیدی، اوانسانان ئی له دی څخه منعه کړیدی چه غیرله دغه قــانون څخه بل قانون دځان، اویاد نورو انسانانو لپاره جوړ کړی.

څکه الله عزوجل فرمائی: أَفَغَيْرَ اللّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلاً. (١)

ترجمة: آیاپس بی له الله څخه، زه وغواړم حکم کو نکی عادل، چــه زما اوستاسی په منځ کی فیصله وکړی، اویا بل څوك منصف جوړ کړم، پــه داسی حال کی چه الله هغه ذات دی، چه وتاسوته ئی یومفصل کتاب قرآن کریم نازل کړیدی، حال داچه په هغه کی حق اوباطل واضح کړه سویدی.

او د عقل تقاضا هم دا ده، چه دانسانانو لپاره دقانون جوړولو اختیــار باید دهغه ذات په واك اواختیارکی وی، چه هغه دانسانانو په ټولوحالا تو، او خواصو، اوضرورتونو خبروی، په انسانی فطرت باندی تــرالله تعــالی بــل هیڅوك ښه خبر نه دی، څکه الله تعالی د دغه انسانیت خالق اورب دی، هغه ډیرښه پوهیږی، چه د دغه انسانانو په مینځ کی تعلقات بــاید څنګــه وی، اوڅنګه نه وی، کوم شیان ورته نفع یاضرر لری، اوکوم شیان ددوی لپــاره خیر اویاشر دی، دانسان علم خو د خپلوحالا تو احاطه هم نسی کولای، اوپه

١- سورة الأنعام آية ١٤

خپل خیر اوشر هم نه دی خبر، اوخپل د نفع اونقصان درك هم نشي کولای، نودی به دوروانسانانو لپارد ځر نګه داسی یوقانون جوړ کړی، چه هغه دټول انسانیت لپاره په ټول عمرکی لارښودنه وکړی، اودا یو منل سوی حقیقت دی چه دیوشی لپاره هغه ځوك کتلاك یالارښود جوړه ولایسی، چه هغه شی بی جوړکړی وی، یوانسان چه ده یوشی په هکله هیڅ معلومات ونه لری، نودهغه لپاره یو کامل لارښود هم نه سی جوړولای.

حیم = محکوم.

یعنی هغه کسان چه پرهغوی حکم کیږی، ښکاره خبره ده، چه حکم پرانسانانو کول کیږی، اوانسانان ټول دالله تعالی مخلـــوق دی، اواســـلام دالله تعالی قانون دی، چه دټولو انسانانو دژوندانه د ښیګړی لپاره یی را لیږلی دی، نو ځکه د اسلام له نظره محکوم، یعنی انسانان ټول یوبرابردی، ځکه دټولـــو انسانانو په منځ کی عدالت کول، داسلام یوامتیازی خصوصیت دی، همدغه وجه ده چه واسلام ته دین عدل هم ویل کیږی، په دنیاکی اسلام لمړنی نظام حیات دی، چه اعلان ئی وکړی، چه ټول انسا نان دآدم علیه الســـلام اولاد دی، اوټول دانسان په حیث یوبرابردی، اود قانون دنګاه نه هم ټول باید یـــو برابروی، لکه ځرنګه چه په قرآن کریم کی فرمایي: يَـــابَنِي آدَمَ إِمَّا يَـــأْتِيَنَّكُم رُسُلٌ مِّنكُم يَقُصُّونَ عَلَيكُم آيَاتِي فَمَنِ اتَّقَى وَأَصلَحَ فَلَاخَوفٌ عَلَيهِم وَلَاهُـــم يَحزَنُونَ، وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاستَكبَرُوا عَنهَا أُولَئِكَ أَصحَابُ النَّارِ هُم فِيهَا

خَالِدُونَ. (١)

ترجمة: أی د آدم اولاده، که راسی تاسو ته رسولان له تاسی څخه، چه لولی دوی پر تاسی باندی آیتونه دکتاب ز ما یعنی شرعی احکام، نوهرڅوک چه ځان وساتی له تکذیب څخه، او اصلاح کړی عمل خپل، نونه بـــه وی هیڅ قسم ویره پردوی باندی، اونه به دوی غمجن کیږی، په نقصان دجـــزا سره، اوهغه کسان چه نسبت د دروغو وکړی زموږآیتونو ته، او کبرسرکشی کوی له قبلولو دهغه آیتونو، هم دغه کسان صاحبان ملګـــری د اورددوزخ دی، هم دوی په دغه اورکښی همیشه وی.

په پورتنی دوو آیتونوکی، الله تعالی وټول بنی آدمانوته (یعنی دآدم علیه السلام وټول اولاد نر ښځه، لوی کوچنی، أمیر مـــامور، حراوعبـــد، کـــافر مسلمان) ته اوازکوی. له هم دی څخه معلومه سوه چه د اسلام له نظـــره دټولوانسانانو لپاره یوهغه قانون دی، چه الله عزوجل ددوی دلارښودنی لپاره ورته را لیږلی دی، اود ټولولپاره دثواب، اوعذاب یومعیاردی، چه هغه په دغه نازل سوی قرآن باندی عمل کول، اویادهغه څخه انکارکول دی.

په بل آیت کی الله تعالی د عدل او انصاف په هکله تـــاکیدکوی او فرمائی: إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُم أَن تُؤَدُّوا الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا، وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُوا بِالعَدْلِ .(٢)

١- سورة الأعراف آية ٣٦

٢- سورة النساء آية ٥٨

ترجمة: بیشکه الله امر کوی په تاسو د دی، چه وسپاری تاسی امانتو نه اهل دامانتونوته، یعنی خاوندانوته، او کله چه حکم کوی تاسی (ای قاضیانو او حاکمانو) په مینځ دخلقو کی، نو امر کوی الله، چه حکم وکړی، په انصاف اوعدل سره، یعنی چه څه وخت تاسو دخلګو په مینځ کی حکم اوفیصله کوی، نو په عدل اوانصاف سره ئی کوی.

په پورتنی آیت کی دیأمرکم اوحکمتم صغی دواړی دجمع مخـــاطب دی، چه خطاب وټولو بنی آدمانو، نر، ښځه، حاکم، محکوم، حر، اوعبد، ته دی، او بل داچه بین الناس څخه هم معلومه سوه، چه ټول بنی آدمان مـــراد دی، هغه هر څوك چه وی، خپل که پردی، لیری که نزدی، کافر که مسلمان وی، دیأمرکم دلفظ څخه داهم معلومه سوه، چه دا لازم امردی دالله تعالی له طرفه، یعنی هرچاکه دهرچا په هکله حکم یافیصله کوله، پرهغه دالله تعالی له طرفه لازم دی، چه په عدل اوانصاف سره دی فیصله اوحکم کوی حتـــی خپله نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د هغه یهودانو په هکله، چه دبل دپاره ئی جاسوسی کوله، اویابه ئی په ښکاره ویل چه موږمؤمنان یو، خوپه حقیقت کی مومنان نه وه، داسی امرسوی دی، وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُم بِالْقِسْـــطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ. (١)

ترجمة: اوکه حکم پریکړه دی کوله، نوحکم وکړه په منـــځ د دوی

١- سورة المائدة آية ٤٢

کی په عدل او انصاف سره، بیشکه الله عدل کونکی دوست او خوښ گڼی، چه ثواب به ورکوی.

تفسیر: قرآن کریم څو ځلی د دی خبری تاکیدکړی دی، چه نه ښایی ستاسی دعدل اوانصاف لمن دهیڅا په جبر، ظلم، اوبی انصافی ککړه سی، که څه هم هغه سړی ډیر شریر، ظالم، اوخراب هم وی، ځکه عدل، انصاف، اوحق وحقدارته رسول بیله زیاتوب اونقصانه، داسی یو صفت دی چه دمځکی او اسمانو او دټول جهان نظام پرقائم او ولاړ دی.

دا پورتنی آیت د یهودانو اومنافقانو په هکله نازل سوی‌دی، اوپه دی آیت کی هم الله عزوجل فاحکم صیغه د امر فرمایلی ده، چه وخپل حبیب د اسلام پیغمبر او رسول علیه السلام ته امر کوی، چه دخپلو دښمنانو په مینځ کی هم عدل اوانصاف کوه، داسلامی نظام دعدالت دایوخصوصیت دی، چه مسلم او غیرمسلم، خپل اوبیگانه، دوستانو اودښمنانوته د یوه شان عدالت تضمین کوی، لکه چه په دی آیت کی الله عزوجل ټول امیران اوقاضیان، بلکه ټول انسانان له دی شخه منعه کوی، چه د یوچا سره د دښمنی په خاطر عدل اوانصاف پریږدی، لکه چه فرمایی: وَلَا یَجْرِمَنَّکُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا، اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ، وَاتَّقُوا اللَّهَ، إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ. (۱)

ترجمة: اونه دی باعث کړی تاسی، دښمنی دیوقوم په دی باندی، چه

۱- سورة المائدة آية ۸

عدل اوانصاف به ونه کړی، عدل او انصاف وکړی تاسی، همدا عدل ډیر نژدی دی تقوی ته، او وویرېږی تاسی له الله، بیشکه چه الله خبردار دی په هغو اعمالو چه کوی ئی تاسی.

تفسیر: یعنې داسی عدل او انصاف وکړی، چه مخه یې هیڅ ډول دوستی او دښمنی نسی نیولی، اودهغه په غوره کولو سره انسان په آسانی سره متقی کېدایسی، دتقوی دحصول یوازنی لارد الله تعالی ویره ده، اودهغه له انتقام څخه خوف دی، اودا خوف د إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعۡمَلُونَ په مضمون کی له ځوځوځلی تفکر اومراقبت کولوڅخه پیداکیږی، کله چه دیوچاپه زړه کی دا یقین سی چه زما هیڅ پټ او ښکاره حرکت، اوخبره له الله تعالی څخه نه ده پټه، نودهغه په زړه کی دالله جل جلاله له ویری اضطراب پیدا کیږی، او دهغه نتیجه به داسی، چه دی به په ټولو معاملوکی دعدل اوانصاف لاره غوره کړی، اودالله تعالی داحکامو په امتثال کی به همیشه قائم ووسی.

نومعلومه سوه چه دټولو انسانانو ترمینځ عدل اوانصاف نهایت ضروری اولازم دی، دنبی کریم صلی الله علیه وسلم په دربار کی، چه کومی فیصلی سوې دی، هغه ټولی دعدل اوانصاف نمونی دی، اوبل داچه نبي کریم صلی الله علیه وسلم په عملی طوردمریانو اوآزادوخلکوترمینځ فرق ختم کړ، اومریانو ته ئی عزت نفس ورکړ،حتی چه څه مریان ئی پر آزادو خلقو باندی امیران مقررکړه، چه د عربو غټو سردارانو به ئی په اطاعت فخر

کاوه، اودا فیصلی دنبی کریم صلی الله علیه وسلم د وصال نه پس، دټولو مسلمانانو لپاره مخلانده لاربښونی دی، داسلامی نظام د انصاف یوخصوصیت دا هم دی، چه دقانون څخه هیڅوک هم مستثنی نه دی؛که چیری بادشاه اویا د حکومت مشردکومی فیصلی لپاره محکمی ته طلب کړل سی، نوهغه به بي چون اوچرا ددغه حکم تعمیل کوی، اومحکمی ته به حاضریږي، اوپه محکمه کی به هم دده سره امتیازی سلوك نه کیږی، بلکه دنورو عامو خلګو په شان به معامله ورسره کیږي، د خلفاء راشد ینو څخو واقعات د تاریخ پر پاڼوموجود دی، چه هغوی محکموته طلب کړل سویدی، اود هغوی سره دعاموخلګو په شان معامله سویده، اومحکمی دخلیفه په خلاف فیصله کړي ده، اوهغوی په ډیره خوشحالی قبوله کړیده.

دعدل او انصاف د دغه اصولو په ساتلو سره اسلامی حکومت مستحکم او همیشه ساتل کیږی، په کومه اسلامی ټولنه کی چه ددغه اصولو مراعت سوي دي، هغه ټولنه اوحکومت مستحکم اومضبوط دی، اوچیری چه دغه اصول نه دی ساتل سوی، هغه ټولنه اوحکومت دخرابی اوبربادی سره مخامخ سوي دی، نومعلومه سوه چه هره ټولنه اویاحکومت، چه د ژوندانه په ټولو اموروکی، د الله تعالی په احکامو باندی عمل کوی، اود الله تعالی رضاء یی په هرخوښ ناخوښ کی معیاراوپیمانه وی، وهغه ته اسلامی ټولنه اویا اسلامی حکومت وائی.

خلاصة مطلب: دپورتنی تحقیق څخه معلومه سوه، چه اسلامی سیاست یا اسلامی حکومت هغه ته وایی، چه دهغه د افرادو په ټولو معاملاتو کی، د الله تعالی حاکمیت أعلی تسلیم اومنل شوې وی، او د ژوندانـه ټول مسائل د هغه د قانون او هدایاتو په رڼاکی حل کیږی، او د ټولنی دټولـــو افـرادو ترمینځ الهی عدالت او انصاف مراعت وی، دا ځکه چه الله تعالی دهیڅ یـو قوم اویا افرادو سره، ځانگړی قرابت نه لری، د هغه په نزد ټـول انسـانان یوبرابر دی، نوځکه دالله عزوجل قانون بالکل بی طرفه، اودټولو انســانانو د حالاتو مطابق جوړ سوې دی، اوله همدی قانون څخه هریو انســان برابـره فائده اخستلاې سی، اما هغه قانون، کوم چه دانسان په لاس جــوړ ســوې وی، هغه بی طرفه بالکل نسی پاته کیدای، ځکـــه انســان ضروردخپـل کورني، گوند، اوقوم د افرادو لپاره په قانون کی څه ناڅه مراعتونه کـوی، نوځکه د هغه څخه ټول انسانان فائده نسی اخستلای، ځکه موږ وینو، چه د انسان په لاس جوړ سوی قانون کی، دحکومت مشران دقانون څخه لوړ بلل سوی دی، دمثال په ډول دبرطانیی دحکومت مشر هیڅ محکمی تـه حتـی دشاهدی ورکولولپاره هم نسی راغوښتلای، اوپرهیڅ یوســر کاری مـامور باندی ترهغه وخته پوری دعوی نسی دائریدلای، ترڅو دهغه دمربوطه اداری څخه اجازه وانه خستل سی. مگر په اسلامی قانون کی تراهی حــاکمیت لانــدی، داسی هیڅ استثناء وجود نــه لری، هرشي او هرڅوك ترحاكمیت

لاندی دی، حتی دیو حکومت مشر به هم دیو عام انسان پــه شــکل، دلاس دپري کېدلو لپاره خپل ځان واسلامی محکمی ته سپاری.

معلومه سوه چه صرف الهی حاکمیت یو داسی نظریه ده، چه د انسان څخه د انسان حکومت ختم کوی، او ټولــو انســانانوته دآزادی ضمــانت ورکوی، داسی آزادی چه دهغه څخه ټول انســانان فــائده إخستلایســی، اونجات او خلاصون حاصله رلایسی، ځکه ددغه قدرت په مقابل کي نورټول قدرتونه هیڅ نه دی.

د مضمون خلاصه.

۱ - حاکمیت أعلی صرف دیوه الله دی، بل هیڅ فرد، ټولی، یا قوم بلکــه ټول انسانی عالم دحاکمیت أعلی أهل نه دی، ځکه چه دالله تعالی قــدرت پرټولو غالب دی.

۲ - قانون جوړول، اوحکم کول صرف دالله تعالی حق دی هیڅوک دهغه په قانون کی نه رد اوبدل کولایسی، اونه ئی منسوخ کولایسی.

۳ - په اسلام کی دسیاسی اوقانونی حاکمیت هیڅ فرق نسته، انسان ته په دغه معامله کی هیڅ اختیار نسته، سیاسی اوقانونی حاکمیت صــرف دالله تعالی دی.

٤ - داسلامی حکومت خلیفة یا امیر، په هیڅ صورت تر قانون لوړ نه بلل کیږی، بلکه هغه په خپلو ټولو انفرادی او اجتماعی امورو کی، د الله رب

العزت نه علاوه، عامو خلقوته هم په جواب ورکولو مکلف دی. (۱)

د اسلامی حکومت د أمیرد تعین لاری.

تمهید د قرآن کریم د مطالعی څخه داسی معلومیږی، چه الله عزوجل د دغه کائناتو یوازنی خالق اومالك دی، اوپر دغه کائناتو باندی د حکمرانی حق هم یوازی الله تعالی ته ثابت دی، اوپر دغه ریاست باندی د بل چا حکمرانی کول، د الله عزوجل د اقتدارأعلی خلاف دی، البته دالله عزوجل درالیږل سوی نظام د چلولو یوازنی طریقه دا ده، چه انسان د هغه د نائب یاخلیفه په حیث صرف د هغه احکام پر مځکه د ده پر مخلوق باندی، په عملی ډول نافذ کړی، لکه څرنګه چه الله عزوجل فرمائی: وَإِذ قَالَ رَبُّكَ لِلمَلَائِكَةِ إِنِّی جَاعِلٌ فِی الأَرضِ خَلِيفَةَ. (۲)

ترجمة: اویاد کړه ای محمده! هغه وخت چه وویلی پروردګار ستا فرشتو ته، چه بیشکه زه ګرځونکی یم په مځکه کی د یوخلیفه، همدغه خلیفه ابو البشر د انسانانو پلارآدم علیه السلام ئی را ولیږی، نومځکه د خلافت دنده دانسان په غاړه ترقیامه دقیامت پاته ده.

او بیا د انسانانو دجملی څخه د یوانسان انتخاب، ددغه احکامو د نافذ کولو اوچلولو لپاره صرف د الله تعالی حق دی، چه په مختلفو اوقاتو او حالاتو کی ئی مختلف انسانان د أنبیاؤ اود رسولانو په صفت په مختلف ډول منتخب

۱- سیاست او ریاست ص ۱۳٤ ۲- سورة البقرة آیة ۳۰

کوله، یعنی د چاسره ئې په خپله خبرې وکړې، لکه موسی علیه السلام، او څوك په میراثي ډول لکه څه أنبیاء دبنی إسرائیلو، اوڅوك دوکیل په واسـطه لکه رسالت دمحمد صلی الله علیه وسلم، چه دجبرئیل أمین په واسطه انتخاب سو، او هریوه ته به ئې دهغوی دحالاتو اوضروریاتو مطابق احکام اوڅروندانه د تیره ولو قوانین په مختلف ډول را لیږل، چاته په لیکلي سوي شـکل لکـه توراة، چاته دوړو صحیفو په شکل، او چاته لږ لږ د وحی په واسـطه لکـه قرآن کریم.

لکن څه وخت چه د الله عزوجل د علم مطابق، کائنات او انسـانان دتکامل مرحلی ته ورسیدله، نوإلهي هدایات هم د انسانانو د ضرورت مطابق مکمل ته راولیږله، او خپل آخرې رسول محبوب رب العالمین، محمد مصطفـی صلی الله علیه وسلم ئې خپل خلیفه انتخاب کړی، اوترقیامه د قیامت دټـول انسانیت لپاره کامل قانون، د قرآن کریم په صورت کې ورته را ولیږی، اوپه دغه قانون کی ئې ټول انسانانو ته داسې حکم وکړی: وَمَاأَتَـاكُمُ الرَّسُـولُ فَخُذُوهُ وَمَانَهَاكُم عَنهُ فَانتَهُوا، وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ شَدِيدُ العِقَاب. (۱)

ترجمة: اوهغه څه چه درکړی تاسی ته د الله رسول، نووائي خلې قبول ئې کړی، اوهغه څه چه منع کوی رسول الله تاسی له هغه شخـه، نوبیرتـه سی، اومه ئې غواړی، او ویریږی له عذابه د الله په ځان ساتلو د الله دنافرمانی

۱- سورة الحشر آیت ۷

بیشکه د الله عذاب ډیر سخت دی. په دی آیت کی الله عزوجل، ټولو انسانانو ته حکم وکړی، چه تاسوته دغه زما رسول هر څه وایی هغه به منی، او د ټولو هغه شیانو څخه چه تاسی منعه کوی پرهیز کوی، او مه نی کوی، ځکه چه د الله درسول نافرمانی د الله نافرمانی ده، او د آیت په آخر کی الله عزوجل وټولو انسانانو ته اختار ورکوی اوفرمایی: د الله څخه وبیریږی د الله او دهغه درسول دحکم نافرمانی مه کوی، ځکه بیا الله تعالی عذاب درکوی، او د الله تعالی عذاب ډیر سخت دی.

په بل آیت کی الله تعالی د خپل رسول پوره نمایندګی بیانوی اوفرمایی وَمَاينطِقُ عَنِ الـهَوَى، إِن هُوَ إِلاَّوَحيٌ يُوحَى، عَلَّمَهُ شَدِيدُ القُوَى. (۱)

ترجمة: اوخبری نه کوی (محمد صلی الله علیه وسلم) له خپلی هوا څخه، نه دی دغه قرآن مګر وحی دی، چه وده ته لیږلی شوی دی، ښوولی دی ده ته، دسختو قوتونو مالك.

په یوبل آیت کی الله تعالی ټولو انسانانوته ترغیب اوتشویق ورکوی، اوفرمایی: لَقَدكَانَ لَكُم فِي رَسُولِ اللهِ أُسوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنَ كَانَ يَرجُواللهَ وَاليَومَ الأَخِرِ وَذَكَرَ اللهَ كَثِيراً. (۲)

ترجمة: په تحقیق سره دی تاسوته أی انسانانو! په رسول الله پسی اقتداکول، غوره اونیکه، دهغه چا لپاره چه د الله تعالی د رضاء، ثواب

۱- سورة النجم آیة ٥ ۲- سورة الأحزاب آیة ۲

نعمتونو، او د ورځې د آخرت د لقاء امید لري، او یادوی الله ډیر، په خوله په زړه، په راحت، هم په زحمت. یعنی په رسول الله پسی اقتداء کول، او د هغه اقـوال او اعمال زده کول، او پـه هغوی باندی عمل کول، نیك عمـل دی، الله عزوجل دهغه څخه راضی کیږی، او وهغه ته ثواب ورکوی.

دپورتنیو آیتونو اویا د دوی په شان نورو آیتونو څخه معلومیږی، چـه الله عزوجل د خلیفه د انتخاب دنده نوره وخپل محبوب ته وسپارله، او ټـول انسانیت ئی په دی مکلف کړی، چه دی څه وایی اویاڅوك پرتاسـی امیر یاخلیفه کوی د هغه اطاعت به کوی.

قائد انقلاب اسلامی محمد مصطفی صلی الله علیـه وسـلم چونکـه بشرووو، نودده د رحلت په صورت کی ئی بیا دغه اختیار وخپلـو خلفـاء راشدینو، او ټولو صحابه کرامو ته په داسی الفاظو وسپارله.

عن العرباض بن سارية رضى الله عنه يقول: وعظنا رسول الله صلى الله عليه وسلم موعظة، ذرفت منها العيون، ووجلت منها القلوب، فقلنا يارسول الله! إن هذه لموعظة مودع، فما ذا تعهد إلينا ؟ قال قد تركتكم على البيضـاء ليلها كنهارها، لا يزيغ عنها بعدى إلاَّ هالك، من يعيش منكم فسيرى اختلافا كثيرة، فعليكم بما عرفتم من سنتى وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، عضوا عليه بالنواجذ، وعليكم بالطاعة وإن عبدا حبشيا، فإنما المؤمن كالجمل الآنف حيثما قيد انقاد . (۱)

(۱- رواه ابن ماجه ص ١٦ ج ١)

ترجمة: دالعرباض بن سارية رضی الله عنه څخه روایت شویدی، وایی یوه ورځ موږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم داسی نصیحت وکړی، چه د ټولو خلقو سترګی څنی په اوښکو ډکی شوی، اود ټولو خلقو زړونه څنـــی وویریدل، موږ وویل یارسول الله! په تحقیق سره داسی معلومـــیږی، چـــه دا آخرنی نصیحت دی، نوته موږ ته په څه شی باندی امر کوی ؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: په تحقیق سره ما تاسی پر داسی روښانه لاره شریعت باندی پری ایښی یاست، چه شپه ئی دورځی په شان روښانه ده، ددی څخه به هیڅوك مخالفت نه کوی، مگر هلاك سوی، که څوك ستاسو څخه ژوندی پاته وو، هغه به ډیر اختلافات ووینی، نوپه داسی وخت کی پرتاسی لازمـــه ده، چه په هغه څه منګولی ولګوی، کوم چه زماڅخه مـــو زده کـــړي دی، اوزما دهدایت کونکو خلفاؤ دسنت اتباع وکړی، اوډیرټینګ ئی ونیسی، اود هر هغه امیر اطاعت وکړی، کوم چه پر تاسی مقررسی، که څه هم یوحبشی مریی وی، ځکه چه مومن دیو نافرمانه اوښ په شان دی، چه هرڅومره مقید سی هغو مره اطاعت کوی.

د پورتنی تحقیق څخه معلومه سوه چه دامیر انتخاب اول الله تعالی پخپله کاوئ، اوبیایه داوظیفه وخپل رسول حضرت محمد مصطفی صلی الله علیـــه وسلم ته وسپارله، دپورتنی حدیث څخه معلومه سوه، چه هغه بیـــا وخپـــل روزل سوی شاګردانو صحابه کرامو رضوان الله تعالی علیهم ته پریښودلـــه،

کله چه بیا مورږدخلفاء راشدینو اوصحابه کرامو تاریخ مطالعه کوو، نو موږته د اسلامی حکومت د أمیر د انتخاب لپاره، څو مختلفی طریقی په نظر راځی.

۱ = د امیر تعین :بیعت په ذریعه. ۲ = دانتخاب په واسطه.

۳ = د استخلاف پــه واسطه. ٤ = دشوری په واسطه :

٥ = د استیلاء پــه ذریعه. ٦ = دتوکیل په واسطه :

اول - درسول الله صلی الله علیه وسلم آمارت دبیعت په ذریعه.

دنن څخه څوارلس سوه کاله مخکی، څه وخت چه محمد مصطفــــی صلی الله علیه وسلم، تبلیغ اودعوة شروع کړی، لږزمانه پس ئی مســلمانوته امروکړ، چه یثرب (مدینة منورة) ته هجرت وکړی، اوخپله نبی کریم صلـــی الله علیه وسلم هم ترهجرت کولو نه وروسته، چه کله یثرب ته را ورسیدی، ترهرڅه نه مخکی ئی مسجد نبوی تعمیرکړی، ترڅود مسلمانود یوځای کیدلو ځای معلوم سی، اوپه ښکاره لمونځ وکړایسی، مواعـــظ اونصـــائح واوری، اودنورو مشکلاتو دحل لپاره په دغه ځای کی مشوری وکــړی، تدبیرونــه ونیسی، اود مسلمانو دارالخلافه معلومه شی، بیاده مبارك دیثرب داوسیدونکو سره یوه معاهده لاسلیك کړه، چه دهغه په نتیجه کی دیثرب نوم مدینة منورة سو، اوپه ټولوئی دمدینی دساتلومعاهده ولیکله، اوبل یـــه د مهـــاجرینو او انصارو ترمینځ دوروری معاهده لاسلیك کـــړه، ټولومهـــاجرینو اوانصـــارو ورسره بیعت وکړی، دهمدغه عام بیعت په واسطه لمړنی اسلامی خلافت او

ریاست په نړی کی، دمځکی پرمخ دحضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم تر نیادت لاندی جوړ سو.

دسیرت کتابونه لیکی، چه همدغه بیعت د عبدالله بن أبی بن سلول دمنافقت سبب وګرځیدی، ځکه په دغه وخت کی په مدینه کی دده دحکومت نوبت وو، کله چه مهاجرینو او انصارو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره بیعت وکړی، او دده څخه حکومت ولاړی، نو ده د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره منافقت اختیار کړی.

تردغه بیعت وروسته، نبی کریم صلی الله علیه وسلم خپل سیاسی اوحکومتی چاری منظمی اوترتیب کړی.

۱ - مدینه منوره ئی حرم وګرځوله، یعنی په دغه ښار او شاوخواکی به جنګ نه کیږی.

۲ - دیهودو سره ئی مختلفی دفاعی معاهدی لاسلیك کړی.

۳ - دمسلمانانو دسیاسی حکمران په حیث ئی دفارس روم حبشه او نورو حکومتونو مشرانو ته خطونه لیږل.

٤ - چه کله به دمدینی څخه دباندی تلی، نوبه ئی خپل نائب ټاکی.

٥ - دمسلمانو په نورو ځایونو، اوښارونو کی، لکه مکه، طائف، بحرین او نورو کی ئی خپل والیان مقرر کړل.

٦ - د حکومت په شان ئی کابینه جوړه کړه، او وزیران ئی وټاکل،

چه دڅه وزیرانو نومونه په دی ډول وه.

۱ - ابوبکر صدیق رضی الله عنه ئی دامن عامه، قانون شریعت اوجهادی امورو وزیر تعین کړی.

۲ - حضرت عمر فاروق رضی الله عنه دعدل وزیر وو.

۳ - حضرت ابوعبیدة بن جراح دمالیی اودبیت المال وزیر وو.

٤ - حضرت علی رضی الله عنه دتحریراتو او وثائقو وزیر وو.

۵ - حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه دعامو تعلقاتو او دغیر ملکی دعوتنامو وزیر وو.

٦ - ددفتر دکاتبانو په حیث ئی څونفره ټاکلی وه، لکه حضرت معاویة بن ابی سفیان، علاء بن الحضرمی، اوابی بن کعب رضی الله عنهم.

۷ - د یو سربراه مملکت په حیث به دنورو ملکونو سفیران ورته راتلل پرسیاسی، اقتصادی، امن، سلامتی، اوداسی نورو موضوعاتو به ئی خبری، اومعاهدی ورسره کولی.

دقریشو سفیر، عروة بن مسعود ماهرسیاسیاټ، چه څه وخت ولاړی، قریشو ته ئی داسی رپورټ وړاندی کړی، چه ما د قیصر اوکسری حکومتونه هم لیدلی دی، لکن دمحمد صلی الله علیه وسلم په شان حکومت می هیڅ ندی لیدلی، ستاسوخوبنه ده، چه څه مناسب بولی هغه وکړی. (۱)

۱- رهبر ورهنما ص۳۵-۳٦ ضیاء الرحمن فاروقی

خلاصه داچه دنبی کریم صلی الله علیه وسلم امارت، دعاموموهاجرو اوانصارو دبیعت په ذریعه وشو، دنبی کریم صلی الله علیه وسلم سره بیعت نارنه اوبنځو دواړو کاوه، البته دبیعت طریقه، او الفاظ بېله جدا وه.

دوهم _ دابوبکرصدیق خلافت دانتخاب په واسطه.

د انتخاب معنی ویوشی ته ترجیح ورکول دي، دخلیفه دانتخاب مفهوم دادی، چه موږیوشخص ته دخلیفه دمنصب لپاره پر نورو ترجیح ورکړو، لکن محض په ترجیح سره دخلافت انعقاد نه کیږی، ترڅوچه معاهده دبیعت ونشی، بیعت یوقسم معاهده ده، چه دامیر اورعیت تر منځ کیږی، أمیر به داعهد کوی، چه زه به د الله تعالی احکام اوقوانین په عملی توګه نافذکوم، او رعیت به دا عهدکوی، چه ترڅه وخته پوری دی د الله تعالی احکام نافذکوی، دوی به ئی اطاعت کوی.

په اسلامی حکومت کی خلیفه اورعیت دواړه په یوشان په الهی احکامومکلف دی، دحضرت محمد صلی الله علیه وسلم تر رحلت او وفات وروسته، داول خلیفه ابوبکر صدیق رضی الله عنه ټاکنه اوتعین د انتخاب په واسطه وشوه، څه وخت چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفات وکړی، سیاسی خلاءپیدا سوه، دانسانی فطرت مطابق پردغه موضوع باندی اختلاف پیدا کیدل یوفطری امروو، ځکه نبی علیه سلام په دغه هکله څه خاص هدایات نه وه پری ایښی، او په قرآن کریم کی هم په دی هکله واضح

هدایات موجود نه وه، ددغه خلاء دپوره کولو لپاره، په سقیفه بنی ساعده نومی یو ځای کی، دمهاجرو او انصارو عالمان پوهان اهل حل وعقد سره راټول سول، اود ډیر بحث کولو اوحالاتو څیړلونه وروسته، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دحضرت عمر فاروق، اوحضرت عبیدة بن جراح رضی الله عنهما نومونه وړاندی کړل، چه د دغه دووشخه یود خپلو ځانو لپاره أمیر یاخلیفه وټاکی، هغوی وویل معاذ الله چه ته زموږ په منځ کی موجود ئی، موږته داحق نسته، ته ترموږ حقداره ئی، ځکه دنبی کریم صلی الله علیه وسلم سره ستا محبت ترموږ ځکی دی، او ته دمهاجرو افضل ئی، اودنبی کریم صلی الله علیه وسلم سره په غار، اوسفر کی ملگری وی، اوپه لمانځه کی ئی خلیفه وی، اولمونځ په اسلام کی بهترین رکن دی، لاس راکړه چه بیعت درسره وکړو، اول د انصارو د قبیلی مشر حضرت قیس رضی الله عنه ورولاړسو، اوبیعت ئی ورسره وکړی، اوبیا دلته ناست خلکو ټولو بیعت ورسره وکړی.

تر دغه بیعت نه وروسته بیامسجد نبوی ته راغله، هلته عام خلق په انتظار وه، حضرت ابوعبیدة بن جراح ورته وویل چه بیعت دابوبکر صدیق سره وسو، حضرت عمر فاروق رضی الله عنه ورته وویل چه ولاړسی تهول بیعت ورسره وکړی، نوټولو په خپل نوبت بیعت ورسره وکړی.

په دغه بیعت کی صرف دبنی هاشمو د قبیلی شخه حضرت علی رضی

الله عنه، اوحضرت عباس رضی الله عنـــه، اوددوی څـــو نوروملګرو بیعـــت ونکړی، او خپلو کورونو ته ولاړل، بیا حضرت عمر فاروق، حضرت اســـید بن حضیر، اوحضرت سلمة بن اسلم هغوی ته ورغله، اوراضی ئی کـړه، او بیرته ئی مسجد ته راوستله، او بیعت ئی وکړی، په دغه طریقه دحضـــرت ابوبکرصدیو رضی الله عنه انتخاب وسو. (۱)

خلاصه مطلب

۱- معلومه سوه چه د ابو بکر صدیق رضی الله عنه سره دوه بیعتـــه وسوه، اول دخاصو خلقو په سقیفة بنی ساعده کی، او دوهم دعامو خلقو په مسجد نبوی کی.

۲- دا انتخاب دزور یا د قبیلوی حیثیت پر بنیاد نه، بلکه د اهلیـــت، عدالت، علم، اوتقوی پربنیاد وو.

۳- دقرآن اوحدیث په دی هکله خاص هدایات موجودنه وه، که وای نودومره اختلاف او بحث ته به ضرورت نه وای، بلکـــه :اســـلام دنـــورو احکامو پـــه شان به ئی بـــیله کوم تردیـــده منلی وای.

٤- که څه کسان ناراض شی، د هغوی راضی کیدل ضروری دی.

دریم _ دعمرفاروق خلافت داستخلاف په ذریعه.

داستخلاف معنی ده، چه یوخلیفه دخپل ځان دوفات نه وروسته یوبل

۱- الإمامة والسياسة ص١٦-١٨ أبی محمد عبد الله بن مسلم بن قتيبة

ځوك ولي عهد كړي. يعني يو عادل خليفه په خپل ژوند كي يو عادل سړى
خپل حاى نشين مقرر كړي او وصيت وكړي.

د حضرت عمر فاروق رضى الله عنه تاكنه اوتعين په دغه طريقه وسو،
څكه حضرت ابوبكر صديق رضى الله عنه دخپل مريضى په وخت كي
حضرت عثمان بن عفان رضى الله عنه راوغوښتى، او ورته وئى ويل: قلم
او كاغذ را واخله، چه وصيت درته وليكمه، په وصيت كي ئى داسي وليكله،
چه پرتاسي باندي حضرت عمر بن خطاب رضى الله عنه خليفه ګرځوم، كه
هغه عدالت كاوه، دا زما ګمان دي پر ده باندي، اوزما اميد دي دده څخه،
اوكه ده ظلم كاوه، نوزما خو تاسوته د خير اراده ده، په غيبو نه يم خبر.

دا وصيت ئى مهر كړي، اوحضرت عثمان رضى الله تعالى عنه ته ئى
وركړي، اوبيا ئى امر وكړي چه خلك راټول كړي، كله چه خلك راټول
سول، هغوى ته ئى داسي وينا وكړه.

اى خلقو! تاسي وينى چه زه قضاء الهى ته نژدى سوى يم، اوتاسو
ديوامير څخه چاره نه لرى، نوكه ستاسوخوښه وى، نو زه به تاسو ته خپله
رأيه ښكاره كړم، (والله الذى لآ إله إلا هو) زما دى قسم په هغه الله وى چه
غير دهغه څخه بل معبود حق نسته، زه پرتاسو هغه ځوك أمير كوم، چه زما
په نزد ستاسو لپاه خير دى، په دغه وخت كي ده مبارك وژړل، اونورو خلقو
هم وژړل، او خلقو ورته وويل، چه ته ئى راته تعين كړه، معلومه سوه چه

خلقو دی د أمیر په تعین کی وکیل کړی، اویا ئی حضرت عمر فاروق رضی الله عنه را وغوښتی، اوپرهغه باندی ئی خلافت عرض کړی، هغه ورته وویل چه زه خلافت تــه ضرورت نه لرم، حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنــه ورته وویل، چه خلافت تاته ضرورت لری، اویا ئی هغــه وصیــت نامــه ورکړه، او ورته وئی ویل، چه ورسه خلقوتــه، اوهغوی په دی خــبر کړه، اود هغوی څخه ستا د اطاعت په هکله پوښتنه وکړه. (۱)

حضرت عمر فاروق چه خلګ راټول کړه، ورته وئی ویل: ای خلقو! بیشکه زه خپل ځان ترتاسو ښه پیژنم، ما هیڅکله پرتاسوباند ی دحکومــت کولوخواهش نه دی کړی، لکن حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه ماتــه وصیت کړی دی، الله عزوجل دده په زړه کی دا خبره وراچــولی ده، اوزه دغه امانت هغه چاته نه ورکوم چه هغه ددغه اهل نه وی، زه دغه امانت هغه چاته ورکولو ته تیار یم، چه هغه ئی اهل وی، اود مســلمانانو دعــزت د لوړولو اراده لری، داسی خلګ دنورو په نسبت زیات مستحق دی. (۲)

او بیا ئی لاس پورته کړی د عائی وکړه. اللهم حببهم إِلَيَّ وحببنــی إِلَيهم، ای الله دوی وماته محبوب وګرځوی، اومادوی ته محبوب وګرځوی.

خلاصه مطلب

۱- دحضرت عمر فاروق ټاکنه داستخلاف په واسطه وشوه.

۱- الإمامة والسیاسة ص۲٤-۲٥ ۲- اسلام کا سیاسی نظام

۲ - حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه دعمرفاروق دخلیفه کولو په هکله د خلقو څخه وکالت واخیستی، خپله رایه ئی نه ده مسلته کړی.

۳ -صرف په وصیت ئی اکتفاء ونکړه، بلکه د ټولو څخه ئی په عـــام محضرکی رأیه واخستله، داهم یو نوعه بیعت بلل کیږی.

۵ - حضرت ابوبکر صدیق خپل وصیت کافی ونه باله، اونه ئی خپله رأیه پرخلقو وتپله، بلکه ده پخپله دخلقوڅخه وکالت واخیستی، اوحضـــرت عمر فاروق ئی هم امرکړی، چه ورسه د خلقو اطاعت معلوم کړه.

څلورم ـ دحضرت عثمان بن عفان خلافت دشوری په واسطه.

څه وخت چه حضرت عمرفاروق رضی الله تعالی عنه، دابولولوالخوا په خنجر ووهل سو، اوزخمی سو، دجوړیدوحالت ئی په نظر نه راتلی، نو خلك راټول سول، اوغوښتنه ئی وکړه، چه زموږلپاره خلیفه تعین کړه، ده ورتـــه وویل، زه څوك نه خلیفه کوم، لکن زه داسی یوټولی ستاسو لپاره تعین کوم، چه رسول صلی الله علیه وسلم دوفات په وخت کی څخنی راضی وو.

هغه ټولی دغه کسان وه ۱- علی بن ابی طالب رضی الله عنـــه ۲- عثمان بن عفان رضی الله عنه ۳- طلحة بن عبید الله رضی الله عنه ٤ - زبیر بن العوام رضی الله عنه ٥ - سعد بن ابی وقاص رضی الله عنـــه ٦- عبـــد الرحمن بن عوف رضی الله تعالی عنه.

ودوی ته ئی وویل: چه زما بـــه نظرپه خلقوکی اختلاف نسته، کـــه

راتلی هغه به ستاسو داختلاف په سبب راځي، او بله خبره داده، چه تاسی به دری ورځی مشوره کوی، اوپه درو ورځو کی به ستاسو څخه یوخلیفه کوی، تردرو ورځو زیات وخت به نه تیروی، اوبل داچه دانصارو دمشرانو سره به مشوره کوی، خو دانتخاب حق نه لری، اودحسن بن علی، اوعبد الله بن عباس رضی الله عنهما سره به مشوره کوی، دانتخاب حق نه لری، اوبل زما زوی عبد الله به هم درسره وی، خو د انتخاب حق نه لری، اوبل ئی ورته وویل که ستاسودجملی څخه یوه یا دوومخالفت وکړی، سرونه ئی په توره پریکړی، اوکه دری یوی خواته سوه اودری بلی خواته سوه، نو بیادحضرت عبد الله رضی الله عنه رأیه چه دهری ډلی سره وه، نو هغه به څلورسی، بیا داکثریت پربنیاد د هغه رأیه قبوله کړی، اوخلیفه به د هغوی څخه وی، که هغه پاته درو د اکثریت د رأیی څخه انکار وکړی، د هغوی سرونه په توره پریکړی، اوبیا ئی حضرت علی کرم الله وجهه ته وکتله، او ورته وئی ویله! که شوری ستا د علم، فقاهت، شرف اودنبی کریم صلی الله علیه وسلم سره د قرابت په خاطر ته وټاکلی، نوزما ستاڅخه خواست دی، چه ته به بنی هاشم دخلقو پرغاړو نه سپروی، اوبیا ئی حضرت عثمان ته وکتله، او ورته وئی ویله! که شوری ستا دشرف، عزت اودنبی کریم صلی الله علیه وسلم سره دقرابت په خاطر ته وټاکلی، نوته به بنی امیه دخلقو پر غاړو نه سپروی، یعنی دواړه ئی د اقرباء پرستی څخه منع کړه.

او بل ئې د شورى اعضاء تلقين کړه، چه انتخاب بايد داهليت پر بنيـــاد وى، د ذاتى تعلقاتو پر بنياد به نه وى، او په اخير کى ئې دا دعاء وکړه. اللهم ألفهُم، واجمعهم على الحق، لاتردهم على اعقابهم، وولّ أمر أمة محمد صلـــى الله عليه وسلم خير هم. اى الله! په دوى کى الفت پيداکړى، اودوى پرحـــق سره يوځاى کړى، اودوى پرشا مه راولى، اومحمد صلى الله عليـــه وسـلم دامت کارددوى وخيرته وسپارى.

ددى دعاء په کولوسره ئې دوى رخصت کړه، اودى مبارك په داغـــه ورځ وفات سو.

دده تر وفات وروسته دغه شپږو نفروسره دځپلومشاورينو دوى ورځى بحث وکړى، خوبيا هم هيڅ نتيجى ته ونه رسيدله، په دريمه ورځ حضـــرت عبد الرحمن بن عوف رضى الله عنه ورته وويل، چه نن اخيرى ورځ ده، نوکه تاسى ماته اختيار راکوى ، نو زه به يو فيصله وکړم، هغوى ټولـــو اختيـــار ورکړى.

د اختيارد اخستلونه وروسته، دى دمدينى کوڅوته راووت، اودمهاجرو او انصارو د ټولوخلقو سره ئې مشورد وکړه، اودهغوى رأيه ئې معلومه کړه، دټولو رأى پرحضرت عثمان رضى الله عنه باندى وه، اوبيايه د حضرت على، اوحضرت عثمان رضى الله عنهماسره عليحده عليحده ملاقات وکـــړى، اود هريوه څخه ئې داعهد واخستى، که موږستاسره بيعت وکړو، ته بـــه پرموږ

باندی د الله تعالی کتاب، اودنبی کریم صلی الله علیه وسلم سنت، اودحضرت ابوبکر، اوحضرت عمر رضی الله عنهما سنت نافذکوی، اوبل دا که موږغیر لتاسوڅخه دبل چاسره بیعت وکړو، تاسوبه ئی منی، اوپه راضی کیږی بــه، هغوی دواړو وعده ورسره وکړه، اوبیائی دحضرت عثمان رضـــی الله عنــه لاس راکش کړی، اوورته وئی ویل چه موږستاسره بیعت کـــوو، دهغـی وعدی پربنیاد چه کړی دی وه، چه ته به پرموږ کتاب الله اوسنة رســـول الله اوسنة صاحبیك من قبلك چه حضرت ابوبکر اوحضرت عمـــر رضـــی الله عنهما دی نافذکوی، اودهغه شرط پربنیاد چه حضرت عمر رضی الله عنــــه پرتا ایښی دی، چه بنی امیه به د خلقو پر غاړونه سپروی.

په دغه ځای کی دشوری ټولو ارکانو بیعت ورسره وکـــړی، اوبیــا حضرت عبد الرحمن بن عوف مسجدته راووتی، او ټولو خلق ئی راټول کړه، او تبلیغ ئی ورته وکړی، اوبیائی دحضرت عثمان رضی الله عنه سره بیعــت وکړی، اوټولو خلقو ورسره بیعت وکړی. (١)

خلاصة مطلب

١- دشوری دارکانو انتخاب څپله د امیر لخوا جائز دی.

٢ = دشوری دارکانو انتخاب به داهلیت پربنیاد وی، دقرابت، قــوم، یاذاتی شخصیت پربنیاد به نه وی.

١- الإمامة والسياسة ص٢-٢٩

٣ = دشورى اركان د داسى خلقوڅخه مشوره اخستلاى سى، چه د انتخاب حق نه لرى .

٤ = په اکثريت فيصله کول جائز، او مخالفت کول ئى ناجائزدى.

٥ - دشورى اركان به دفيصلى په وختكى دعامو خلقو رأى اومصالح په نظر کى نيسى، خپل شخصى منافع به په نظر کى نه نيسى.

٦ - دشورى ترفيصلى وروسته هم دعامو خلقو دبيعت ضرورت سته.

٧ - دامير سره مشروط بيعت کول جائزدى، لکه نفاذ شريعت او داسى نور.

پنځم: دحضرت على رضى الله عنه خلافت داستيلاء په ذريعه.

د استيلاء معنى ده غلبه ، اودا پر دوه ډوله ده: اول داچه يوانسان دخپل علم، تقوى، تدبر، اوتأليف قلب په واسطه په خلقوکى داسى مقبول سى، چه هغوى ټول په خپله خوښه دده قيادت ته قائل سى.

دوهم دا چه يوانسان دزور او قوت په واسطه خلق دځان قيادت ته قائل کړى، دغه طريقه د اسلام له نظره جائزه نه ده، اوله طريقه جائزه بلل کيږى، ځکه د حضرت عثمان رضى الله عنه ترشهادت وروسته، دهغه لمړنيو څلوروطريقوڅخه يوه هم په کار ونه لويدله، بلکه حضرت معاوية رضى الله عنه په شام کى دخپلونيکوصفاتو، اوښواخلاقو پربنياد دعامو خلقودغوښتنى په سبب اميرسو، اوحضرت على رضى الله عنه ته په مدينة منورة کى خلق راټول سول، اودخلافت غوښتنه ئى ځنى وکړه، اول ځل ئى انکار وکړى،

خو بیا د خلقو ډیر اصرار په خاطر ئې دا وظیفة قبوله کړه، او په مدینه منوره کې خلیفه مقرر سو، او د ټولو مسلمانانو په اتفاق دغه دواړه حکومتونه برحق او اسلامي بلل کیږي. (۱)

شپږم - د حضرت معاویه رضی الله عنه خلافت دتوکیل په واسطه.

دتوکیل معنی ده: چه یو سړی په یوه خاصه معامله یا عقد کې دخپل ځان لخوا بل سړی وکیل کړي، او د هغه د فعل یا عقد ذمه قبوله کړي، داسې وکیل درول په ټولو عقدونو کې شرعا جائز دي، دامیر سره بیعت هم یو عقد دی، دا هم دوکیل په واسطه کیدایسی، او شرعا جائز دی، ځکه حضرت حسن رضی الله عنه پخپله دحضرت معاویة رضی الله عنه دبیعت لپاره نه ورغلی، بلکه عبدالرحمن بن سمرة، او عبدالله بن عامر رضی الله عنهما ئې دخپل طرفه دوکیلانو په توګه ورولیږل، او د دوی په ذریعه ئې خپل خلافت وحضرت معاویه رضی الله عنه ته تسلیم کړی، او هغوی دحضرت حسن له طرفه دحضرت معاویة رضی الله عنه سره بیعت وکړی، دغه طریقة هم په اجماع د امت، جائزه او اسلامي بلل کیږي، او هیڅوك دغه حکومت نه غیر اسلامي نسي ویلای. (۲)

ملاحظة: په اوسني عصر کې چه په کومو ملکونو کې انتخابات کیږي هغه ټول دتوکیل حیثیت لري، ځکه که یو سړی دکومې منطقې څخه دخلقو

۱ - اسلام کاسیاسی نظام ص۲٥۲ * ۲ - اسلام کاسیاسی نظام ص۲٥۲

په رأيه منتخب کيږی، نوهغه ددی لپاره نه دی، چه دی أمير يا خليفة دی، بلکه ددی لپاره دی، چه دی ددغه منطقی دخلقو وکيـل دی، دأميـر ياخليفة په انتخاب کی، اوبيا د هغه سره په بيعت کولوکی.

دا چه څه علماءکرامو ليکلی دی، چه عام انتخابات په اسلام کـی ناجائز دی، هغه به داسی دتوکيل انتخابات نه وی، بلکه هغه به داوی چه په دنياکی ورته (ريفرنډم) وائی معنی داچه دأميرانتخاب براه راست دعاموخلقو نراوښځی، مسلمان اوکافر، حر، اوعبد په رايه، چه په څه ملکونوکی کلبـه کله کيږی جائزنه بولی.

دپورتنی تحقيق اوتفصيل دفهم نه وروسته دا نتيجه احستلاي سو چـه اسلام د أميرد انتخاب معامله وأمت ته سپارلی ده چه هغوی دخپلو حـالاتو مطابق دخپلی ټولنی لپاره أمير ياخليفة وټاکی، اوعقل هم دافيصله کوی که دا اسلامی أمت ته نه وايی سپارل سوی، نودنوروأحکاموپه شان به لی صريـح اوواضح لارښونه کړيوايی ، اودهغه شخحه به لکه دنورواحکامو پـه شـان مخالفت کول جواز نه درلوداي، اونه به صحابه کرام رضوان الله تعالی عليهم دنبی کريم صلی الله عليه وسلم درحلت په ورځ د أميرد انتخاب دمشـکل سره مخامخ کيدلاي، اوبل دا که په دی هکله واضح هدايات موجـود واي، نوولی صحابه کرامودا پورتنی مختلفی لاری خپله ولی؟ اوبل داچه څه علمـاء کرام دری طريقی لکه بيعت، انتخاب، او استخلاف جائزبولی اوغيرلـه دی

څخه ناجائز بولي، باید وویل سی چه وجه دحصر نه معلومیږي، که حصر موجود واي نوصحابه کرامو به دهغه څخه مخالفت نه کولاي، سره لدی چه مخکی مو وویل خپله دصحابه کرامو په زمانه کی هم په مختلفوطریقو سره د أمیر تعین سوي دی، البته په اسلام کی معیارترهرڅه مهم دی داچه په ځینوملکونوکی معیار بالکل وجود نه لري، اوپه کومو ملکونوکی چه معیارشته، هغه هم داسلامی معیارخلاف دی، او یاپکښی دپارټی اوتنظیمی معیارونه معلوم سویدی. معلومه خبره ده چه دکوم معیارسړی وی هغه به کوی، ځکه وایی چه څه کری هغه به ریبی. که دوکیل لپاره اسلامی معیارونه وټاکل سی اودټاکل سوی معیارونومطابق یوسړی په انتخاباتوکی ودریږی ، خدای دی وکی چه هرڅوك ووټ اورأیه ورکړی خونتیجه به ئی بیرته هغه مطلوب شي راوزی، چه هغه مکمل اسلامی شخصیت دی. اوداعین ممکنه ده چه په یومنطقه کی دوه یادری یازیات خلق ددغه معیارونومطابق وی، دهغوی له مینځه څخه دخلقوپه رأیه سره تشخیص کول کومه بده خبره نه ده، ځکه دغه رأیه ورکول ویوچاته دهغه سړی پرأهلیت باندی شاهدی ویل دی . وبل دا چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائی: عن أبی خلف الأعمی قال سمعت انس بن مالك یقول سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول إن أمتی لاتجتمع علی الضلالة، فإذا رأیتم اختلافا فعلیکم بالسواد الأعظم. (١) - ١- رواه ابن ماجة کتاب الفتن حدیث نمبر ٣٩٤٠

حضرت أبي‌خلف أعمی وایی: چه ما د انس بن مالك واوریدل چه ویل ئی: مادرسول الله صلی الله علیه وسلم څخه واوریدل: چه ویلی زما أمت پرضلالت اوګمراهی باندی نه جمع یوځای کیږی، کله چه تاسو اختلاف ووینی، نو تاسو د غټی‌ټولی سره ملګری سی.

څه کسان دبهانی لپاره دا دلیل وړاندی‌کوی: چه موږ وینو چه ډیرو خلقو داسلام مخالف سړی ته رأیه ورکړیده. باید وویل سی چه داهم ددغه ځایه پیښه ده چه معیاروجود نه لري، د اسلامی معیارمخالف کسانوته په انتخاباتو کی حق ورکول سویدی، که داسلامی معیارونو مخالف سړی ته حق ورنه کول سی، نو دغه خلق به د اسلام مخالف سړي ته رأیه نه ورکوی.

دأمیر یاخلیفة صفتونه یامعیارونه

اسلام که د أمیرپه انتخاب ګولوکی په خاصه اومعینه طریقه سره أمت نه دی مکلف کړی، خود اسلامی ټولنی د أمیرصفات ئی په ډیر تفصیل سره بیان کړیدی، چه څنه ئی په لاندی ډول دی.

اول صفت: اسلام = داسلام له نظره داسلامی حکومت دچلولو حقدار هغه څوك دی. چه مسلمان وی، لکه څرنګه چه الله عزوجل فرمایی: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الأَمْرِمِنكُم. (١)

ترجمة: ای هغه کسانوچه ایمان مو راوړي دی، تاسو د الله تعالی اوذهغه

١- سورة النساء آیة ٥٩

درسول اطاعت کوی، اودهغه أمیراطاعت کوی چه هغه ستاسودجملی څخه وی. یعنی مسلمان وی، څکه دمنکُم دلفظ څخه صریح معلومیږی چه دمسلمانانو أمیربه د دوی دجملی څخه وی. په بل آیت کی الله عزوجل فرمائی: وَلَن يَّجعَلَ اللهُ لِلکَافِرِینَ عَلَى المُؤمِنِینَ سَبِیلاً. (٢)

ترجمة: الله تعالى هیڅکله کافرانو ته پرمسلمانانو باندی د فوقیت، حجت، اوحکومت کولوحق نه ورکوی.

اوبل دا چه موږ وویل چه دمسلمانانو أمیر به د الله قانون اود هغه درسول نظام دالله تعالی پرمخلوق چلوی، نوجه دی په خپله وهغه ته عقیده نه لری نوپرنورو ئی هم نسی نافذ کولای.

دوهم صفت: تقوىٰ - دتقوىٰ معنى ده د الله تعالى أمرونه اوحکمونه پرځای کول، اودمنهیاتو څخه ځان ساتل، لکه څرنګه چه الله عزوجل فرمائی: إِنَّ أَکرَمَکُم عِندَاللهِ أَتقَاکُم. (١)

ترجمة: په تحقیق سره د الله په نزد مکرم او محترم هغه څوك دی، چه متقی وی. په بل ځای کی الله عزوجل دمتقی تفصیل داسی بیان کړیدی: ذَالِكَ الکِتَابُ لَارَیبَ فِیهِ هُدًى لِلمُتَّقِینَ. اَلَّذِینَ یُؤمِنُونَ بِالغَیبِ وَیُقِیمُونَ الصَّلوٰةَ، وَمِمَّارَزَقنَاهُم یُنفِقُونَ. وَالَّذِینَ یُؤمِنُونَ بِمَاأُنزِلَ إِلَیكَ وَمَاأُنزِلَ مِن قَبلِكَ. وَبِالآخِرَةِ هُم یُوقِنُونَ. ترجمة: دا کتاب، چه هیڅ شك په کی نسته چه

١- سورة النساء آیة ١٤١ ٢- سورة الحجرات آیت ١٣

دا د الله تعالیٰ له طرفه نازل شوي دی، لارښوونکی دی دمتقیـــانو، هغـه کسان چه ایمان لری په غیبو، اوقائمه وی دوی لمونځ، اوڅه دهغه شیانوڅخه چه موږ ورکړي دی صدقه کوی ئی، د الله درضا لپاره، اوهغه کسان چـه ایمان لری په هغه کتاب، چه نازل سوي دی تاته، اوپه هغه کتابونو چه دنا له مخه نازل شوي دی، اوپه آخرت یقین کوی چه ضرور راتلونکی دی.

پـه دی آیتونوکی الله تعالیٰ په خپله دمتقی صفات بیان کړي دی چه ١- ایمان بالغیب ٢- اقامت الصلوٰة ٣- ایتاء الزکوٰة ٤- ایمان بـــالقرآن ٥- ایمان په نورو نازل شوی کتابونو٧- اوایمان په ورځ دآخرت دی.

یوسړی چه دغه پورتنی صفات ونه لری ، او یاعقیده ورباندی نه لری هغه ته مسلمان نه ویل کیږی، او نه پرمسلمانانودحکومت کولو حق لری.

دریم صفت: امانت اوعدالت = دغه دواړه صفتونه الله عزوجل په یود آیت کی بیان کړي دی: إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُم أَن تُـــؤَدُّوا الْأَمَانَـــاتَ إِلَىٰ أَهلِهَـــا، وَإِذَاحَكَمتُم بَينَ النَّاسِ أَن تَحكُمُوابِالعَدلِ. (٢)

ترجمة:په تحقیق سره الله تعالیٰ تاسوته حکم کوی، چه تاسی امانتونـــه وخپل أهل ته وسپاری، اوکله چه تاسی دخلقوپه مینځ کی فیصله کوی نو په عدل سره فیصله کوی.

داسلام له نظره حکومت، أمارت یوأمانت دی، رعایا په دی امرسوی

١- سورة النساء آیـــة ٥٨

دی چه دأمیردتاکلو په وخت کی دغه أمانت وأهل ته وسپاری، اوحاکم یا أمیرته أمرسوي دی چه دأمارت ترتسلیمدو وروسته، دایوأمانت وبولی دالله تعالی قانون د الله عزوجل پرمخلوق باندی نافذ کړی، اوهم داچه دخلګو پـــه مینځ کی عدالت وکړی، اوبل دا چه أمانت أمین سړی ته سپارل کـــیږی، اوأمین وهغه چاته ویل کیږی چه په ورسپارل سوی شی کی خیانت نه کوی.

داچه أمیران هم انسانان دی، اوپـــه انســـانانو کی د انتقـــام، اوغـــچ اخستلوماده سته، کیدایسی د قدرت په وخت کی، دخپل مخالفینو څخه دخپل نفسی انتقام اخستلوپه وختکی دعدالت لمنه ایله کړی، نو الله تعالی دخپل علم مطابق دوی دداسی کارڅخه منع کوی، اوفرمائی: لَاَیجرِمَنَّکُم شَنَآنَ قَـــومٍ عَلَی أَن لاَتَعدِلُوا، اِعدِلُوا هُو أَقـــرَبُ لِلتَّقـــوَی. وَاتَّقُـــواالله. إِنَّ الله خَبِـــيرٌ بِمَاتَعمَلُونَ. (١)

ترجمة: اونه دی باعث کوی تاسی دښمنی دیوقوم، په دی باندی چـــه عدل او انصاف به ونه کړی تاسی، عدل اوانصاف وکړی تاسی، هم داعدل ډیر نژدی دی تقوی ته، او وویریږی له الله، بیشکه چه الله ښه خبردار دی، په هغواعمالوچه کوی ئی تاسو.

په دغه آیت کی د انسانانو خالق اود دوی په ټولو حالاتو خـــبر الله عزوجل أمیر اورعایا ټول ددی څخه منعه کوی، چه دیو قوم سره دخپل

١- ســـورة الـــمائـــدة: آیـــة ٨

شخصي دښمني پر بنیاد عدالت مه پرېږدی، ځکه عدالت عین تقوی ده، او بل دا چه تاسی د الله تعالی څخه وبیرېږی، یعنی د مخلوق د دښمنی پرځای د الله سره دښمني مه اختیار کوی، ځکه که تاسو د خپل دښمنی په خاطر عدالت پرېږدی، نو الله بیا د هغه پوښتنه ضرور کوي، او په آخر کی الله عزوجل دا اطلاع ور کوی، چه زه ستاسو په ټولو اعمالو خبریم، دتقوی دحصول یوازنی لاره د الله تعالی څخه ویره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی، او دا خوف د (إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) په مضمون کی له ځوځوځله تفکر او مراقبت کولو نه وروسته پیدا کیږی، کله چه دیو مومن په زړه کی دا مستحضر سی چه زما هیڅ پټ او ښکاره حرکت د الله تعالی څخه پټ نه دی، نو دهغه په زړه کی د الله تعالی څخه ویره پیدا کیږی، او دهغی نتیجه به دا وی په ټولو کارو کی به انصاف کوی، او د الله تعالی حکمونه به پرځای کوی.

دپورتنی آیت څخه دغه لاندی صفات هم ثابتیږی: ۱-أمیر باید دظلم څخه پرهیز وکړی، ځکه ظلم خلق پر انتقام اخستلو مجبور کوی، او انتقام دحاکم او حکومت دواړو لپاره ډیر خطر لری، ۲-أمیر باید قوت برداشت ولری دیو چا د دښمنی په خاطر د عدل او انصاف لمنه ایله نه کړی.

<u>څلورم صفت:</u> ددینی علومو عالم به وی = داسلامی ټولنی دحاکم یا أمیر لپاره نهایت ضروری ده چه ددینی علومو ماهر به وی، ځکه داسلام له نظره دی پر ځمکه باندی د الله خلیفه دی، چه پر خلقو د الله تعالی قانون نافذ

کړی، اودنبی کریم صلی الله علیه وسلم وارث دی چه دهغه په هدایاتو پخپله هم عمل وکړی، او پر بل باندی ئی هم نافذکړی، نوچه دی پخپله نـــه پـــو هیږی نو څرنګه به ئی پر ځان اوبل نافذکړی؟ اوبل داچه یوڅوك دیوملك په قانون نه پوهیږی، نو دی به دهغه ملك مشری څنګه کوی؟ ځکه کله کلـــه په ټولنه کی داسی مسائل مینځ ته راځی، چه د هغوی لپاره په قرآن اوحدیث کی صریح حکم نه وی، نو په دغه وخت کی اجتهاد ته ضرورت وی ، که څه هم دا اجتهاد په مذهب کی دننه وی. دومره اهلیت باید پکښی وی چه دحق او باطل، صحیح اوفاسد، عدل اوظلم تمیز په علمی ډول کولایشــــی. اودا ټول بیله قرآنی، اواسلامی علوموصرف په عقل سره نشی معلومیـــدای، اود اسلام له نظره صرف په دی هم اکتفا نه شی کیدای چه دینـــی عالمـــان دځان سره دمشاورینو په ډول کښینه وی، ځکه که مشاورتردده پوه اوعـــالم وی، نوبیا امارت هم د هغه حق دی، ځکه نبی کریم صلی الله علیه وســـلم فرمائی: عن بن عباس رضی الله عنهما عن رسول الله صلی الله علیه وسلم من استعمل رجلاعلی عصابة، وفی تلك العصابة من هوأرضی منه، فقدخان الله، وخان رسوله، وخان المؤمنین. رواه الحاکم

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوی درسول الله صلی الله علیه وسلم څخه چه فرمائی: که څایو سړی د انسانانو پر یو ټولی باندی أمیر مقررکړ، او په دغه ټولی کی تردده ښه اوپوه سړی وو، نوده دالله سره خیانت

کړيدی، اوداالله درسول سره ئی خیانت کړیدی، اودمومنانو سره ئی خیانت کړیدی.

دپورتنی حدیث له مخی داچه مشاورین ترده پوهان وی، اودی په خپله نه پوهیږی داهم خیانت بلل سویدی.

اوبل دا چه ددنیا دعلومو اوحالاتو څخه به خبروی، څکه داسلام لــه نظره دټولنی د ټولو مفاداتو تحفظ کول پــر أمــیر لازم، او ضــروری دی، نوضروری‌ده چه دټولنی أمیردوخت مطابق په ملکی اوبین المللی مسائلو پــوه وی، اودانتظامی اومورو صلاحیت ولری، نوکله چه یوأمیرپخپله په سیاســی، اقتصادی، تجارتی، اداری ، نظامی، اودینی امورو علم ونه لری، او همیشه ئی د بل په مشوره تکیه کړي وی، هغه هیڅکله کامیاب أمیرنشی جوړي دای، څکه ده پوه اوناپوه ترمینځ فرق الله عزوجل په قرآن کی داسی بیانــه وی، اوفرمایی: قُل هَل یَستَوِی الَّذِینَ یَعلَمُونَ وَالَّذِینَ لاَیَعلَمُونَ. إِنَّمَا یَتَذَکَّرُ أُولُــو الأَلبَابِ. سورة الزمر آیــة ۹

ترجمة: ووایه ای محمده آیا برابردی سره هغه کسان چــه پوهــیږی اوخاوندان دعلم دی، اوهغه کسان چه نه پوهیږی جاهلان وی، بلکه برابرنه دی ، بیشکه چه پند اخلی خاوندان دخالصو عقلونو. یعنی آیا عالمان خلــق دبي علمه خلقو سره برابرداي شي؟ هیڅکله نه.(دااِستفهام انکــاری دی) اوپه دی دعقل خاوندان پند اخلی، اوټول دعقل خاوندان په پوهــیږی.

معلومه خبره ده چه د علمه څخه مراد هرهغه علم دی، چه د انسانانو لپاره د دنیا او آخرت نفع رسونکی وی.

اوپه بل آیت کی الله عزوجل ټولو انسانانو ته لارښوونه کوی او خپله رأیه ښکاره کوی فرمایی: یَرفَعِ اللهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنکُم وَالَّذِینَ أُوتُوا العِلمَ دَرَجَاتٍ. (١)

ترجمة: پورته کوی الله هغه کسان چه ایمان یی راوړی دی، له تاسی څخه، اوخاص پورته کوی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم (پوه) په درجومرتبو کی، یعنی ستاسودجملی څخه هغه کسان چه ایمان اوعلم ورکړه سویدی، په څودرجو د الله تعالی په نزد لوړ، اودقدر وړدی.

او په بل آیت کی الله عزوجل د دغه لوړ والی علت بیانوی اوفرمایی :
إِنَّمَا یَخشَی اللهَ مِن عِبَادِهِ العُلَمَاءُ، إِنَّ اللهَ عَزِیزٌ غَفُورٌ. (٢)

ترجمة: بیشکه چه ویریږی له الله څخه، ده بندګانو د دغه الله پوه، عالمان، بیشکه الله ښه غالب قوی دی، په انفاذ د احکامو، ښه مغفرت کونکی دی دخطیاتو: یعنی په تحقیق سره د الله تعالی دبندګانودجملی څخه په هرچاکی چه پوه او علم په هره درجه وی، په هم هغه درجه به دی د الله تعالی څخه ویریږی، په هغه چاکی چه خوف اوویره نه وی، هغه فی الحقیقت د دی خبری مستحق نه دی چه ورته عالم وویلی سی.

١- سورة المجادلة آیة ١١ * ٢- سورة فاطر آیة ٢٨

حضرت شاه ولی الله صاحب لیکلی دی چه ټول انسانان ویریدونکی نه دی، له الله تعالی څخه ویریدل د پوهانو عالمانو صفت دی او کاردی، او د الله تعالی معامله هم پردوه ډوله ده، الله غالب اوقوی دی چه په هره خطا سړی نیسی نیولی ئی سی، اوغفوررحیم هم دی، که ګنهګاران بخښی بخښلای یه هم سی، نو په دواړو حالتونوکی انسان ته ښایی چه د الله تعالی څخه ویریږی، ځکه چه نفع اونقصان دواړه د الله تعالی په اختیار اوقبضه کی دی، نو علماء پوهان د الله تعالی څخه ویریږی، هرڅوك چه د الله تعالی څخه ویریږی، هغه د الله تعالی قانون هم ښه عملی اونافذ کولاي شی، اود الله جل جلاله دمخلوق ترمینځ ښه عدالت کولاي شی. نومسلمانانوته دادرس ورکوی چه دوی خپل دجملی څخه ښه عالم پرځپلو ځانوأمیر وټاکی، اوهغه څوك وټاکی چه ددوی په حقوقو اومصالحو عالم او پوه وی.

ځکه علامه ابن خلدون رحمة الله علیه د أمیر د صفاتو دجملی څخه لیکی، چه د أمیرلپاره دومره علم ضروری دی چه دمسائلو پراستنباط قادروی، اوپه احتهادی مسائلوکی درأیی ورکولوأهلیت ولری، اوپه دینی مسئلوکی خپله فیصله کولاي شی، اودقرآن اوحدیث صحیح ترجمان وی، اوپه اخلاص سره ددین محمدی حفاظت وکړی، اوپر روزمره أمورو باندی دقیق علم ولری. (۱)

۱- اسلام کا سیاسی نظام ص٥٦ اسرار الرحمن بخاری

مسئلة: اقتداء د ضعيف په قوی پسی.

د اسلام له نظره إمامت پردوه ډوله دی، امامت صغرئ، او امامت کـــبرئ، دامامت صغرئ څخه دلمانځه امامت مراد دی، دامامت کبرئ څخه امـــارت مراد دی، دحنفی فقه لـــه نظره ده لمانځه په امامت کی دقـــوی اقتـــداء پـــه ضعیف پسی جائز نه ده، دا مسئله د حنفی فقه په معتبرو کتابونو کی داســـی لیکلی سوي ده، (ولايقتدى الطاهر بصاحب العذر، ولاالقارئ بالأمي. وأصله أن صلاة المقتدى تبنى على صلاة الإمام صحة وفسادا، لقوله عليـــه الصـــلاة والسلام (الإمام ضامن) أى ضامن بصلاته صلاة المؤتم، وبناء النـــاقص علـــى الكامل يجوز، وبناء الكامل على الناقص لايجوز، لأن الضعيف لايصلح أساسا للقوى، لأنه بقدرالنقصان يكون بناء على المعدوم، وإنه محال، إذاعرف هـــذا فنقول: حال الطاهر أقوى من حال صاحب العذر، وحال القارئ أقوى مـــن حـــال الأمي. (١)

ترجمة: اقتداء دی نه کوی پاك سړی دعذرپه خاوند پسی، اونـــه دی قاری په امی پسی کوی، د دی دلیل دا دی چه د مقتدی د لمانځه صحت او فساد د امام پر لمانځه بناکیږی، ځکه علیه الصلوة والسلام وایی (امام ضـــامن دی) یعنی امام په خپل لمانځه سره دمقتدی دلمانځه ضامن دی، اوبـــل داچـــه دناقص بنا پر کامل رواده، اودکامل بنا پرناقص جائز او روا نه ده، اوبل داچه

١- الاختيار فى تعليل المختار ص٦٠ ج ١

ضعیف ددی صلاحیت نه لری چه دقوی لپاره اساس جوړ سی، اوبل داچه دنقصان په اندازه بناپرمعدوم راځی اودامحاله ده، نوکله چه دا معلومه سوه، نو وایو چه دظاهر حال اقویٰ دی دعذرترخاوند، اوډ قاریٔ حال اقویٰ دیٔ د امی ترحال.

په بل ځای کی بیا وایی: فإن أمّ أُمّیٌ قارئین وأمیین فسدت صلاة الکل. وقالا: تجوز صلاة الإمام ومن بحاله لاستوائهم، کما إذا انفردوا، ولأبی حنیفة رحمة الله تعالی علیه أن الجمیع قادرون علی القرائة بتقدیم القاری، إذقرأة الإمام قرأة لهم بالحدیث، فقد ترکوا القرائة مع القدرة علیها، فتبطل صلاتهم، وعلی هذا العاجز عن الإتیان ببعض الحروف. (١)

ترجمة: که امی وداسی قوم ته امامت ورکوی چه په هغه کی قاریان اوامیان دواړه وی، نودحضرت امام ابوحنیفة رحمة الله تعالی علیه په نزد دټولولمونځ فاسد دی، اود امام محمد اوامام ابو یوسف رحمة الله تعالی علیهما په نزد د امام اودهغوکسانوچه دده په شان دی لمونځ صحیح دی، ځکه دوی سره برابردی، لکه دوی چه یوازی لمونځ کوی، اودامام ابوحنیفة رح دلیل دادی چه وایی دوی ټوله دقرأت پرویلوقادروه چه قاری امام په مخکی کړی وای، ځکه د حدیث له مخی د امام قرأت دمقتدی لپاره قرأت دی، نودوی دقدرت سره دا قرأت پرېښودی، نو ځکه د ټولو لمونځ باطل سو. همدا شان

١- الاختیار تعلیل المختار ص٦٠ ج ١

مسئله ده که داسی امام چه څه حروف په غلط ویله د سمو حلقو لمونځ پسی صحیح نـــه دی.

دا چه اقتدا دقوی په ضعیف پسی صحیح نه ده دحنفی فقه یوبل ډیـــر معتمد کتاب کی داسی لیکی: وفسد اقتداء رجل بامرأة، اوصبي، وطـــاهر بمـــعذور، وقارئ بـــأمی. (۱)

ترجمة: فاســـده ده اقتداء دسړی په ښځی پسی، او په صغیر نابالغـــه پسی، او د پاك پـــه معذورپسی، اودقاری پـــه أمی پسی.

دهمداغه مسئلی په هکله دحنفیفقه په یوبل کتاب کی داسی لیکـــی (ولا یصلی القاری خلف الأمی ولا المکتسی خلف العاری لقوة حالهما).(۲)

ترجمة: لمونځ دی نه کوی قاری په امی پسی، اونه دی لمونځ کـــوی هغه سړی چه جامی په اغوستی وی په هغه چاپسی چه لـــوڅ وی، ځکـــه دقـــاری اود جـــامو اغوستونکی حالت قـــوی دی.

دداغه مخکنی کتاب په یوبل ځای حاشیه کی لیکی: وذکر فی المحیط أن القاری إذا اقتدی بالأمی، قال بعضهم لایصیر شارعا حتی لوکـــان فـــی التطوع لایجب القضاء، وقال بعضهم یصیرشارعا، ثم یفسد حتی لوکان فـــی التطوع یجب القضاء، والصحیح هـــو الأول. (۳)

ترجمة: په محیط کیذکر سوي دی: که قاری په امی پسی اقتدا وکړه،

۱- کنز الدقائق ص۲۹ ج۱ * ۲- الهدایة ص۱۱۳ ج۱ * ۳- الهدایة ص۱۱۳ ج۱

څه علماء وايي چه دی په لمانځه کی ييخی داخل سوی نه دی، که دا لمونځ نفلی ووقضايه نه واجبيږی، اوڅه علماء وايي چه دی په لمانځه کی داخل سو، وروسته فاسد سو، که دغه نفلی ووقضايه پرسته، هغه اول قول صحيح دی.

دداغه مسئلی په اړه په دی حديث سره دليل ويل کيږی: عن عائشة رضی الله تعالى عنها فی الحديث (يؤمهم أقرأهم لكتاب الله .....) (١)

ترجمة: دحضرت عائشة صديقة څخه په يوحديث کی روايت سوی دی، چه امامت به هغه څوك ورکوی، چه دالله دکتاب ښه قاری وی.

عن ابن مسعود قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يؤم القوم أقرأهم لكتاب الله تعالى، فإن كانوا فی القرأة سواء فأعلمهم بالسنة، فإن كانوا فی السنة سواء فأقدمهم هجرة، فإن كانوا فی الهجرة سواء فأقدمهم سلما وفی رواية سنا. الحديث رواه مسلم ١٠٧٨ كتاب المساجد

ترجمة: حضرت ابن مسعود رضی الله تعالى عنه روايت کوی اوفرمايی: چه رسول الله صلى الله عليه وسلم ووييل ديوقوم إمامت به هغه څوك کوی چه دالله تعالى دکتاب ښه قاری وی، که په قرأت کی سره برابروی، بيابه هغه څوك امامت کوی چه دسنتو ښه عالم وی، که په سنت کی سره برابروه، بيابه هغه څوك امامت کوی چه په هجرت کی مخکی، اول وی، که په هجرت کی سره برابر وه، بيا هغه څوك وی چه په اسلام

١- رواه البخاری باب إمامة العبد

راوړلو کی اول وی، او یا په سن، عمر کی مخکی وی.

حضرت عمرو بن سلمة رضی الله تعالی عنه په یو حدیث کـــی نقـــل کوی او فرمایی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل (إذا حضرت الصلوة فلیؤذن أحدکم، ولیؤمکم أکثرکم قرآنا) رواه: کتاب الأذان النسائی ۶۳۲

ترجمة: چه لمونځ حاضرسی نو یو ستاسوڅخه دی اذان وکـــړی، او امامت دی تاسو ته هغه څوك درکړی چه ډیر قرآن په زده وی.

د پورتنیو آیتونو، حدیثونو، اود فقهاو د اقوالوڅخه ثابته سوه چه پـــه امامت صغریٰ کی اول حقدار هغه څـــوك دی، چـــه د الله تعـــالی دقـــرآن ډیر حافظ، اوښه قاری وی، اود رسول الله صلی الله علیه وسلم د دین اوسنتو ښه عالم وی، نو په امامت کبریٰ کی په طریق اولی دا مراعت کول لازم، او واجب دی، ځکه د یوه لمانځه مسئله او دټول دین، اومخلوق مسئله داهمیت له نظره ډیر تفاوت لری. نو که مشاور تر أمیر پوه، اوعالم وی، بیا اقتداء د قوی په ضعیف پسی راتلی دا هم پـــه اسلام کی جائـــز نـــه ده.

پنځم صفت: نارنه به وی ښځه به نه وی.

ک، څه هم دا موضوع د علماؤ په نزد ډیره غټه ده، چه دښځی امارت صحیح دی که نه ؟ اوپه دی هکله مفصل کتابونه لیکل سویدی، خوهغـــه کسان چه دښځی امـــارت صحیح نه بولی هغوی په دی آیت دلیل وایـــی:

قال الله تعالی اَلرِّجَالُ قَوّٰامُـــونَ عَلَی النِّسَاءِ، بِمَافَضَّلَ اللهُ بَعضَهُم عَلٰی بَعضٍ،

وَبِمَا أَنفَقُوا مِنْ أَموَالِهِم.(١) سورة النساء آيــة ٣٤

ترجمة: سړي حاکمان دي پرښځوباندې، په سبب د دې، چه فضیلت لوبي ورکړي دي الله ځینې ددوی ته پرځینې نوروباندې، اوپه سبب ددې چه نفقه کوی دوی پردغو ښځو له خپلو مالونو.

تفسیر: په دې آیت کې الله عز وجل دنارینه اوښځې درجې راښـــيي، چه دنارینه درجه دښځې ددرجې څخه لوړه ده، پـــه دې آیـــت کـــې الله عز وجل دنارینه پرښځې باندې دلوړ والي دوې وجه ویلي دي، ١- لویـــه اوموهو به وجه دا ده چه الله تعالی په اصل کې ځینوته پرځینو نورو: یعنـــي نارینه ته پرښځه باندې فضیلت لوبي ورکړي ده، چه دهغوی تشـــریح پـــه احادیثو کې په تفصیل سره شته، (یعنی په علم، عمل، صـــبر، حلـــم، آذان، اقامت، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، نبوت، وحي، قوت، ســـخا، عـــزم، اوداسې نورسره) ٢ -کسبي وجه داده چه نارینه پرښځې باندې خپل مـــال صرفوی، اود مهر، خوړو، کالیو، اونورو ضروریاتو تکفل کـــوی. مطلـــب داچـــه ښځولره ښایي چـــه دنـــارنـــه حکمونـــه ومنې.

اود دې آیت د شان نزول په هکله مفسرین لیکي: چه یوه صحـــابي خپله ښځه دنافرماني په وجه یوه څاپړه ووهله، ښځه ولاړه خپل پلارته ئـــې وژړل ، پلارئې درسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضرســـو، اود دوی حال ئې ورته ښکاره کړې، رسول الله مبارك وفرمایل: چه دا دې

هم له خپل خاوند څخه بدل واخلي، په دې منځ کې دا آیت نازل سو، نورسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: چه زمونږ خوښه بله وه، اود الله تعالی اراده بله سوه، څه چه د الله تعالی اراده ده په هغه کې خیر دی. (۱)

د پورتنی آیت څخه وجه د استدلال دا ده، چه د (قَوّٰمُونَ) ترجمة په حاکم سره سوي ده، نویو سړی حاکم اومحکوم نسی کیدای، که دښځی حاکمیت صحیح سی، نود قرآنی آیت دحکم په خلاف سړی محکوم گرځی، لودا دفقه د أصولو خلاف دی.

او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایی: عن ابی بکرة رضی الله عنه قال عصمنی الله بشیئ سمعته من رسول الله صلی الله عیه وسلم لما هلك کسری، قال من استخلفوا ؟ قالوا بنته، فقال النبی صلی الله علیه وسلم لن یفلح قوم ولوا أمرهم إمرأة. قال فلما قدمت عائشة رضی الله عنها یعنی البصرة، ذکرت قول رسول الله صلی الله علیه وسلم فعصمنی الله به. (۲)

ترجمة: حضرت ابی بکرة رضی الله عنه وایی چه زه الله تعالی په هغه شي وساتلم، چه مادنبی صلی الله علیه وسلم څخه اوریدلی وو، کله چه کسریٰ هلاك شو، نوعلیه السلام وویل څوك ئی خلیفه کړی ؟ دوی وویل چه دده لور. نونبی عیه السلام وویل: هغه قوم هیڅکله نشی کامیاب کیدلای، چه د هغوی حکومت او قدرت ښځی ته حواله سی.نوابی بکرة

۱- تفسیر کابلی: جلد ۱ ص٤٦٦- ۲- رواه الترمذی، حدیث نمبر ۲۱۸۸

وایی چه کله حضرت عائشة رضی الله عنها بصری ته راغله (د جنګ جمل په واقعه کی) نو وایی زما دعلیه السلام دغه قول رایادسو، اوزه الله تعالی په دغه سره وساتلم: یعنی په جنګ جمل کی د اشتراك کولوڅخه الله تعالی وساتلم، جنګ می وه نه کړی.

دپورتنی آیت اوحدیث څخه معلومه سوه چه دښځی امارت اوحکومت صحیح اوجائز نه دي.

د امام غزالی رحمة الله تعالی علیه په نزد د أمیرصفتونه.

امام غزالی رحمة الله تعالی علیه د أمیردصفاتو دجملی څخه دا هم لیکی چه ١- د اداری امورو د چلولو صلاحیت به لری ٢- عاقل او زکی به وی ٣- دټولنی د ټولو افرادو سره به بیله امتیازه دنسل او مذهب یوشان عدالت کوی ٤- مدبر به وی، اوپه معمولی خبره به نه په غصه کیږی ٥- دخپلورعایاو سره به محبت لری ٦- شجاع به وی، دملك دفاع به کولاي شی، دظالم لاس به دظلم څخه بند ولاي شی ٧ - قوت ارادی به لری ٨- په حالاتو حاضره به مکمل علم لری ٩- سخی اورحم دله به وی ١٠- ذهنی یاعصبی کمزوری به نه لری ١١- حر او بالغ به وی.

خلاصة مطلب

١- داسلام له نظره حاکمیت أعلی صرف الله تعالی لره دی.

٢- اود الله تعالی پر مخلوق باندی صرف د الله تعالی اود الله تعالی درسول

دعدل قانون اونظام چلیږی، بل ځوك ددی قانون اونظام مخالف قانون اونظام دجوړولو حق نـه لری.

٣- اسلام خپل منونکی مسلمانان دخلیفه یاأمیر د انتخاب لپاره پـه خاصه طریقه نه دی مکلف کړی، بلکه دا مسئله یه وأمت ته سپارلی ده، چه په خپله خوښه دخپلو حالاتو مطابق دخپلوځانو لپاره خلیفه یا أمیر وټـاکی، هغه چه په هره طریقه وی، پردرو، ځلورو، یازیات وکم طریقـو بـاندی دحصر کوم خاص دلیل نستـه.

٤- اسلام د اسلامی نظام چلو نکو لپاره صفات ښودلی دی، اوتاکید یه کړی دی چه په دغه صفاتو هرځوك متصف وی دهرځای، قوم، اونسـل ځخه وی، هغه د الله عزوجل د قانون دچلولو لپاره مقرر کیدایسی.

٥- په اسلام کی د حکومت دجوړولو لپاره معیارمهم دی، طریقـه انتخاب مهمه نه ده، ځکه طریقه انتخاب دحالاتو اوشرائطو پر بنیاد بدلیږی، اومعیارترڅو چه قرآن، حدیث، اوفقه موجود وی، نه بدلیږی، دا هـم د الله تعالی عین رحمت دی پردغه امت باندی، اوداد دی امت خصوصیـت دی, ځکه په سابقه امتونو کی به أمیرد پیغمبرپه شکل د الله تعالی له طرفه ورتـه رالیږل کیدی .

٦- اسلام دین اوسیاست جدانه بولی، بلکه سیاست اوحکومت ددین تـابع بولی, ځکه خپلـه رسول الله صلی الله علـیه وسلم، اود ده خلـفاء

الراشدین، ټول دیني او سیاسي مشران، او حاکمان وه.

۷- په اسلام کې هر هغه میراثي، خانداني، او جمهوري حکومت چه د نوموړو معیارونو او صفاتو مطابق نه وي، مردود او ناجائز دی.

دانتخاب او بیعت ترمینځ فرق

د اوسني عصر اسلامي سیاست پوهان، د اوسني عصر د حالاتو په نظر کې نیولو سره، او د خلفاء راشدینو د انتخاب کوونکو کسانو د صفاتو په مراعات کولو سره د انتخاب او بیعت ترمینځ فرق کوي او وایي: چه د أمیر سره بیعت هر عاقل بالغ، نر او ښځه کولای سي، خو انتخاب ئې نسي کولای، ځکه دیو کس پایوښي انتخاب هغه څوك کولای سي، چه د هغه شخص پاشي تشخیص کولای سي، او د هغه شخص، او ښې په خواصو، او محاسنو پوهیږي. لکه د مثال په ډول موټر هر سړی رانیولای سي، عقدپه کولای سي، خو انتخاب یې هر سړی نه سي کولای، بنه ټوبدیه هر سړی نه سي معلومه ولای، ځکه په خواصو، او محاسنو ئې نه پوهیږي، نو ضرور به یې مستري انتخاب کوي، ځکه هغه په پوهیږي. او یا دیو موټر لپاره موټروان پکاروي، نو ضرور د هغه د سابقه تجربې پوښتنه کوي، بې تجربې سړي ته موټر په لاس نه ور کوي.

همدارنګه دیوی اسلامي ټولني دأمیر انتخاب هم هر سړی نسي کولای، بلکه داسې کسان به ئې کوي چه دغه لاندني صفات ولري.

۱- انتخاب کوونکي اشخاص به د داغه ټولني افراد وي، چه مصالح.

اومنافع به سره شریك وی، ضرر اونقصان به سره یو وی.

٢- د انتخاب کونکی امتیاز اوفوقیت به دعواموبه مینځ کی د أهلیت، علمی قابلیت، اوصلاحیت پربنیادوی، دصنف، سمت، قبیلی، ژبی، قرابـــت، زور او وهم پربنیاد بـــه نـــه وی.

٣- دعامو خلقو دحقوقو محافظین، اودټولنی مصلحین به وی، خپـــل دشخصی ملحوظاتو ساتـــنه بـــه نـــه کوی.

٤- هغوی بـــه دحیثیت، مقام، اورتبی له نظره دأمیر محتاج نـــه وی.

٥- دهیڅ قسم زور، أمیدونـــو، او تأثیرلاندی بـــه نـــه راځی.

٦- دعلمی اوذهنی ښـــه والی سره بـــه اخلاقی ښه والی هم لـــری.

٧- خپل درأي خاوند بـــ وی، دبل درأي تابع بـــه نـــه وی.

٨- دکوم نظام دنافذ کولو لپاره چه دی دأمیرانتخاب کوی، دی بـــه ښځپله هم وهغه نظام ته عقیده لری، اوهم به په هغه نظام پـــوه اوعـــالم وی، ترڅود داسی یو کس انتخاب وکړای سی، چه په هغه کـــی ددغـــه نظـــام دچلولوصلاحیت موجـــود وی.

٩- دغه انتخاب به دطرفداری، تقلید، او احساساتو پربنیاد نـــه وی، بلکه دفهم، فراست، اوتـــجربي پر بنیاد بـــه وی.

دنوموړو صفاتو خاوندان چه یوڅوك منتخب کړی، بیاعام خلك ښځپله یادوکیل په واسطه بیعت ورسره کولاي سی. اسلام کاسیاسی نظام:ص ٢٥٠

کیدایسی څه کسانوته داوهم پیداسی، چه داسی خلك به چیری اوڅرنګـــه پیداکیږی ؟ باید ووایو چه دا به پریوه ټولنه باندی بد ګمانی وی، څکه پـــه یوه ټولنه کی څومحدُود داسی کسان ضرور موجود وی، اوپه دی باندی اکتفا ونه سی چه هرڅوك راغلی‌نو ووایو څه وکړوداغه لاغنیمت دی.

حقیقت دا دی چه په اسلامی ټولنه کی دداسی خلقوکمی نســـته، دا چه څوك فرصت نه ورکوی، هغه ځانته خبره ده، اویادا چه هریود قـــدرت خاوند خپل ځان، قریبان، یا ملګری مداحان تر هر چا ښه پوه بولی، نورخلق ټول دځان مخالفین بولی، اوکوشش کوی چه ورك سی. بلکـــــه دا صفـــت لرونکی کسان باید میدان ته راووزی، اوفرصت ورکړل سی، ترڅو د خپلی ټولنی خدمت وکړی اوخپل اسلامی مسؤلیت پوره کړی، د قدرت خاوندان دخپل قدرت مراعت ونه کړی، بلکه د الهی اوامرو، او قرآنی اصولو، اونبوی هدایاتو سره سم امانتونه وخپل اهل ته وسپاری، څکه داِســـلام لــه نظـــره وظائف ټول امانتونه دی اودامانانوپه هکله الله عزوجـــــل فرمـــایی: (إِنَّ اللهَ يَأمُرُكُم أَن تُؤدُّوا الأَمَانَاتِ إِلَى أَهلِهَا) ترجمة: بیشکه الله امر کوی تـــــاسی ای مومنانو! چه وسپاری امانتونـــه اهل داماناتو تـــه.

او وظیفه واهل ته نه سپارل د الله رسول صلی الله علیه وسلم خیانت بللی دی، لکه چه فرمایی: عن بن عباس رضی الله عنهما عن رسول الله صلی الله علیه وسلم من استعمل رجـــلا علی عصابة، وفی تلك العصابة مـــن هو

أرضى منه ، فقدخان الله، وخان رسوله، وخان المؤمنين. رواه الحاكم

ترجمة: حضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوی درسول الله صلی الله علیه وسلم څخه، چه فرمائی که چایوسړی د انسانانو پریوټولی باندی أمیرمقرر کړ، اوپه دغه ټولی کی تردده ښه اوپوه وو، نو ده دالله سره خیانت کړي دی، اود الله درسول سره ئی خیانت کړي دی، اودمومنانوسره ئی خیانت کړي دی.

اوبل دا چه ناأهله انسان چاته اجتماعی نفع نسی رسولای، په غلطو مشورو خپل ځان، امیر، اوټولنی ته ضرر رسوی، اود مسلمانانوأمیر باید تر خپل ځان زیات د اسلامی ټولنی، اوأمت مراعت وکړی، ځکه د اسلام له نظره دی مسؤول دی، دخپلو رعایاوپه هکله، څرنګه چه د اسلام رسول صلی الله علیه وسلم فرمایی: عن ابن عمر رضی الله عنهما قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول کلکم راع، وکلکم مسؤل عن رعیته، الإمام راع ومسؤل عن رعیته، والرجل راع فی أهله ومسؤل عن رعیته، والمرأة راعیة فی بیت زوجها ومسؤلة عن رعیتها، والخادم راع فی مال سیده ومسؤل عن رعیته، قال وحسبت أن قد قال والرجل راع فی مال ابیه ومسؤل عن رعیته، وکلکم راع ومسؤل عن رعیته.(١)

ترجمه: حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما روایت کوی، چه

١- مختصر صحیح البخاری کتاب الجمعة ص١٢٢

مادرسول الله صلی الله علیه وسلم څخه واوریدل ، ویل ئی: هر یو له تاسی څخه حافظ، او امین مقرر دی، اوهر یو له تاسی څخه مسؤل دی (پوښتل کیږی) دحق څخه دده درعیت (هغه چه حفاظت ئی پر لازم دی) امیر اوپادشاه حافظ، اوامین مقرر دی اوپوښتل کیږی دحق څخه دده درعیت، اوسړی حافظ او امین مقرر دی په خپل عیال اوکورنی کی، اوپوښتل کیږی دحق څخه دده درعیت، اوښځه حافظه اوامینه مقرره ده دخپل میړه په کور کی، اوپوښتل کیږی دحق څخه ددی درعیت، اوخادم حافظ اوامین مقرردی دخپل مالك په مال کی، اوپوښتل کیږی دحق څخه دده درعیت، عبد الله بن عمر رضی الله عنه وویل، زه ګمان کوم چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائل: او سړی حافظ او امین مقرردی دخپل پلار په مال کی، او پوښتل کیږی دحق څخه دده درعیت.

او بل دا چه خپله امیراودده مشاورین ټوله فانی دی، اسلام اواسلامی ټولنه ترقیامه دقیامت باقی پاته دی، نوڅکه باید د اسلام اواسلامی ټولنی دبقافکر وکړی، یوازی خپل دقدرت، اومنافعو دساتلوپه فکر کی نسی، اوخپل رعایا د الله عزوجل مخلوق اوبندګان وبولی، اودا چه الله تعالی یه پوښتنه راڅخه کوی.

د مسلمانانو د أمیر وظائف او مسؤلیتونه

اول - د اسلام قانون په مکمل ډول نافذ کول.

د اسلامي حکومت لمړنی وظیفه اوفریضه داده چه الهي قانون (اسلامي شریعت) په مکمل ډول نافذکړي، معتقدات، عبادات، حـدود، دعـوت، تبلیغ، اونورشرعي احکام، ترڅو چه هیڅ یوفرد دهغه امورو مرتکب نـسـي کوم چه الله عزوجل حرام بللي دي، لکه غـلا، زنـا، شـراب خـوړل، قمارکول، اوداسې نور.

پدې هکله الله عزوجل فرمايي: اَلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِـى الْأَرْضِ أَقَـامُوا الصَّلَوٰةَ وَآتَوُا الزَّكَوٰةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ.وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ. (۱)

ترجمة: دغه مهاجرين هغه کسان دي،که موږدوی ته قدرت ورکـړو په ځمکه کې، نوقائمه وي به دوی لمونځ، او ورکوی به زکوٰة، اوأمر به کوی خلقوته په نیك شرعي کارسره، اومنعه کوی به خلق له بـد کارڅخـه، اوخاص د الله پـه اختیارکی ده آخره خاتـمه دټولو کارونـو.

تفسیر: دا یوازې دهغومسلمانانوبیان دی، چه ظلمونه پرشـوې دی، اوله کورونوڅخه استل شوی‌دی، یعنی الله تعالی به ولی ددوی سره مرسته نه کوی؟ چه دوی داسی قوم دی که الله دوی ته دځمکی دمخ سـلطنت هـم ورکړی، خوبیاهم دوی د الله تعالی له یاده نه غافل کیږی، په خپله هم پـه بدنی اومالی نیکو اعمالو مصروف دی ، اوکوشش کوی چه نورهـم پـه همدغه سمه لاره برابرکړی. لـه دی آیت څخه د صحابه کرامو رضوان الله

۱- سورة الحج آيـة ٤١

تعالی علیهم خصوصا دمهاجرینو، اوپه هغوکی په خاص ډول دخلفاء راشدینو حقانیت، مقبولیت، اومنقبت ثابت شو، ځکه دوی هریوه په خپل نوبت، داسلام ټول شعائر، خصوصا دغه په آیت کی ذکرسوی په ډیره ښه اومکمله توګه اداکړه.

وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْأُمُور - اوخاص د الله تعالی په اختیار کی ده آخره خاتمه دټولو کارونو، یعنی که څه هم نن مسلمانان کمزوری او کفار غالب اوقوی ښکاری، لیکن دغه کاردالله تعالی په واك او اختیارکی دی، چه بالآخرمسلمانان به دوی غالب اوبریالی کړی، یائی دا مطلب چه همدغه امت به د الله تعالی دین تریوی مودی پوری قائم ساتی، یا خدای جل جلاله عالم دی. اویاپه دی سره الله جل جلاله ټولوانسانانوخصوصا وامیرانوته خبرورکوی، چه دشخصی ګټواومنافع په خاطر، یادوهم، بیری، اوقرابت داری، اویادقدرت دحفاظت په خاطر، الهی دین، اوقانون ترپښولاندی نه کړی، اود عدالت لمنه ایله نه کړی. (۱)

په بل آیت کی الله عزوجل فرمائی: كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ. (۲)

ترجمة: یئ تاسی ای محمدی امته! خیرد هغه امت چه ایستل شوي دی دپاره د خلقو، چه حکم کوی تاسی هرچا ته په معروف نیکی سره، او منع

۱- تفسیر کابلی ص۲۱٦ ج۲ * ۲- سورة آل عمران آیة ۱۱۰

کوی تاسی، هرڅوك له منكر بدی ګڼحه، او ایمان لری پر الله تعالی باندی، په دوام او ثبات سره.

تفسیر: په منكر کی ټول خراب کار ونه لکه کفر، شـرك، بدعتونـه، قبیحه رسوم، هر راز بد اخلاق، او غیرمعقولی خبری شـاملی دی. لـه دی منکراتو څخه مخالفت هم په څو ډولونو (طریقو) وی کله په ژبه، کله پـه لاسونو، کله په قلم، کله په توره ټوټې او په اکبر جهاد سره، الغـرض هـر راز جهاد په دی کی داخل دی: دا صفت په داسی عمومیت او اهتمام سـره چه په محمدی امت کی لیده کیږی، په پخوا نیو امتونو کی د هغه مثال او نظیر نه موندل کیږی. (۱)

که څه هم پورتنی آیتونه عام او ټول امت ته شامل دی خو کله چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا حدیث ورسره یوځای کړونو نو بیا د امیر وظیفه او مسؤلیت نورهم زیاتیږی.

عن ابن عمر رضی الله عنهما قال سمعت رسول الله صلـی الله علیـه وسلم یقول کلکم راع، وکلکم مسؤل عن رعیته، الإمام راع ومسؤل عـن رعیته، والرجل راع فی أهله ومسؤل عن رعیته، والمرأة راعیة فی بیت زوجها ومسؤلة عن رعیتها،...... (الحدیث) (۲)

ترجمه: حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهماروایت کوی، چه ما

۱- تفسیر کابلی ص۳٤۱ ج۱* ۲- صحیح البخاری کتاب الجمعة ص۱۲۲

درسول الله صلی الله علیه وسلم څخه واوریدل ، ویل ئې هریو له تاسې څخه حافظ اوامین مقرردی، اوهریو له تاسې څخه مسؤل دی (پوښتنل کیږی) دحق څخه دده درعیت (هغه چه حفاظت ئې پر لازم دی) امیراوپادشاه محافظ اوامین مقرردی او پوښتل کیږی، دحق څخه دده درعیت، اوسړی محافظ او امین مقرردی په خپل عیال اوکورنی کې، اوپوښتل کیږی دحق څخه دده درعیت، اوښځه محافظه اوامینه مقرره ده دخپل میړه په کورکی، اوپوښتل کیږی دحق څخه ددی درعیت.

دپورتنی حدیث څخه په ښکاره ډول معلومه سوه چه دمسلمانانو أمیردټولو رعایاؤ د محافظ اوچوپان حیثیت لری، اودرعایاؤ د ټولو دحقوقوپوښتنه ځنی کیږی، او بل دا معلومه سوه چه د اسلام د نظره ټول مشران واړه وی اوکه غټ مسؤل دی، اودهغوی څخه دخپل مسؤلیت پوښتنه کیږی.

په یوبل حدیث کی رسول الله صلی الله علیه وسلم دیومنطقی ووالی اومسئول ته داسی لائحه عمل ورکوی اوفرمایی: عن بن عباس رضی الله تعالی عنهما أن النبی صلی الله علیه وسلم بعث معاذا إلی الیمن: فقال ادعهم إلی شهادة أن لاإله إلاالله وأنی رسول الله، فإن أطاعوا لذالك، فاعلمهم أن الله افترض علیهم خمس صلوة فی کل یوم ولیلة، فإن أطاعوا لذالك، فاعلمهم أن الله افترض علیهم صدقة فی أموالهم، تؤخذ من أغنیائهم وترد فی فقرائهم، فإن

اطاعوا لذالك فإياك وكرائم أموالهم، واتق دعوة المظلوم، فإنها ليس بينها وبين الله حجاب . رواه ابن ماجه حديث نمبر ٥٦٧

ترجمة: كله چه نبي كريم صلى الله عليه وسلم حضرت معاذ رضي الله عنه يمن ته لیږی، ورته وئی ویل چه دوی به دعوت کړی ودی ته چه دالله عزوجل پروحدانیت اوزما پررسالت شاهدی ووایی، کله چه دوی دغه ومنی بیا دوی ته دعوت وکړه، چه الله تعالی پردوی په ورځ اوشپه کی پنځه لمنځونه فرض کړی دی، کله چه دا ومنی بیا دوی دعوت کړه چه الله عزوجل ددوی په مالونو کی زکوة فرض کړي دی، چه دغنیانو څخه اخستل کیږی اوددوی پرفقیرانو توزیع کیږي، کله چه دوی داومنی بیانوته ددوی دښو مالونو څخه ځان وساته، (یامعنی داچه په زکات کی ده دوی څخه هغه ښه مالونه مه اخله، اویاداچه دزکوة نه علاوه د دوی د مالونو څخه ځان وساته، په زورظلم نورمه څنی اخله) اودمظلوم دښرا څخه ځان وساته، څکه دمظلوم دښرا اود الله تعالی تر مینځ هیڅ حجاب اوپرده نسته. یعنی که مظلوم ستادظلم څخه ښرا بد دعا درته وکړی، الله عزوجل دمظلوم ښرا قبلوی، بیابه نه ته ئی، اونه ستا زور اوظلم .

دپورتنی حدیث څخه معلومه سوه چه امیر که یوڅوك پریو ځای مقرره وی، وهغه ته به دکارلائحه عمل ورکوی، اوبل داچه دامیر اودهغه دنائبانو لمړنی وظیفه داده چه خلقوته معتقدات، اوبیا عبادات، اوبیامعاملات وروښیی،

نوداکارهغه څوك کولا يسی چه ټپله عالم وی اوعقیده ورته لری، معلومه سوه چه د اسلام له نظره امیر اود هغه نائبان په ټول عالمان وی، اوبل داچه خلقو د مالونو، اود ظلمه به ځان ساتی، اوکه مظلوم ښرا وکړی الله یه قبلوی. اوداحدیث نن هم د ټولو امیرانو لپاره، روښانه قانون دی.

دوهم = دجمعی، اخترونواودجنازی لمونځ اوخطبة ویل.

دامام ابوحنیفة رحمة الله تعالی علیه دمذهب مطابق دجمعی، اخترونو، اوجنازی د لمانځه امامت ورکول، اوخطبة ویل دامیر دوظائفوڅخه ده. دامسئلی دحنفی فقه په ډیرو مشهورو او معتبرو کتابونوکی لیکلی سویده، دجمعی دلمانځه په هکله دکنزالدقائق عبارت داسی دی: وتودی فی مصر والسلطان اونائبه. (۱)

ترجمة: دجمعی لمونځ اداکیږی په ښارکی، اوسلطان یادهغه نائب به ئی امامت کړی. اودا مسئله په هدایه شریفه کیداسی لیکلی ده: ولایجوز اقامتها إلاللسلطان، اولمن أمره السلطان، لأنها تقام بجمع عظیم وقد تقع المنازعة فی التقدم والتقدیم، وقد تقع فی غیره فلابد منه تتمیما لأمرها. (۲)

ترجمة: دجمعی دلمانځه اقامت یاامامت روانه دی، مگرامام اویادهغه نائب ته، ځکه دجمعی لمانځه ته ډیرخلق یوځای کیږي، نوددوی په مینځ کی کله کله پرامامت ورکولو، یعنی څه خلق به وای فلانیدی امامت

١- کنز الدقائق ص٤٣ ج١ * ٢- الهدایة ص ١٥١ ج١

ورکړی، او نور به وایی فلانی دی ورکړی، او یو به وایی زه ده امامت حق لرم، او بل به وایی زه حقداریم) او کله په څنګ کیدلو (یعنی یو به وای وختی دی او بل به وایی نا وخته دی) او کله بیا په نورو شیانو باندی اختلاف راڅی، نو د امام د حضور څخه چاره نسته، تر څو د جمعی امر پوره سی، د اسی اختلافات کله کله دلویی جګړی، فساد، او د لمانځه د تعطیل باعث ګرځی، (او څما خپل د سترګو لیدلی حال دی چه یو ورځ په ملتان کی د جمعی د لمانځه لپاره یو جامع مسجد ته ولاړم، نو کله چه امام منبر ته وخوت او خطبه یه شروع کړه، یو بل امام راغلی په محراب کی کښیناستی، یو ډله خلق راپورته سوله او دا امام یه راکش کړی د منبر څخه یه راښوه کړی، ویل مونږ به تا پسی لمونځ نه کوو، یو بله ډله خلق بیا دداغه امام په حمایت راپورته سوله، چه پدی کی وهل ټکول شروع سول، او د جمعی لمونځ پاته سو، او زه خپله د څه کسانو سره بل مسجد ته ولاړم، او هلته می لمونځ وکړی) نو د داسی اختلافاتو د مخنوی لپاره د سلطان یادهغه د نائب حضور که څه هم دداغه لمانځه لپاره نائب مقرر سوی وی، ضروری او واجب دی. دهدای د پورتنی عبارت شرحه په فتح القدیر کی داسی لیکلی سوی ده: ولایجوز اقامتها إلا للسلطان أی الـوالی الذی لا والی فوقه وکان ذالك الخلیفة، أو لمن أمره السلطان وهو الأمیر، أو القاضی، او الخطباء. (١)

١- فتح القدیر شرح الهدایة ص٢٦ ج٢

ترجمة: دجمعې دلمانځه قائمول بيله سلطانه جائز نه دی، دسلطان څخه هغه والی مراد دی چه ترده فوق لوړ والی نه وی، هغه نوخليفة دی، اويابيله هغه چاچه سلطان ورته امر کړی وی، هغه نودمنطقې أميران، قاضيان، او خطيبان دی.

او فتح القدير د حضرت حسن رضی الله تعالی عنه دا قول هم را نقل کړي دی: وقال الحسن أربع إلى الإمام وذكرمنها الجمعة والعيدين. يعنی حضرت حسن رضی الله عنه فرمايي: څلورشيان وإمام ته مفوض دی چه دهغوی دجملې څخه دجمعې اواختر لمونځ دی.

او داختر دلمانځه په هکله داسې وايي: تجب صلوة العيد على من تجب عليه الجمعة بشرائطها. (۱)

ترجمة: داختر لمونځ واجب دی پرهغه چاچه دجمعې لمونځ واجب وی، دجمعې دټولو شروطوسره، چه يو دشرطوڅخه امامت د سلطان ياد هغه دنائب دی.

دجنازې دلمانځه په هکله داسې واي: السلطان أحق بصلاته يعنی دجنازې په لمونځ ورکولوکې اول حقداره سلطان دی.

داچه دڅه کسانوپه نزد دسلطان کلمه عامه ده هرهغه څوك مراد دی چه پرميت ولايت لری لکه دميت ولی اويا امام الحی، نوڅکه په دغه ځای

۱- كنز الدقائق ص۴۵ ج۱

کی دعینی په حاشیه کی لیکلی دی: (نص علیه ابوحنیفة رح بقوله الخلیفـــة اولی إن حضر، فان لم یحضر فإمام المصر) یعنی امام ابوحنیفة رحمة الله تعـــالی علیه تصریح کړی ده، چه خلیفة اولی دی که حاضر سو، اوکه حاضر نه سو بیا د هغه ښار حاکم او امام اولی دی.

په هـــدایه کی داسی لیکی: وأولی الناس بالصلوة علی المیت السلطان إن حضر، فإن لم یحضر فالقاضی، فإن لم یحضر فیستحب تقدیم إمام الحی ثـــم الـــولی. (۱)

یعنی دجنازی دلمانځه په إمامت اول حقدار أمیر، خلیفة دی، که هغـــه نه وو بیا قاضی، که هغه نه وو بیا مستحب دی چه دکلی امام مخکی ســـی، اوکه نـــه بیا دمیت قریب حقداردی.

دپورتنیو عباراتو، او حوالو څخه ثابته سوه، چه دجمعی، اختر، جنازی دلمونځونو امامت کول د امیر یا د هغه دنائب د وظائفو څخه دی.

مسئلة: د امام او یانائب امام حضورودغو لمنځوته شرط دی په اتفـــاق سره، د (فلابد منه تتمیما لأمرها) او(ولایجوزاقامتها إلاللسلطان) اوددی پـــه شان دنورو عباراتو څخه معلومیږی چه دا شرط دصحت دی، مخکـــه فتـــح القدیر یوحدیث نقل کړیدی چه فرمایی: (قوله صلی الله علیه وســـلم مـــن ترکها وله امام جائر اوعادل، ألا فلاجمع الله شمله، ولابارك له فی أمره، ألا

۱- الهدایـــة ص۱٦۲ ج۱

ولاصلاة له، الحدیث، یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایی: چاچه امام ظالم یاعادل درلودی، اوده جمعة پریښودله، خبراوسی چه دده پاشلی، قوت دی الله نه یوځای کوی، اودده په کارکی دی الله برکت نه اچوی، اوخبراوسی چه دده لمونځ نه دی سوی. اوبل داچه هدایة اونوروکتابونوچه کم علت لیکلی دی، هغه دا چه دا لمنځونه ټول په اجتماع اوډله سره کیږی، که امام یانائب امام نه وی مفضی ومنازعی، فساد، جنګ ته ګرځی. داصول فقه له نظره هر هغه شی چه مفضی ومنازعی اوفسادته وی هغه فاسد یاباطل دی. اوبل دا چه مخکی مو وویل چه د امیردوظائفو څخه اقامت د لمانځه دی، نوربه هم پرلمانځه دروی، اوچپله امیربه هم دغولمنځوته دیومسلمان په حیث حاضریږی، څکه پرده هم فرض او واجب دی، کله چه دی حاضرسی، نوبیا بیله اجازی د أمیردبل چا امامت ورکول: د امیراستخفاف دی، اوداجائزنه دی اوهرچاته چه امیر اجازه وکړی هغه د امام نائب بلل کیږی، بیا جائزدی.

داچه اسلامی ټولنه له ډیره وخته دسیکولر یا لادینیه حکومتونوترتسلط لاندی راغلی ده، اوډیرداسی مشران دمسلمان په نامه پرمسلط سوي دی، چه هغوی نه عالمان اونه واسلامی اوصولو ته عقیده لری، بلکه تر الهی اصولو ورته خپل دقدرت ساتنه اهمیت لری، خبرنه دی چه دا قدرت الله تعالی راکړیدی، اوهغه یه برته راڅخه اخستلایسی، نوځکه نن اسلامی امیرانو خپلی ورسپارل سوی اسلامی دندی پری ایښی، اوکم کسان چه د مکمل

اسلامي حکومت جوړولو دعوه کوي هغوی هم وداسې مهمو وظيفوته نه دي متوجه، اودا دنده په داسې بې مهاره پرې ايښې ده، نو ځکه هغه اساسي دندې چه امير يادده نائب اجراکړي واي، دداسې ناأهلو خلقو په لاس کيږي، چه نه يوازې دمسلمانانو د :ميرلپاره بلکه دټولې اسلامي ټولنې لپاره داختلاف او کمزورې باعث سوي دي.

دامام د لفظ ځخه دوه امامته مراد دي يو امامت کبرئ دی چه أميرلره دي، او بل امامت صغرئ دي چه دمسجد او کلي امام لره دي، کوم چه دأمير نائب بلل کيږي، که هر يو خپله دنده ياوظيفه په صحيح توګه ادا کړي، په اسلامي ټولنه کي به ترډيره حده الهي أوامر پرځاي سي، اوهم به دمنکراتو مخه ونيول سي، اولکه ځرنګه چه په امامت صغرئ کي دامام دلمانځه په فسادسره دټولو مقتديانو لمونځ فاسديږي، همدارنګه په امامت کبرئ کي هم دامام په فسادسره ټول رعايا مأخوذ بلل کيږي.

بايد ووايو چه د کلي ملا امام دداغه کلي دټولو اوامرو او نواهيومسؤل دي، هغه د کلي دامير يا ولسوال اوقاضي حيثيت لري، اود اميردنائب په توګه وظيفه اجراء کوي، همدا وجه ده چه دټولوفقهاؤ په نزد د جمعې، اختر، اوجنازې په لمنځونو کي د امام نائب بلل کيږي، نه يوازي د لمانځه په ورکولو کي بلکه په ټول امورو کي لمړی وامير ته او بيا په ورځ د قيامت والله عزوجل ته مسؤل دي.

باید په ډیرافسوس سره ووایو چه نن دکلیو ملا امامان د أمیرد نائب په توګه نه بلکه دکلیو د خلقو او اوسیدونکو دمزدورانو پــه توګــه وظیفــه اجراءکوی، دتعجب خبره داده چه دیوی خوا دجمعی اواختر لمنځونه اوخطبی دامیرد نائب په توګه ادا کوی، خوله بلی خوا ئی عزل او نصب، یعنی دروول او لیری کیدل دکلی داوسیدونکو په واك کی دی، امیر په خبرهم نه وی، دا چه دکلی ملا امام دکلی داوسیدونکوپه خوښه درېوی لیری کــیږی، پــه اسلامی ټولنه کی دڅوخرابیوسبب ګرځیدلی دی، څه ئی په لاندی ډول دی.

۱- که دجمعی، اختر، اوجنازی لمونځ ورکول، اوخطبه ویل، دامــیر یادنائب امیروظیفه وی، لکه څرنګه چه دفقه په کتابونو کی لیکل سویدی، اودا امامان دامیر نائبان نه وی، نوبیا به دجمعی، اخترونواوجنازی دلمنځونــو دورکولو صحت څرنګه دی ؟

۲- دا چه دکلیو خلق دملا امام سره داعقد کوی چه دامامتی په بدل کی به تاته خپل زکاتونه اوعشرونه درکوو، ځکه بل څه خونسته، داز کوتونه اوعشرونه د ملا امام مزدوری، اوأجرة شو، حال داچی فرضی زکواة اوعشر د هیڅ عمل په بدل کی صحت نه لری، دفرضی لمنځونو اوعباداتو په بــدل کی بایــد پــه هیڅ صورت جــواز ونلری.

۳- داچه فرضی زکاتونه اوعشرونه خالص دبیت المال اوبیا دفقــیرانو اومحتاجانو حق دی هغه ټوله بی ځایــه مصرفیږی، وهغو مستحقینو ته نــه

رسیږی کوم چه د اسلام قانون قرآن کریم په صریحو او ښکاره الفاظو ســره ښـودلی دی.

٤- دا چه ملا امامان دامیر لهخوا ټاکل شوی نه، بلکه دکلیوالو لخــوا تعـین کیږی، نوځکه معیاربیخی ورک سو، ځکه موږ وینو چه دملا امام مقررکیدل په ډیروځایونوکی دمعیاراو اهلیت پر بنیاد نه وی، بلکه دشخصی تعلقاتو او یا نورو ملحوظاتــو پر بــنیاد وی.

٥- دا طبعی خبره ده چه هر چاته خپل شخصی منافع ترهرڅــه نــه زیات اهمیت لری، داچه دی دهغوی دمزدور په حیث کارکوی، همدا وجه ده چه دی پخپل کلی کی د أمر بالمعروف او نهی عن المنکر وظیفه په صحیح توګه نشی ادا کولای، په ډیرو ځایونو کی ملا امام دکلــی داوســیدونکو دعاداتــو اورســوماتــوتابع وی. (إلاماشاء الله تعالیٰ)

٦- دا چه اکثره ملا امامان خپله وظیفه یا دنده چه امر بــــالمعروف اونهی عن المنکر، اویاخلقو ته داسلامی احکامو ورزده کول دی، نه اجــراء کوی او یائی نسی اجراء کولای، په اسلامی ټولنه کی جهالت زیات ســو، ځکه موږ وینو چه په هر کلی کی ملا امام سته، خو بیا هــم کــه دکلــی اوسیدونکی وپوښتل سی نو ډیرخلک داسی دی چه په خپلــو معتقداتــو او عباداتوهم خبر نه دی، معاملات اوکورنی ژوند ټوله دعادت مطابق کیږی.

٧- دا چه موږ وینو او اورو ډیر داسی خلق د دغه مبارک دین دعوت

اوتبلیغ کوی، چه دقرآنی آیتونو اونبوی احادیثو ترمنځ اویا په احادیثو کی دصحیح، ضعیف اوموضوعی فرق اوتوفیر نشی کولای، همدا وجه ده چه نن د اسلام دا روښانه دین د غلطو اونا أهلو ترجمانانو له لاسه داختلاف سرچنه ګرځیدلی دی، او مسلمانان په یو قسم بی احتیاطی اوبی پرواهی اخته سویدی.

دپورتنیو څو نمونه وی مثالونو په شان نورهم داسی مشکلات سته چه اصلاح ئی دامیر د لمړنیو وظائفوڅخه ده، اوهم دا ئی فریضه ده چه دا دین دداسی نا أهلو کسانو دمنګولو څخه ازاد کړی، چاچه فقط دخپل نامه، خواهشاتو، او معاش ذریعه ګرزولی دی. که په اسلامی ټولنه کی امیردا مهمه وظیفه داسی بی مهاره پرېږدی لکه په نوروسیکولر یا لادینه حکومتونو کی، نو بیا به د اسلامی حکومت اویو سیکولرحکومت فرق په څه شی سره کېږی؟ څکه موږ وینو چه په کفری اولادینه حکومتونو کی هم دومره آزادی سته ده، چه یوڅوك خپل د دین څه ناڅه عبادات اوتبلیغ، دعوت اوعمل وکړی.

دریم - خپلورعایاوته دحج امکانات برابرول.

حج داسلام دپنځوارکانوڅخه یورکن، اودپنځوبناوڅخه یوه بناده، داچه دمسلمانانو امیرداوظیفه لری، چه ددین ارکان، اوأحکام په مکمله توګه نافـذ اوعملی کړی، نوڅکه دا لازم او واجب ده چه د خپلو مسلمانو

رعایاو لپاره دحج امکانات برابر کړی، که خپله درسول الله صلی الله علیـــه وسلم، اود خلفاء راشدینو زرین تاریخ مطالعه کړو، وینو چه خپله رسول الله صلی الله علیه وسلم اوددخلفاؤ هربوه په خپله یادنماینده په ذریعه دحاجیانود قـافلی قـیادت کاوه.

حکمت او غرض دا دی: چه په حج کی ډیرخلق یوځـــای کـېږی، احتمال دنزاع اواختلاف سته، نوځکه د أمیر یانائب أمیرحضور پکښی شرط ضروری دی، لکه په نورو احتماعی عباداتو کی: لکه جمعة اواختر اوجنازه.

بل داچه دخلفاء راشدینو په زمانه کی دایو موسمی احتماع وه، دټولو منطقو أمیران اوشکایت لرونکی رعایابه یوځای کیدل، اوهلته به شـــکایت لرونکو د منطقی دأمیر په خلاف خپل شکایت وړاندی کاوه، اوأمیر المؤمنین به درعایاوشکایتونه اوریدل اوازاله به ی کوله، بل دا چه د مسلمانانوپه خپل مینځو کی، اود أمیرانو او ددوی ترمینځ به تعارف اوپیژندګلوی کیدله.

څلورم – دین لرونکی، اوأهل مامورین مقرر کول.

ښکاره خبره ده چه د مملکت ټول کارونه یوازی أمیر یاخلیفـــة نـــه شی کولای، ونورو عمالو اوکارکونکو ته ضرورت لری، په دی هکله د أمیر یاخلیفة مهمه وظیفه داده، چه داسی کارکونکی عمله مقرر کړی، چه پـــه مکمل ډول ددین د اصولو تابع وی، اود ور سپارل شوی وظیفـــی پـــوره أهلیت ولری، ځکه داکارکونکی نه یوازی داچه دأمیر نمائنده ګان دی، بلکه

دده دایمان، تقوی، اوأهلیت عکاسی کوی، بل داچه داسلام له نظره داوظیفه یو امانت ده، اود أمانت په هکله الله عزوجل فرمایی: إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُم أَن تُؤَدُّوا الأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهلِهَا.(١)

ترجمة: بیشکه الله أمر کوی په تاسو، ای مومنانو اددی چه وسپاری تاسی أمانتونه أهل دأماناتو ته.

اوپه بل آیت کی الله عزوجل فرمایی: وَلَقَدكَتَبنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعدِ الذِّكرِ أَنَّ الأَرضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ. (٢)

ترجمة: په تحقیق لیکلی دی موږ په زبور کی وروسته له نصیحت څخه داچه بیشکه دغه ځمکه مالکان به ئی بالآخر زما هغه بندګان وی، چه نیکان دی، اوپه میراث به ئی وړی.

تفسیر: یعنی دکاملو وفادارو بندګانوسره الله وعده کړیده، چه دهغوی په برخه ددنیا اوآخرت بری اوکامیابی ده، اودوی ددنیا دځمکی، اودجنت وارثان ګرځول کیږی.

په بل آیت کی هم فرمایی: قَالَ مُوسَىٰ لِقَومِهِ استَعِينُوا بِاللهِ وَاصبِرُوا، إِنَّ الأَرضَ لِلهِ يُورِثُهَا مَن يَشَاءُ مِن عِبَادِهِ. وَالعَاقِبَةُ لِلمُتَّقِينَ.(٣)

ترجمة: وویل موسیٰ خپل قوم ته! مدد وغواړی د الله څخه اوصبر کوی په طاعت اومصیبت کی، بیشکه د غه ځمکه خاص الله لره ده، وارث ګرځوی

١سورة النساء آیة ٥٨ *٢- سورة الأنبیاء آیة ١٠٥ * ٣- سورة الأعراف آیة ١٢٨

الله ددی ځمکی هغه څوك چه اراده ئی وفرمائی له بندګانو خپلو څخه،
اوعاقبت (ښه خاتمه) پرهیزګارانو لره ده. یعنی هیڅ دویریدو خبره نه ده، دالله
تعالی په مخ کی دهیچازور، اوقوت نه چلیږی، ملك اوسلطنت دالله تعالی
دی چه هرچاته ئی پیرزو شی هغه ته ئی ورکوی، نوځکه دظالمانوپه مقابل
کی له پاك الله څخه مدد او مرسته وغواړی، اوهغه ته دأمید سترګی ونیسی،
اوتل تری ویریږی اودصبراوتقوی لاره اختیار کړی، یقین اوباور وکړی چه
وروستنی کامیابی، اوبری یواځی د متقیانو لپاره دی.

په بل آیت کی الله عزوجل فرمایی: وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُم وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِم وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُم دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُم وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِن بَعْدِ خَوْفِهِم أَمْنًا. يَعْبُدُونَنِي لاَ يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا. وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَالِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ. (١)

ترجمة: وعده کړیده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی له
تاسی، او کړي دی ښه عملونه، قسم دی خامخا به خلیفګان کړی الله دوی په
ځمکه کی، لکه چه خلیفګان کړی ئی وه هغه کسان چه پخواوو له دوی نه،
اوخامخا ثابت قوی به وګرځوی خامخا دوی ته دین د دوی (هغه دین داسلام)
چه غوره کړیدی الله دوی ته، اوهرومرو بدل به کړی دوی ته وروسته له
ویری د دوی له دوښمنانو أمن، اطمینان، عبادت به کوی دوی زما، شریك به

١- سورة النور آیـة ٥٥

نه پیداکوی له ماسره هیڅ څیز، اوهرڅوك چه کافر شوپسله دغولویوانعامو، نو پس دغه کسان هم دوی غټ فاسقان دی.

تفسیر: دغه خطاب په د رسول الله د زمانی خلقوته فرمایلی دی، یعنی هغه ذوات چه ددوی په مینځ کی په أعلی درجه نیکان، اودسید الإنس والجن کامل پیروان دی وروسته له رسول الله به دوی ته د مځکی حکومت ورکول کیږی، او د اسلام دغه دین چه د الله تعالی خوښ دی ، ددوی په لاسونو خوروی اوقائم وی، لکه د استخلاف په لفظ کی دی طرف ته اشاره ده چه دغه کسان به تش ددنیوی باچاهانوپه شان نه وی، بلکه درسول الله خلیفه ګان به وی، دسماوی حکومت إعلان به کوی، اودحق دین أساس به قائمه وی، اوپه بر، بحر، اوهرځیری به ددوی أحکام اوتصرفات جاری کیږی. په دغه وخت کی به مسلمانان دکافرانوڅخه نه بیریږی، اوپه پوره أمن اوسکون به د الله تعالی په عبادت کی مشغول اوسیږی، اوپه دنیاکی به دأمن اوأمان زمانه اودوره وی، ددغومقبولو، اومعززوبندګانوممتازشان به دغه وی، چه دوی به خاص دالله تعالی عبادت اوبندګی داسی کوی، چه په هغه کی به دیوی ذری په اندازه هم دشرك اواختلات أثر نه وی، دجلی شرك ذکر اونسبت خوله د غوسره امکان نه لری، دخفی شرك لږآثار، اوعلائم به هم په دوی کی نه لیدل کیږی، دوی ټول به دیوه الله تعالی بندګان وی، اویوازی به دالله تعالی څخه بیریږی، اویوازی پرهغه به توکل اواعتماد کوی، اوهغه ته

به هیله کوی، د الله تعالی درضا په لاره کی به ژوندکوی، او په همدغه لاره کی به خپل ځانونه قربانوی، د الله تعالی نه بغیر به دبل هیچا ویره ددوی په زړونو کی نه وی، اونه به دبل چا دخوښی اوخفگیان پرواکوی.

د دغه استخلاف له آیت څخه دڅلورو واړو خلفاء راشیدینو رضی الله عنهم ډیرلوی فضیلت اومنقبت معلومیږی. ابن کثیر ددی آیت په تفسیرکی د نبوت له منوره عهده راحستی تر عثمانی عهده پوری ئی اسلامی فتوحات درجه په درجه بیان کړی دی.(۱)

په بل آیت کی الله تعالی فرمایی: إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغاً لِّقَوْمٍ عَابِدِينَ. (۲)

ترجمة: بیشکه په دی تیربیان کی خامخا سبب دوصول دمطلب دی دپاره دقوم عبادت کونکو.

تفسیر: یعنی ددی قسم بشارتونوله اوریدوڅخه دیوه الله عبادت کونکی خپل مطلب ته رسیږی، یادغه لوی قرآن چه پرداسی عظیمو بشارتونو او هدایاتومشتمل دی، دعبادت کونکو د پاره پوره فائده اوکامیابی ده، یاپه تحقیق سره په دی قرآن کی خامخا کفایت دی په دخول دجنت کی، دپاره دهغه قوم چه عمل کونکی دی په دی قرآن سره. (۳)

دپورتنیو آیتونو دترجمی، او تفسیر څخه معلومه‌سوه، چه د الله عزوجل دا وعده ده چه صالحان، عابدان، اوصادقان به ددی ځمکی دحکومت کولو

۱- تفسیر کابلی ج۲ ص۳۳۲-۲- سورة الأنبياء آية ۱۰۶ - ۳- تفسیر کابلی ج۲ ص ۲۸

وارثان گرځوی، لکه چه ددی محمدی أمت کامل وفاداران، اوصادقان تـــر یوی اوږدی مودی پوری د مځکی وارثان وه، دغو صالحانو، صادقانو په شرق اوغرب کی آسمانی دین اوسلطنت قائم کړی، هرځای یه دعدل او انصـــاف بیرغونه ودرول، دحق دین بړغ ئی په ټوله دنیاکی پورته کړی،که اوس هـــم څوك دإسلامی ټولنی أمیر ځان بولی، او دخلفاء راشـــدیـــنوپه شان دعدالت حکومت جوړ کړی، اود الله تعالی پر مخلوق باندی د الله تعالی لوی قانون قرآن کریم نافذکول یاچلول وغواړی، نوهغه ته په کاردی چه أول خپل ځان پـــر إلهی أصولومطابق کړی، اویا خپل ټول عمال اوکارکونکی پر إلهی قـــانون برابر کړی. اوداسی خلگوته وظیفه ورکړی چه هغوی په قرآنـــــی أصولـــو پوهیږی، اوخپله هم عمل پری کوی، أمانت لرونکی، صادقـــان، صالحـــان، عابدان او... ورسپارل شوی وظیفی أهل وی، داځکه چه درعایاو په مځکـــی همدغه کارکونکی دهنداری مثال لری، هغوی د أمـــیر أهلیـــت، تقـــوی، اوأمانت داری ددوی پـــه أعمالوکی لټوی.

اود داسی أمیرانو په هکله چه ناأهله عاملان پرخلقو مسلط کوی. نبی کریم صلی الله علیه وسلم فر مایی: عن بن عباس رضی الله عنهما عن رسول الله صلی الله علیه وسلم: من استعمل رجلاعلی عصابة، وفی تلك العصابة من هوأرضی منه، فقد خان الله وخان رسوله، وخان المؤمنین. رواه الحاکم

ترجمة: حضرت عـــبد الله بن عـــباس رضی الله عنهما روایت کـــوی

درسول الله صلی الله علیه وسلم څخه چه فرمایی: که یوچا دانسانانوپریوه ټولی باندی یوسړی أمیرجوړکړی، اوپه دغه ټولی کی ترده ښه أهل سړی وو، نوده د الله تعالی سره خیانت کړي دی، او د الله تعالی درسول سره ئی کړي دی، اود موممنانو سره ئی خیانت کړي دی.

په بل حدیث کی رسول الله صلی الله علیه وسلم د داسی عمل جزابیانوی. عن أبي بكر رضی الله عنه عن رسول الله صلی الله علیه وسلم: ومن ولی من أمر المسلمين شيئا، فأمرعليه أحدا محاباة، فعليه لعنة الله، لايقبل الله منه صرفا، ولاعدلا، حتى يدخله جهنم. رواه أحمد والحاكم

ترجمة: حضرت ابوبکرالصدیق رضی الله عنه روایت کوی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایی: که یوچاته د مسلمانانو أمارت ورکړه سو، اوهغه بیاد خپل شخصی محبت اوتعلقاتو پر بنیاد ترده کښته والیان اوأمیران مقررکړل، (یعنی أهلیت تقوی پکښی مراعات نه وه) نوپرده باندی د الله لعنت دی، او الله تعالی دده هیڅ قسم تصرف دعدل اوظلم نه قبلوی، ترڅوچه دی جهنم (دوزخ) ته داخلوی.

دپورتنیو روښانو، اوواضحو قرآنی آیتونو، اونبوی أحادیثو سره سره بیاهم موږ وینوچه په ډیرو اسلامی حکومتونو اوتنظیمونوکی ددغه ښکاره دلائلوپه خلاف عمل کیږی. یعنی صرف دشخصی اعتماد په خاطر، یادسابقه احسانونو دبدلی ورکولو پربنیاد، اویا د تنظیمی سابقه داری پرأساس

وظائف ورکول کیږی. ډیر کم واهلیت ته کتل کیږی، دتعجب خبره داده چه خپلی دنیایی معاملاتی وناأهلوخلقوته نه ورکوی، دمثال په ډول دخپل موټر لپاره بی تجربی موټروان، نه مقرره وی، ځکه په هغه کی دده دموټر، اوژوند خطروی. خود الله تعالی ددین اوقانون دعملی کولو لپاره دالله عزوجل پرمخلوق باندی داسی کارکونکی مسلط کړی، چه نه د الله تعالی په قانون پوهیږی، اونه د الله تعالی حقوق پیژنی. ښکاره خبره ده ناأهله سړی چه هرڅومره اعتماد پروسی، بی فائدی دی، ځکه ناأهله سړی دفاندی اوګټی پرځای ضرر رسوی، لکه ناأهله موټروان چه موټرټکر کړی موټرهم خرابه وی ، ځان، اومالك ته هم تاوان رسوی.... همداشان ناأهله مامورین خپل ځان ته، أمیر ته، رعایاو ته، ملك ته تاوان رسوی، ځکه ملك یوداسی کښتی، ده چه ټول پکښی سواره دی. که دا کښتی غرقیږی، بیاټول غرقیږی، ترڅوبالآخر دناأهلو مامورینو داعمالو په وجه، خلق تنګ سی، پاڅون وکړی، اودا پاڅون بیاپه انقلاب، کشت اوخون بدل سی.

ښه خبره به داوی چه دغوخپلوانو ته،که ډیرضروری وی، اول کار ورزده کړل سی اوبیا مقررسی، اویا د تنخوا دورپیدا کولو لپاره، ددوی سره مناسبه وظیفه ورکړه سی، ترڅود الله تعالی دعذاب څخه هم وساتل سی، اود خلقو د حسد اومخالفت سره هم مخامخ نه سی.

<u>پنځم = دخپلومامورینو څارنه کول.</u>

دأميردا فريضه ده چه د خپلو مامورينو او كاركوونكو څارنه او نيگراني وكړي، اودهغوى دحاله ځان خبر كړي، چه درعاياوسره دهغوى څرنگه چلــن دى، اودهولو واقعاتو اوحالاتو څخه معلومات ولري. كله چه مو ږد خپلــو سترو لارښوونكوخلفاء راشدينو سيرت اوتاريخ مطالعه كوو، وينوچه هغوى په دى هكله ترهرڅه نه زيات اهتمام كاوه، د مثال په ډول دحضرت عمرفــاروق رضى الله تعالى عنه په هكله تاريخ نقل كوى اووائى: كان عمر رضـــى الله تعالى عنه شديد المراقبه لعماله، كثير السؤال عن سيرتهم وأخبارهم، يقيم عليهم العيون يوافون بأخبارهم، ولايتركون خبرسوء يبلغه عن أحدهم، دون تحقيقــه والتثبت في شأنه تثبتا لايدع للشك مجالا، ولايغفل أن يرسل إليهــم الأوامــر تباعا أن يعدلوا ولايظلموا ولا يأخذوا بالظنة ولايغوا ولايغدروا. (۱)

ترجمة: حضرت عمر فاروق رضى الله تعالى عنه بــه خپــل دعمــالو اوكاركوونكو ډير سخت مراقبت كاوه، اوهميشه به ئــى ددوى دأخلاقــو، اوأخبارپوښتنه كوله، هغه په دى ډول چه ځانته به ئى مخصوص نفرمقرركړى وه، هغوى به په وطنوكى گرځيدل، اومعلوماتونه به ئى راټولول، اوبيابه ئــى أميرته ويله، اوكله چه به دته د عمالو په باره كى يوبدخبر ورسيدى، دهغه به ئى داسى تحقيق اوتثبيت كاوه، چه دشك به هيڅ ځاى پكښى پاته نــه وو، اوهميشه به ئى ودوى ته أوامرورليږل، چه عدالت كوى، ظلم مه كوى، پــه

۱ - الخلفاء الراشدون ص۲۲۸

کمان باندی څوك مه نیسی، بغاوت اوفریب مـه کوی.

تاریخ لیکی چه یوه ورځ حضرت عمرفاروق رضی الله تعـالی عنـه خطبه وویل: په دی خطبه کـې ئـې دخپلوعمالومـامورینو پـه هکلـه وعاموخلګوته داسی ویناوکړه: یآ أیها الناس إنی والله ماأرسل عمالی إلیکـم لیضربوا أبشارکم، ویأخذًا أموالکم، ولکن أرسلهم لیعلمو کم دینکم، ویقضوا بینکم بالحق، ویـحکموا بینکم بالعدل، فمن فعل شیئا سوی ذالك فلـیرفع إلیّ، فوالله الذی نفس عمر بیده لأقصنه منه. فوقف عمروبن العاص فقـال: یاأمیر المؤمنین أرأیت إن کان رحلا من أمراء المسلمین علی رعیتـه، فـأدب بعض رعیته، إنك لتقصنه منه ؟ قال: إی والذی نفس عمربیده إذن لأقصنـه منه، وکیف لا أقصنه منه، وقدرأیت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقتص من نفسه؟ ألا لاتضربوا المسلمین فتذلوهم، ولاتجمروهم، فتفتنوهم، ولاتمنعوهـم حقوقهم، فتکفروهم. (۱)

ترجمة: أی خلقو زمادی قسم په الله وی، چه زه خپل عمال تاسـوته ددی لپاره نه درلیږم، چه ستاسـوبدنونه ووهـی، اونـه ددی لپـاره چـه ستاسومالونه واخلی، بلکه زه ئی ددی لپاره تاسوته درلـیږم چـه تاسـوته ستاسودین دروښوی، اوستاسوپه مینځ کی په حق فیصلی وکړی، اوستاسوپه مینځوکی پـه عدل سره حکم وکړی، که هرچا ددی په خلاف کاروکړی

۱ -. الـخلفاء الراشـدون ص ۲۲۸

نوهغه ماته راورسېږی ، زمادی په هغه ذات قسم وی چه دعمرنفس ئی پـه قبضه کی دی، چه زه به دهغه قصاص اوبــدل ځنی اخلم.

حضرت عمروبن العاص ولاړسو اووی ویل : یا امیر المؤمنین! کــه د مسلمانانو یو امیر خپل درعایتوڅخه یوسړی دادب لپاره ووهی دهغه څخه ته قصاص اخلې؟ حضرت عمر وویل هو، زمادی قسم په هغه ذات وی چـــه زمانفس دهغه په قبضه کی دی، بیابه هم زه دهغه څخه قصاص اخلم، ولی به زه قصاص نه اخلم، ماپه خپله رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدلی دی چـه دخپل ځان څخه ئی قصاص اخستی، خبراوسی مسلمانان مه وهی، پـه دی سره تاسو دوی ذلیله کوی، اوپه ډېرو یه مه ولی، په دی‌سره تاسودوی په فتنه کی اچوی، ددوی حقوق مه منع کوی ، په دی سره دوی کافران کوی.

اوحضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه به همیشـــه درب العـــزت څخه دخپلوعمالوپه هکله داسی دعاءکوله: اللهم إنی لم أبعثهـــم لیضربـــوا أبشارهم، من ظلمه أمـــیره فلا إمارة علـــیه دونی.(١)

ترجمة: یا الله زه دوی ددی لپاره نه لېږم، چـــه دوی بدنونـــه ددوی ووهی، هغه څوک چه ظلم وکړی پرده باندی امیردده، نوأمارت نشته پـــرده بانـــدی غـــیرلـــه ماڅخه.

او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عـــنه خپلو ټولو عمالو تـــه دا

١- الـــخلفاء الـــراشـــدون ص ٢٢٩

أمر کړی وو، چه موسم حج ته به راځی اوټول هغه کسان چه شکایت لری، اویاددوی لخوا ظلم پرشوی وی، هغه به هم ټول راځی، اوبیابه دعمالوپه مخ کی وحضرت عمر فاروق ته خپل شکایتو نه وړاندی کری، نو هلته به بیامظلوم خپل شکایت کاوه، اودمظلوم شکایت به اوریدل کیدی، نوټول عمال به د دغی ورځی د یوځای کیدوڅخه ډیر ویریدل، همداوجه ده چه په هغوی کی ظلم ترډیره حده کم، او یا بیخی نه وو.

او حضرت عمرفاروق رضی الله تعالی عنه ډیر داسی عمال چه دډیر عزت اواحترام خاوندان وه، دخلقو دشکایت له وجه، دخپلو وظیفوڅخه لیری کړل، لکه سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه چه دنبی کریم صلی الله علیه وسلم دماماگانوڅخه وو، اودقادسیه ، عراق، فارس، اوکوفی فاتح وو، دده څخه څه رعایاوو شکایت وکړی، نوئی محمد بن مسلمة چه دأمیر المؤمنین خاص سړی وو، د تحقیق لپاره ورولیږی، اوهغه سعدبن ابی وقاص اودده څخه شکایت کونکی خلق وأمیر المؤمنین ته راوستل، که څه هم سعد په دغوشکایتونوکی بری سو، خوبیائی‌هم سعد رضی الله عنه دخپلی وظیفی څخه ددی لپاره لیری کړی، چه عقده ئی ورسره پیدا نه سی.

دهمدی په شان مغیرة بن شعبة رضی الله عنه چه یولوړ رتبه محدث، او لوی فاتح وو، پربصرة باندی أمیروو، خلقوځنی شکایت وکړی، نوهغه ته ئی داسی خط ولیکی: أما بعد فقد بلغنی نبأ عظیم, فبعثت أباموسی أمیرا,

فسلم مافى يدك، والعجل والعجل. فقدم على عمر ومعه الشهود الذين شكوه فلم تثبت التهمة عليه وأقام عمر الحد عليهم بما فرضه الله لمثلهم. (١)

ترجمة: وروسته په تحقيق سره ماته يو لوى خبر رسيدلى دى، نوما ابوموسى دأمير په حيث درولېږى، نوته هرهغه څه چه ستاپه لاس كى دى وده ته تسليم كړه، په تلوار په تلوار. نومغيرة اوشكايت كونكى ټول دحضرت عمر په مخكى حاضر كړه سول، هغوى پرمغيره باندى هغه تهمت ثابت نه كړى، نوحضرت عمر پرهغه كسانو هغه حد نافذ كړى، كوم چه الله تعالى دداسى كسانو لپاره مقرر كړي دى.

وكان عمر إذا بلغه عن عامل من عماله ريبة فى معصية لم يمهله أن يعزله لأن استصلاح الرعية بضرره بالعزل خير من الإبقاء عليه مع ضرر الرعية.

ترجمة: كله چه به حضرت عمر رضى الله تعالى عنه ته ديو عامل دنافرمانى په هكله څه ورسيدله، نودهغه په معزوله كېدوكى بى ځنډ نه كاوه، ځكه درعايتواصلاح دده دمعزول كيدوترضررخير دى، دده ترپاته كيدو، درعايتودضررسره. يعنى درعايتو ترضرر دده لرى كيدل ښه دى.

أن عمر بن الخطاب كان إذا بعث عماله شرط عليهم: أن لاتركبوا برذونا، ولاتأكلوا نقيا، ولاتلبسوا رقيقا، ولاتغلقوا أبوابكم دون حوائج الناس، إن فعلتم شيئا من ذالك حلت بكم العقوبة. (٢)

١- الخلفاء الراشدون ص٢٣٠- ٢- الخلفاء الراشدون ص ٢٣١

ترجمة: حضرت عمر رضی الله تعالی عنه چه به خپل مامورین مقرره ول، نو پرهغوی یه دغه شرطونه ایښودله: ١- پر برذون (حیوان) به نه سپرېږی ٢- او خاص خواړه به نه خوری ٣- او نرمی جامی به نه اغوندی ٤- او خپلی دروازی به دخلقو دحاجتونو پرمخ نه تړی، کمود دی ځخه یوشئ وکړی ناسوته به عذاب درکول کیږی.

که پورتنیو څونمونوی مثالوته وګورو، نومعلومیږی چه دخلافت راشده په ټول دورکی دمسلمانانو هرأمیر په هروخت اوځای کی چه ووهمداسی سیرت او اخلاق دخپلو عمالواومامورینو په هکله خپل کړی وه.

ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم وخپل ټول امت او بیاخاص وأمیرانوته داسی خطاب کوی اوفرمایی: عن العرباض بن سارية رضى الله عنه يقول: وعظنا رسول الله صلى الله عليه وسلم موعظة ذرفت منها العيون، ووجلت منها القلوب، فقلنا يارسول الله إن هذه لموعظة مودع، فماذا تعهد إلينا ؟ قال قد تركتكم على البيضاء ليلها كنهارها، لايزيغ عنها بعدى إلا هالك، من يعش منكم، فسيرى اختلافا كثيرا، فعليكم بماعرفتم من سنتى وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، عضوا عليه بالنواجذ، وعليكم بالطاعة وإن عبدا حبشيا، فإنما المؤمن كالجمل الآنف حيثما قيد انقاد. (١)

ترجمة: د العرباض بن سارية رضى الله عنه ځخه روایت سوي دی،

١- رواه ابن ماجه ج ١ ص١٦

وایی یوه ورځ موږ ته رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې نصیحت وکړی، چه دټولو خلقو سترګی ځنی په اوښکو ډکی شوی، اودټولو خلقو زړونه ځنی وویریدل، موږ وویل یارسول الله په تحقیق سره داسې معلومیږی چه دا آخرنی نصیحت دی، نوته موږته په څه شی باندی امر کوی؟ نبی کریم صلـــی الله علیه وسلم وفرمایل: په تحقیق سره ماتاسی پرداسې روښانه لاره (شـــریعت) باندی پری ایښی یاست، چه شپه ئی دورځی په شان روښانه ده، ددی څخه به هیڅوك مخالفت نه کوی مګرهلاك شوی، که څوك ستاسوڅخه ژونـــدی پاته وو، هغه به ډیراختلافاتووینی، نوپه داسې وخت کی پرتاسی لازمـــه ده، چه پرهغه څه منګولی ولګوی کوم چه موزماڅخه زده کړیدی، اوزمـــاد هدایت کونکو خلفاو دسنت اتباع وکړی، او ډیرټینګ ئی ونیسی، اودهـــر هغه امیراطاعت وکړی کوم چه پرتاسی مقررشی، که څه هـــم یوحبشـــی مریی وی، ځکه چه مومن دیونافرمانه اوښ په شان دی، چه هرڅومره مقیـــد شی هغومره اطاعت کوی.

اودنبی کریم صلی الله علیه وسلم د أمرونو په هکله الله عـــز وجـــل داسې فرمایی: وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ، وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْـــتَهُوا، وَاتَّقُـــوا اللهَ، إِنَّ اللهَ شَـــدِيـــدُ الْعِقَابِ. ســـورة الحشر آيـــة ٧

ترجمة: اوهغه څه چه درکړی تاسوته رسول د الله، نو وائی خلی قبول ئی کړی، اوهغه څه چه منع کړی رسول دالله تاسی له هغه ځخه، نو بـــیرته

شی، مه ئی غواړی، اوویرېږی له عذابه دالله په ځان ساتلو له معاصیو، بیشکه د الله عذاب ډیر سخت دی.

دتجربی له مخی وېلای سواکوم مشر چه دخپلو کشرانو په حال ځان نه خبروی، اودهغوی دأخلاقو اوکردارپو ښتنه نه کړی، هغه دیولړمشکلاتوسره مخامخ کیږی، حتی چه کله کله د دوی له لاسه دخرابی اوبربادی وکنـدی ته لوېږی، که دڅه ملکونو د انقلابونو عوامل وڅېړو ښکاره کیږی، چه رعایا د مامورینو د ظلم له لاسه راپاڅی، اودخپل حکومت په مقابل کی بغـاوت یاقیام کوی، اوبالآخرهغه په یوانقلاب بدل شی، نوځکـه لازمـه ده چـه هرأمیرخاص بیاچه یوڅوك داسلامی أمارت دعوه کوی، اووایـی چـه زه خالص اسلامی حکومت غواړم، اویایه جوړوم، درعیاو اودمامورینوپه حـال ضرور ځان خبره وی، چه دا دده، د حکومت، دین، اودنـیا پـه ګټه ده.

شپږم - دأمن راوستل.

د اسلامی حکومت بله مهم ترینه وظیفه دا ده چه په ټولنه کی أمن تـأمین کړی، ځکه دأمن نه بغیر د هیڅ یوخوشحاله حکومت تصور نه سی کیدای، الله تعالی په قرآن کریم کی څوځایه دفتنه انګیزی اوفسادڅخه منع کړیـده، لکه چـه فرمایی: وَلَاتَعـثَوا فِی الأَرضِ مُفسِـدِینَ سورة هود آیـة ۸٥

ترجمة: اومه لټوی تاسی خرابی په ځمکه کی په دغه حال کـې چـه فسـادکونکی ئی.

اوپه بل آیت کی الله تعالی فرمایی: إِنَّ اللهَ لَايُصلِحُ عَمَلَ المُفسِدِينَ.(۱)

ترجمة: بیشکه الله جل جلاله نه جوړوی کاردفساد کونکو، ځکه د الله تعالی دعادت اوحکمت ځخه خلاف دی، چه دمصلح اومفسد دمقابلی په وقت کی دمفسدانو، شریرانو خبروته ځه اثر ورکړی، یادحق کلمه مغلوبه کړی.

اوپه بل آیت کی فرمایی: وَلَاتَبغِ الفَسَادَ فِـی الأَرضِ إِنَّ اللهَ لَايُحِبُّ المُـفسِدِينَ. سورة القصص آیت ۷۷

ترجمة: او مه غواړی فساد په تکبر، ظلم سره په ځمکه کی، بیشکه چه الله تعالی نه خوښوی فساد کونکی، یعنی دالله تعالی پر ځمکه دمطیعانو په شان گرځه، د الله تعالی په ملك کی‌فتنه او فساد مه جوړه وی. که ځه هم دا آیت دقارون په هکله نازل سوی دی، خو بیاهم د اصول تفسیر له مخی چه وایی دآیت مورد خاص خوحکم یه عام دی، ویلای سو چـه داحکـم ټولـو مسلمانانو ته متوجـه دی.

په بل آیت کی الله عزوجل ټولو مسلمانانو ته، اوخاص بیا وأمیرانو ته دفساد ورکولو لپاره أمر کوی اوفرمایی: وَقَاتِلُوهُم حَتَّى لَاتَكُـونَ فِتـنَةٌ، وَيَكُونَ الدِّينُ لِلّٰهِ، فَإِنِ انتَهَوا فَلَاعُدوَانَ إِلَّاعَلَى الظَّالِمِينَ. (۲)

ترجمة: اوجنګ کوی تاسی له دوی سره ترهغه پوری چه پاته نسی فتنه (شرك اوفساد) اوسی دین (حکم) خاص الله لره، پس کـه بچیری

۱- سورة یونس آیـة ۸۱ * ۲- سورة البقرة آیـة ۱۹۳

وکړئ‌بدل دوی له شرکه اوفساده ، نوتاسی تجاوز مه کوی پردوی بـــاندی،
نونشته هیڅ تیری ، مگرخوشته جزا دظلم پرظالمانو باندی.

تفسیر: یعنی له کفاروسره له دی أمله جنګ وکړی چه ظلم اوتـــیری
بیخی ورك شی، اوخاص د الله تعالی احکام جاری وی، که دوی له شـــرکه
ځنځه مخ واړوی نوتیری، اوزیادت پربل هیچا نسته، پرته له ظالمانو څخـــه،
هو هغه کسان چه له فتنی‌څخه نه اوړی نوهغوی وژنی. (۱)

د پورتنیو څو دلائلو له مخی باید ووایو چه په ټولنه کی‌دأمن راوســـتل
دمسلمانانودأمیرمهمه وظیفه ده، ځکه دیوأمیر په انتخاب کی مهم حکمت
اوغرض هم داغه دی ، چه په ملك کی أمن راولی. خو دابايد ياد وساتی چه
أمن راوستل هم په هغه طریقه چه الله عزوجل په خپل لوی‌کتاب قرآن کریم
کی رابنودلی ده ، چه هغه دحدودو په نافذکولوسره ، اویاپه نورو هغوطریقو
سره چه دفقه په معتبروکتابونوکی په تفصیل ذکرسویدی ، په هغوطریقـــــو
سره نه لکه په نوروکفری هیوادونوکی ، چه په قسم قسم عذابو نـــو وی،
اویا په قسم قسم عقوبت خانی ورته جوړی‌کړی وی.

په دیرافسوس باید ووایو چه نن په اسلامی هیوادونوکی هـــم دهغـــه
عقوبت خانو، اوتعذیبو ځنځه کاراخستل کیږی ، چه تردوی نه مخکی ظالمانو
جابرانودکفارو په مشوره د مسلمانانو د تعذیب لپاره جوړی کړی دی.

۱- تفسیر کابلی دوه جلدی ج۱

أمن په داسې طریقو سره راوستل چه هغه دالله عزوجل ترحـدودو زيات وی، او یادفقه اوشریعت څخه خلاف وی هغه ته الله تعالی ظلم ویلی دی. لکه په دی آیت کی چه فرمایی: وَمَن یَعصِی اللهَ وَرَسُولَهُ وَیَتَعَدَّ حُدُودَهُ یُدخِلهُ نَاراً خَالِدًا فِیهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِینٌ. سـورة النساء آيـة ١٤

ترجمة: اوهرڅوك چه نافرمانی کوی دالله اودرسول دده، او وزی لـه حدودو دالله، نوداخل به کړی الله دغه معندی اورته، چه همیشه به وی دی به هغه اورد دوزخ کی، اوشـته ده لره عذاب ډیرسپکونکی.

اوښکاره خبره ده چه دظلم پای بغاوت وی، اودبغاوت پای انقلاب وی، چه نه بیا دی وی، اونه ئی حکومت اودولـت، اونه عزت وی، ددنیـا اوآخرت ذلت اورسوائی یـه پـه نصیب شی.

اووم = دعـدل قائمول دی

دمسلمانانود أمیربله مهمه فریضه اووظیفه، په اسلامی ټولنه کی عدل قائمول دی، اوپه دی هکله الله عزوجل په قرآن حکیم کی دقـدرت وخاوندانوتـه داسی أمر کوی اوفرمایی: وَإِن حَكَمتَ فَاحكُم بَینَهُم بِالقِسطِ إِنَّ اللهَ یُحِـبُّ المُقسِطِینَ. سـورة المـائـدة آیـة ٤٢

ترجمة: اوکله چه حکم او پریکړه کوی، نوحکم وکړه ددوی په مینځ کی په عدل اوانصاف سره، بیشکه الله خوښوی عدل کونکی په حکم کی، چـه ثواب ور کوی.

تفسیر: الله عزوجل په قرآن کریم کی ځو ځو ځله د دی خبری تاکید کړی دی، چه باید ستاسی دعدل او انصاف لمن دهیڅها په جبر، ظلم، اوبی انصافی ککړه نه سی، اگرکه هغه سړی شریر، ظالم هم وی، ځکه عدل، اوانصاف، اوحق وحقدارته رسول بیله زیادته اونقصانه داسی یوصفت دی، چه دځمکی اوآسمانو اودټول جهان نظام پرقائم دی. (۱)

که ځه هم داخطاب ونبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دی، خوبیاهم هرهغه حاکم اوأمیرته متوجه دی، چه دالله تعالی پرځمکه دالله تعالی پرمخلوق دحکومت کولوموقع ورکول سی.

اوبیا دا چه أمیر هم یوانسان دی، طبعی خبره ده چه دده به هم دیر چاسره دښمنی او مخالفت وی، اوبیا د قدرت په وخت کی دخپل قدرت ځنځه ناوړه استفاده وکړی، اودعدل اوانصاف لمنه ایله کړی، نوځکه الله عزوجل په قرآن کریم کی ټول انسانان خاص بیا أمیران له دی کاره ځنځه منع کوی اوفرمایی: وَلَایَجرِ مَنَّکُم شَنَآنُ قَومٍ، عَلَی أَلاَّ تَعدِلُوا، اِعدِلُوا هُوَ أَقرَبُ لِلتَّقوَی. وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ خَبِیرٌ بِمَاتَعمَلُونَ. (۲)

ترجمة: اونه دی باعث کوی تاسی دښمنی د یوقوم، په دی باندی چه عدل انصاف ونه کړی تاسی، عدل انصاف وکړی تاسی، هم داعدل ډیر نژدی دی تقوی ته، او وویرېږه تاسی له الله ځنځه، نوظلم مه کوی، بیشکه

۱- تفسیر کابلی ج۱ ص ٦٤٢ * ۲- سورة المائدة آیة ۸

الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چه کوی ئی تاسی.

تفسیر: یعنی داسی عدل او انصاف وکړی چه څه ئی هیڅ ډول دوستی او دښمنی نسی نیول، او دهغه له غوره کولو څخه انسان په اسانی سره متقی کیدای سی، دتقوی دحصول یوازنی لاره دالله تعالی ویره ده، او دهغه له انتقام څخه خوف دی، او دا خوف د (إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) په مضمون کی له تفکر کولو څخه پیداکیږی، کله چه دانسان په زړه کی دایقین شی چه زما هیڅ پټ او ښکاره حرکت او خبره، له الله تعالی څخه نه ده پټه، نو دهغه په زړه کی د الله تعالی ویره پیداکیږی، او دهغه نتیجه به داسی، چه دی په ټولو معاملو کی دعدل انصاف لاره غوره کوی، او د الله تعالی داحکامو په امتثال کی په کلکه دریږی، بیا په نتیجه کی ده ته هغه ثواب او ثمره وربه برخه سی، چه د هغه بیان الله تعالی په دی آیت کی بیانه وی.

(وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنهُم مَّغفِرَةً وَأَجراً عَظِيماً) . (١)

ترجمة: وعده کړیده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړیدی، او ښه عملونه ئی کړی دی، چه مقرردی دوی ته مغفرت، او ډیرلوی أجر، جنت او د الله تعالی رضا او دیداردی.

الله عزوجل دی زموږ د ټولو مومنانو، او خاص بیا زموږ د حاکمانو او أمیرانو په نصیب کړی. آمین

١- سورة الفتح آیة ٢٩

اتمه

وظیفه - دقانــون حفاظت کول

هسی خو پرهرحاکم اوأمیر لازمه ده چه دخپل ملك دقانون حفاظت اوساتنه وکړی، خوداسلامی ټولنی پرمسلمان أمیر باندی د الله تعالی له طرفه دا لازمه سوي ده، چه دإلهی قانون ساتنه وکړی ، دیوقانون ساتنه داده، چه پــه هغــه عمل، اودحکم په وخت کی دهغه مطابق حکم وکړه سی، داسی نه چــه هغه ته څو پوښونه ورکړی، او په لوړځای کی ئی په احترام کښېږدی، اوڅو څو ځله ئی په ورځ کی سوچوی، په دی هکلــه الله عزوجــل أمر کــوی اوفرمایی: وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ، مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْــهِ مِــنَ الْكِتَــابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ، فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَاأَنزَلَ اللهُ، وَلَاتَتَّبِعْ أَهْوَائَهُم عَمَّا جَــائَكَ مِــنَ الْحَقِّ. ســورة المــائدة آيــة ٤٨

ترجمة: اونازل کړي دی موږ تاته ای! محمده قرآن په حق سره، چــه مصدق دی دهغه، چه نازل شوي دی په مخ دده کښی لــه کتابونوڅخــه، اوساتونکی دی پرمضامنو د هغه، یعنی شاهد دی په حقانیت دجنس دهغــه کتاب، نو حکم کوه ای! محمده په هغه شی چه لیږلی دی الله تاته، اومه کوه متابعت د دوی د آرزوګانو، اومه اوړه له هغه چه راغلی دی تاته له حقه.

او په بل آیة کی الله تعالی فرمایی: يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ، فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ، وَلَاتَتَّبِعِ الْهَوَى، فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللهِ، إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَــن سَبِيلِ اللهِ، لَهُم عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَومَ الْحِسَابِ. ســورة ص آيــة ٢٦

ترجمه: ای داوُده بیشکه موږ گرځولی یی ته خلیفه په ځمکه کی، چه لوی سلطنت مودر کړی دی، نو حکم وکړه په مینځ دخلقو کی په حق سره، اومتابعت مه کوه دنفس اوهوی په احکامو کی، پس گمراه به کړی دغه هوا تاله لاری دالله، بیشکه هغه کسان چه گمراه کیږی له لاری دالله، شته دوی ته عذاب سخت په سبب دهیرولود دوی دورځی دحساب .

تفسیر: یعنی عموما دنفسانی خواهشاتومتابعت اوپیروی ددی وجه کیږی، چه دانسانانو دحساب او کتاب ورځ هیره سی، که دغه ورځ ئی تل پیادوی، چه زه خامخا یوه ورځ ده الله تعالی سره مخامخ کیدونکی یم، اود یوی زری حساب به له ماسره کیږی، نوانسان به هیڅکله خپل خواهش د الله تعالی پر رضا اوقانون مخکی نه کړی. (۱)

ملاحظة: که څه هم په اول آیت کی خطاب وحضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ته دی، اوپه دویم آیت کی خطاب وحضرت داود علیه السلام ته دی، خوبیا هم داصول تفسیر لمخی ویلای سو چه دقرآن کریم مورد خاص ، خوحکم ئی عام دی ، داخطاب وټولوهغو کسانوته دی، چه هغوی ته دحکم کولو دنده ورسپارل سوی وی، ځکه الله عزوجل چه وخپلو رسولانو ته یوخطاب یا أمر کوی، نود غه حکم په حقیقت کی ددوی اتباعوتـه هم متوجـه وی.

۱- تفسیر کابلی ج۱ ص۸۷۱

اوبیا د هغو کسانو په هکله چه د الله په قانون حکم نه کوی، خپل دهوا پربنیاد، اویایه په بل قانون حکم کوی، الله عزوجل فرمایی: وَمَن لَّم يَحكُم بِمَآأنزَلَ اللهُ، فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ. سورة المائدة آیة ۴۵

ترجمة: اوهرچاچه حکم ونه کړی، په هغه چه نازل کړی دی الله ، نودغه کسان هم دوی دی ظالمان.

دپورته دلائلو څخه ثابته سوله, چه د اسلامی ټولنی دأمیر دا وظیفه اوفریضه ده، چه د اسلامی قانون قرآن کریم په داسی ډول حفاظت وکړی، چه خپلی ټولی فیصلی اوحکمونه د الله تعالی په قانون وکړی، په هم دی کی د أمیر اورعایاؤ د دنیا او آخرت کامیابی ده.

نهمه وظیفه - دتعلیم وسائل اوزمینه برابرول.

دا یو منل سوی حقیقت دی، چه په دنیاکی هغه فرد, یاټولنه دکامیابی پړاوته رسیږی، چه دعلم او پوهی په زیور ښائسته وی، اوبل دا چه تعلیم داسلام له نظره فرض بلل سوي دی، لکه څرنګه چه داسلام پیغمبرحضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایی: طلب العلم فريضة على كل مسلم.(۱)

یعنی دعلم حاصلول پرهر مسلمان باندی فرض دی.

په قرآن کریم کی الله تعالی فرمایی: هَل يَستَوِي الَّذِينَ يَعلَمُونَ وَالَّذِينَ لاَيَعلَمُونَ. یعنی أیابرابردی، هغه کسان چه علم لری، اوهغه کسان چه علم

۱- رواه ابن ماجة حدیث نمبر ۲۲۰ عن أنس بن مالك

نه لري، يعنى نه دي يو برابر، بلكه خاوندان دعلم فضيلت لــري هــم پــه دنيا كي او هم په آخرت كي.

اوپه بل آيت كي الله عزوجل فرمايي: لَقَدْ مَنَّ اللهُ عَلَى الْمُؤمِنِينَ، إِذْبَعَثَ فِيهِم رَسُولاً مِن أَنفُسِهِم، يَتلُوا عَلَيهِم آيَاتِه، وَيُزَكِّيهِم، وَيُعَلِّمُهُــمُ الكِتَــابَ وَالحِكمَةَ، وَإِن كَانُوا مِن قَبلُ لَفِي ضَلَلٍ مُبِين. سورة آل عمران آيـة ١٦٤

ترجمة: په تحقيق احسان كړي دى الله پر مومنانو باندى، كله چه مبعوث كړى الله، په دوى مؤمنانو كى رسول، له جنس څخه ددوى، چه لولى دغــه رسول پر دوى باندى آيتونه دالله، اوپاكوى دوى په توحيد سره لــه گناه اوشركه، اوښيي دوى ته كتاب قرآن اوحكمت (شــرعى احكــام، ژورى خبرى) اوبيشكه وه دوى له دينه مخكى هرومرو په گمراهي ښكاره كي.

تفسير: په دغه آيت كــي الله عزوجــل درســول دوظائفوڅخــه څلورشيان دلته بيان كړيدى ١- د الله تعالى دآيتنو تلاوت (لوستل اواوروړل) چه دعربى ژبى خاوندان په پوهيږى اوعمل په كوى،٢ - دنفوسو تزكيــه، يعنى دشرك اومعصيت ده ټولو مراتبو څخه ددوى دزړونو پاكول، ٣- تعليم الكتاب يعنى هغوى ته دالله تعالى دكتاب مراد اومطلــب وربښودل، ٤ - دحكمت تعليم يعنى د قرآن كريم په غامضو اسرارو، اود شريعت په لطائفو، دقيقو اوعميقو علتونو باندى ئى تصريــحا يا اشارة مطلع كول.

رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالى په توفيق دا پاته، او بي علمه

قوم، دعلم اوعمل په أعلی مراتبو باندی فائز کړی، چه له سلهاو کلونو په انتهائی جهل، وحشت، اوضلالت کی ډوب وه، درسول الله صلی الله علیه وسلم په ځو ورځنی صحبت او تعلیم په برکت، دده صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم، دټولی دنیا لارښوونکی اومعلمان جوړ شوله. (۱)

نودا چه د اسلام له نظره د مسلمانانو أمیر پراسلامی ټولنه، درسول الله صلی الله علیه وسلم نائب اوخلیفه بلل کیږی، نو دا پورتنی ځلور وظائف ده ته هم ورپاته دی، اودی مکلف دی چه عملی یه کړی؛ اودده داوظیفه ده چه خپلورعایاو ته د دین اومذهب په رڼا کی د داسی تعلیم زمینه برابره کړی، چه دهغه په نتیجه کی ښه عالمان فقهاء، مفسرین، محدثین، دسیرت اواسلامی تاریخ پوهان جوړشی، اوښه دین لرونکی مسلمانان سیاست پوهان، طبیبان، انجنیران، ساینسدانان، اوتخنیکی ماهران جوړشی ترڅو اسلامی ټولنه د دښمنانو د احتیاج اوغلامی څخه خلاصه سی.

لسمه وظیفه - دسرحدونوحفاظت کول

داسلامی حکومت دأمیر دا فریضه او وظیفه ده چه د اسلام او اسلامی ټولنی د دښمنانو څخه، دخپل ملك دسرحدونو حفاظت وکړی، دا چه اسلام یونظریاتی اوعقیدوی دین دی؛ اوعقیده اونظریه ترهرڅه نه مخکی ده، ځکه په اسلام کی مخکه اوخاوره د دی لپاره مهمه ده چه انسان د خپلی عقیدی،

۱- تفسیر کابلی ج۱ ص۲۹۳

اومذهب مطابق ژوند پکښې وکړي، نوځکــه مســلمانانوته دعقیــدوی، اوځکنی دواړو سرحدونو ساتل ضروری دی.

باید ووایو چه د اسلام اومسلمانانو دښمنان نن څو قســمه مبــارزه اوجګړه کوی، اول عسکری جنګ، چه په دی کی دتعلیم لرونکو عسکرو، اوډول ډول سلاح څخه کار اخستل کیږی، چــه پــه دي جنـګ کــی دمسلمانانو ټول سلاح، اقتصاد، تعلیم لرونکی انسانان، اوروزلی ځوانـــان، اوټولی شتمنی ئی له مینځه ځی، اومسلمانان دضعــف، غربــت، افــلاس، دربدری ســره مخامخ کــیږی.

دوهم فکری جنګ، کله چه دښمن په عسکری جنګ کی ناکامه سی، یاپوه سی چه نورمسلمانان دغربت افلاس له وجهی دمقابلی توان نه لــری، نوبیا دوی په فکری مبارزه اوجنګ لاس پوری کړی، لکــه څرنګــه چــه موږپوهیږو، په هرجنګ کی ومیدان جنګ، روزل سوی عسکرو، اوسلاح ته ضرورت سته, هم دارنګه په فکری جنګ کی د انسانانومعنویات عقل، فکر، دین مذهب، اخلاق عادات میدان جنګ دی، ددی جنګ لپاره هم دعسکری جنګ په شان، تعلیم یافته متخصیصن روزلی سوی دی، او په هرهغه ســلاح ئی سمبال کړي دی،کوم چه په دغه جنګ کی ددوی دتعین ســو اهدافــو دتحقق له پاره په کار راځی، ودغه جنګ ته غزو فکری ویل کیږی، یعنــی دانسانانو پر زړونو، اوعقلونو بانــدی غلــبه حاصلــه ول.

نن غیر اسلامی افکار کوشش کوی چه د مسلمانانو سره په خپلو وطنوکی فکری جنګ وکړی، ترڅو پرمسلمانانو باندی خپل اسلامی تاریخ، میراث، ژبه، او قرآن کریم مختل اوګډ وډ کړی، اودوی نن ترهرڅه نه زیاته وفکری جنګ ته أهمیت ورکوی، ځکه مصرف یې کم اوفائده ئې زیاته ده، نومسلمانان هم باید دخپلودښمنانانوسره په همدی میدان کی جهاد وکړی، اوپه فکری سلاح خپل ځانونه مسلح کړی، ځکه الله عزوجل وه اسلامی امت ته امر کوی او فرمایی: وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ، تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ، لَا تَعْلَمُونَهُمُ، اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ، وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ، وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ. (١)

ترجمة: اوتیاروی ای مومنانو! لپاره دجنګ د دی کفارو څومره چه توانیږی؛ جمع کولای شی، تاسی له قوت اوله روزل شوو، ساتل شوو آسونو، لپاره دجهاد، چه ویروی تاسی په دغه قوت سره دښمنان دالله، اودښمنان ستاسی، او نورکسان بیله دوی نه، چه نه پیژنی تاسی هغوی، الله عالم دی په عداوت دهغوی، او هر هغه څه چه نفقه کوی تاسی له یوشی، په لاره د الله کی لپاره دترقی ددین، پوره بدل دهغه به درکړه شی تاسی ته، حال دا چه پرتاسی به ظلم ونه کړه شی، د ثواب په لږوالی، اودعذاب په ډیروالی کی.

باید ووایو چه دقوت څخه هرهغه قوت مراد دی چه ددښمن دقوت په

١- سورة الأنفال آية ٦٠

مقابل کی وی، یعنی دښمن چه په کوم قوت راسره جنګیږی، موږته هم لازمه ده، چه په هغه قوت خپل ځانو نه سمبال کړو، هغه مادی، اوکه فکری قوت وی.

اوموږ یقین لرو چه اسلام داسی دین اوعقیده ده، چه دانسانانو فکری روزنه کوی، اودبشریت دنیك بختی ضامنه ده، اودفرد اواجتماع دحقوقو ساتونکی ده، اوپه دی یقین لروچه اسلام دخپلوقوی دلائلو سره چه دځان سره ئی لری، نه ناکامه کیږی. ځکه الله عزوجل په قرآن کریم کی داسی اطمنان راکوی اوفرمایی: وَلاَتَهِنُوا وَلاَتَحزَنُوا، وَأَنتُمُ الأَعلَونَ، إن کُنتُم مُؤمِنِینَ. سورة آل عمران آیة ۱۳۹

ترجمة: اومه سستیږی تاسی، اومه خپه کیږئ تاسی، اوهم داتاسی غالب یاست، که تاسوپه حق مومنان یاست. که څه هم داآیت دأحد دغزا پرموقع نازل سویدی، خو بیاهم ویلای سو چه دقرآن کریم حکم عام دی په هروقت اوزمان کی دمسلمانانو لپاره تسلی اووعده ده، چه تاسوبه همیشه پرخپلو مخالفینو، دښمنانو باندی لوړ، اوپه هرمیدان کی به غالب یاست، خوپه دی شرط که تاسوپه حقه مومنان سی، یعنی په إلهی قانون، اودمحمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په هدایاتو عمل وکړی.

په بوبل آیت کی الله تعالی فرمایی: وَکَانَ حَقًّا عَلَینَا نَصرُ المُؤمِنِینَ. (۱)

۱- سورة الروم آیة ۴۷

یعنی زموږ دفضل او کرم پر بنیاد، دمومنانو نصرت کول پر موږ حق دی.
همدارنګه به په هر میدان کی مسلمانان کامیاب، باطل او دهغه پیروان بــه ناکام او ذلیل وی، په دی شرط که مسلمانان په خپلو اســلامی اوصولــو، اوقواعدو ځانونه پوه کړی، اوده پوهی اوعلم، تجربی په سلاح خپل ځانونــه مسـلح کــړی.

همداوجه ده چه: حضراتو فقهاؤ رحمة الله تعالی علیهم، په اسلامی ټولنه کی دکفارو داوسیدلو لپاره، ډیر روښانه اصول په تفصیل سره بیان کــړي دی، چه اول باید کافر په کومواصولو واسلامی ملك ته راسی، اوبیا په کومو اصولودلته واوسیږی، که ئی یوځل ذمه قبوله کړه بیابه هیڅکله خپل وطن ته نشی تلای، ځکه د جاسوسی خطره ورسره ده، او داسی نور احکام چه په فقه کی په ډیر تفصیل سره ذکر ســوی دی.

دیورتنی څه تفصیل نه وروسته باید ووایو، چه دمسلمانانو دامــیرانو مهمه فریضة اووظیفة ده، چه په دی هکله هم د اسلامي فقه زرین اصــول خپل کړی، اودکفارو سره هغه معامله وکړی، کوم چه په فقه کی په ډیرښه تفصیل سره بیان سوي دی، ترڅو د اسلامی ټولنــی دفکــری ســرحدونو حفاظت سوی وی، اوبه خپل اسلامی غیرت کی صــادق وی، اودټولــو هغواعتباراتو اوقیوداتو څخه آزادوی کوم چه دمســلمانانو عقل، نفــس، او اســلامی وانسانی کرامت ذلــیله کــوی، او پــه فکری مــیدان کی هم

وټول جهان ته د اسلام اومسلمانانو، قدرت اوحاکمیت وروښیي، پـه دې باب ډېره زیات لیکلو، یوازنی وجه دا ده، چه دمشاهدې له مخې لیدل کېږي چه داسلام اومسلمانانو أزلي اوبـد بخته دښمنان، لکه یهود اونصـارې نـن ترعسکري میدان زیات په فکري میدان کې مبارزه کوي، په مختلفو هیلـو بهانو، واسلامي هیوادونه دموسسو اوانساني خدماتو په بهانوراځي، اودلتـه دیو څو پیسو په مقابل دمسلمانانو اسلامي غیرت ترپښو لاندې کوي، اوخپل شوم أهداف لاس تـه راوړي، اوخپل ځان ته روزلي نوکران پـیداکوي. دټولو داسې دښمنانو څخه خپل دهیواد ځمکنۍ اوفکـري سـرحدونو سـاتل داسلامي حکومت مهـمه وظـیفه ده.

<u>یوولسمه وظیفه = دشـورئ جوړول</u>

په اسلامي سیاست کې ترهرڅه مهم اوأساسي أصل شورئ ده، په اسـلامي ټولنه کې دخود سرې، آمریت، اوخود غرضي هیڅکله اجازت نه ده ورکول شوي، ټولنیزمسائل خوپرپرده دکورني مسئلو دحل لپاره ئې هـم دمشـوره کولو أمرکړي دی، په قرآن کریم کې د دغه ضرورت أهمیت داسې بیـان سوي دی: وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُـورَىٰ بَيْنَهُـمْ، وَمِمَّارَزَقْـنَاهُمْ يُنفِقُونَ. سـورة الشـورى آيـة ٣٨

ترجمـه: یعنـي دمومنانودصفاتوڅخـه یوصفـت دادې، چـه دالله تعالی حکمونه به مني، اولمنځونه به کوي، اوپه خپلو مینځوکې به یوله بل سره

مشوره کوی، او د هغه شیانو څخه، چه موږ دوی ته ورکړی دی، د الله په لاره کی نفقه کــوی.

مشوره کول د هر مومن صفت دی، آمروی که مــامور، مشــوره اخستل دهرمسلمان حق دی، او مشوره ورکول پرهر مسلمان فــرض دی، ځکه په یوحدیث کی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایی: ومن استشــار أخاه فأشار علیه بأمر وهو یری أن الرشد غیر ذالك فقد خانه. (١)

ترجمة: وایی که څوك ده خپل مسلمان وروڼڅخه مشوره وغــواړی اودی پرداسی شی مشوره ورکړی، چه دی پوهیږی چه خیر ئی په هغه بــل طرف کی دی، نوده خیانت ورسره وکړی.

اوپه آیت کی الله عزوجل د اسلام لارښود محمد مصطفی صلــی الله علیه وسلم ته امرکوی، او فرمائی: فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللهِ لِنتَ لَهُم، وَلَو كُنتَ فَظًا غَلِيظَ القَلبِ لَانفَضُّوا مِن حَولِكَ، فَاعفُ عَنهُم وَاستَغفِر لَهُم، وَشَاوِرهُم فِــي الأَمرِ فَإذَاعَزَمتَ فَتَوَكَّل عَلَى اللهِ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ المُتَوَكِّلِينَ. (٢)

ترجمة: نو یوازی په رحمت د الله، چه پرتاسویدی، ای محمده! تل نرمی کوی ته دوی ته، اوکه وی ته ای محمده! بدخویه بدزړه، نوخامخا به تارپــه تارسوی وای، اصحاب ستا دشاوخواڅخه، نوعفوه وکړه دوی تــه، ددوی دتجاوزنه پرتا، او مغفرت وغواړه له الله دوی ته د تقصیراتو د دوی، اومشوره

١- مســند أحمد حدیث ٨٤٢١ عن ابی هریرة * ٢- سورة آل عمران آیــة ١٥٩

وکړه له دوی سره ای محمده په کارکی، نوکله چه دې ټینګه اراده وکـړه، ای محمده! دیوکارکولوته، نوتوکل اعتماد وکړه پرالله بـاندی، بیشـکه الله خوښوی توکل کونکی، چه بریالی کوی یې، اودرشد اوصلاح لاره ورښیی.

تفسیر: الله تعالی مسلمانانو ته دهغوی په تقصیراتو تنبیــه وفرمایلـه، اودعمومی عفو داعلان نه وروسته ئې دوی ته نصیحت وکړ، چه بیاددی ډلی په خیروباندی چه دلستونی ماران دی مه تیروځی.

شان نزول: داحد په غزاکی له مسلمانانوڅخه سخته غلطی اوزیـات تقصیرسوی وو، بنایی چه درسول الله صلی الله علیه وسلم زړه په خفه سوی وی، اودابه ئې په خپل زړه کی ګرځولی وی، چه وروسته له دی بـه ددوی څخه مشوره نه اخلم، اوبیله مشوری به کارکوم، نوځکه الله عزوجل په ډیره عجیبه اوغریبه توګه، د مشوری سپارش وکړی، اول ئې دخپل لوری دمعافی اعلان وفرمایه، ځکه چه الله تعالی ته معلومه وه، چه درسول الله دا غم یوازی د الله تعالی درضادحصول لپاره وو، بیائی وفرمایله: (فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللهِ لِنتَ لَهُم) یعنی د الله تعالی څومره زیات رحمت پرتاسو اودوی باندی دی، چـه تاغوندی شفیق اونرم زړه رسول ئې هغوی ته استولی دی، که ستاسـی زړه سخت اومزاج کی موشدت وای، نو دا قوم کله ستاسی په شاوخوا ټولیدی، که له دوی څخه کومه غلطی کیدایسی، اوتاسو لـه دوی سـره سـختی کولای، نود شرم اودهشت لـه امله بـه ستاسو په مخ کی نسوای راتلای،

نوله دیٌ امله به دوی ددېره لوی خیر اوسعادت څخه بې برخې پاته کېدلای، اود اسلامي ټولني یووالی به ټوټه ټوټه سوی وای، لیکن الله تعالی تاسوغوندی نرم زړه پیداکړی، چه داصلاح په غرض ددوی له تقصیراتوڅخـــه اغمـــاض یاسترګی پټوی، نودا تقصیرهم ورمعاف کړی، اود دوی دزیاتي خوښي لپاره تاسی له موږڅخه مغفرت وغواړی، یوازی دا معافول نه بلکه دېخواپه شان په معاملاتو کی له دوی سره مشوره کوه، ورروسته له مشوری چه کلـــه دیــو خبری پخه اراده وکړی، نوبیا پرالله باندی توکل وکــړه، ځکـــه الله تعـــالی متوکلان خوښوی، اودهغوی کارونه جوړه وی.

دحضرت علی کرم الله وجهه څخه روایت دیٌ،چه د رسول الله علیه السلام څخه دعزم په باره کی پوښتنه وسوه، هغه وویل: (مشاورة أهل الرأی ثم اتباعهم) یعنی درأی دخاوندانوسره مشوره کول،اوبیا دهغوی اتباع کول.

روی فی ابن کثیر ومجمع الزوائد عن علی بن ابی طالب رضی الله عنه قال ...قلت یارسول الله إن عرض لي أمر لم ینزل فیـــه قضـــاء فـــی أمـــره ولاسنة،کیف تأمرنی؟ قال تجعلونه شوری بین أهل الفقـــه والعـــابدین مـــن المؤمنـــین، ولاتقض برأیـــك خاصـــة.

یعنی حضرت علي کرم الله تعالی وجهه فرمایی: چه ما دنبـــی کریـــم صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه وکړه، أی د الله رسوله که چـــیری ماتـــه داسی معامله پیښه سی چه دهغه پـــه هکله صریح فیصله نه وی نازله شوی،

اونه په حدیث کی وی، نو ته ماته څه امر کوی، نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائل: چه تاسو دعالمانو، اوعبادت کونکو مؤمنانو سره مشوره کوی، اوتاسی پخپله رأی هیڅکله هم فیصله مه کوی.(۱)

نبی کریم صلی الله علیه وسلم دخپلواصحابوسره مشوره کوله، لکه دبدر احد اوخندق په غزاوکی، اویا دبندیانودبدر په باره کی، اوداسی نورمثالونه.

څکه حضرت أبی هریرة رضی الله عنه فرمائی: مارأیت أحدا أکثر مشورة لأصحابه من رسول الله صلی الله علیه وسلم.(۱)

یعنی ابو هریرة رضی الله عنه وایی چه ما داسی څوك نه دی لیدلی، چه درسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دی زیات دخپلواصحابوسره مشوره کونکی وی.

او په بل حدیث کی راځی: عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم إذا کانت أمراءکم خیارکم، وأغنیائکم سمحائکم، وأمورکم شوری کم بینکم، فظهر الأرض خیر لکم من بطنها.(۲)

یعنی کله چه ستاسو حکمرانان ستاسو دښو خلقوڅخه وی، او ستاسی دولتمند خلق سخیان وی، اوستاسی چاری دمشوری په اساس وی، نو دمځکی مخ ستاسی لپاره خیردی ترنس دمځکی.

۱- رواه الترمذی حدیث ۱٦۳٦ * ۲- رواه الترمذی حدیث ۲۱۹۲

په دغه حدیث کې ئې دآرام ژوند د ترلاسه کولو لپاره دری شیان ډیر ارزښتناکه ښوولی دی، چه همدغه دری شیان داسلامی ریاست اوصالحې ټولنې بنسټ دی: ۱- صالح قیادت، ۲- دغریبانو کفالت، ۳- دشوری نظام. څکه په یو بل حدیث کې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمائی: ما شقي عبد قط بمشورة وماسعد باستغناء رأی.

یعنی دسهل بن سعد الساهلی رضی الله عنه څخه روایت دی، چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: مشوره کونکی سړی هیڅکله دحق څخه نه بی برخی کیږی، او خپله رأی جوړونکی سړی هیڅکله سعید یا نیکبخته نه کیږی، یعنی آمریت مطلقه دشقاوت اوبدبختی لاره ده.(۱)

وکانت الأئمة بعد النبی صلی الله علیه وسلم یستشیرون الأمناء من أهل العلم فی الأمور المباحة لیأخذوا بأسهلها فإذا وضح الکتاب اوالسنة لم یعتدوا إلی غیره إقتداء بالنبی صلی الله علیه وسلم. (۲)

دنبی کریم صلی الله علیه وسلم نه وروسته دمسلمانانو امیرانو به په مباح کارونو کې، دهغه خلقوسره مشوره کوله، چه پخپل دیانت اوامانت کې به داعتماد وړوه، اوددین په هکله به پوره پوه اوعلم ورته حاصل وو، ترڅو اسانه لاره پیداکړی، اوپه هغه عمل وکړی، کومه مسئله چه به قرآن یاحدیث کې موجوده وه، په هغه به ئې عمل کاوه ترهغه به نه تیریدل، ترڅو

۱- اسلامی سیاست ص۳۹٤ *۲- رواه البخاری باب قول الله تعالی وأمرهم شوری

په علیه السلام پسی اقتداء وسی. پدی هکلــه دخلفــاء راشدینودمشــوری مجلسونه، اود شوری دفیصلی وعملی کولوته غــاړه ایښــودل، اوداســی نورمثالونه په ډیرتفصیل او کثرت سره په تاریخونو کی لیکل سوي دی.

خلاصه مطلب

۱- داسلامی سیاست اوحکومت بنیاد دشوری نظام دی، او دمطلق آمریت خلاف دی.

۲- دشورئ پــه ذریعه دعامــو خلقود رأی اظهار کــیږی.

۳- پــه شــورائی فیصلو عام خلق مطمئن کــیږی.

٤- دشــورئ پــه واسطه ګــوری نتیجی پــه لاس راځی.

٥- په شورئ کی باید یوسړی دخپل علم اوقابلیت پر بنیاد رأیه ورکړی.

٦- غلطه مشــوره ورکول خــیانت دی.

۷- په کوم کارکی چه مشوره مطلوب وی، دهغه کاردماهرانو سره بــاید مشوره وسی، ځکه که یو سړی د هغه کارپه ماهیت اوحقیقت نه پوهــیږی نود هغه څخه مشوره اخیستل بی فائدی، او د نقصان سبب ګرځی.

داسلامی شورئ دارکانو صفات

مشورد یوامانت دی لکه څرنګه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائی: المستشار المؤتمن. (۱) دیجا څخه چه مشوره اخیستل کیږی هغه به امین وی.

۱- رواه ابن ماجة عن أبی هریرة حدیث ۳۷۳٥

په يو آيت کی الله جل جلاله فرمائی. إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا. سورة النساء آية ۵۸

يعنی الله تعالی عزوجل تاسو ته حکم کوی چه تاسو امانتونه هغو خلقوته ورکړی چه هغوی ئی اهل وی.

دشوری د مجلس رکنيت څه داسی حق ندی، چه پر خلقو مساوی تقسيم شی، اوبيله کومه شرطه څوك درکنيت دعوه وکړی، اويا درأی داخستلو لپاره په انتخاباتو کی ودرېږی هغه ته به حق ورکول کېږی، بلکه دا يوفرض او امانت دی، چه دوی به ئی دامت دوکيلانو په حيث پوره کوی.

ښکاره خبره ده چه فرض اوامانت وهرچاته نشی سپارل کيدای، بلکه د هغه داهليت معياربه معلوم وی.

دمعياراونمائندګی شرطونه په لاندی ډول دی.

اول: ايمان - داسلامی رياست دشوری دارکانودوظائفو څخه يوکار، درياست دمشر اود هغه د وزيرانو ټاکل دی، دوهم داسلامی قانون تشريح او تعبيردی، دريم په نوی مسائلوکی اجتهاد کول دی، څلورم د اسلامی نظام دعملی کولولپاره ښه تدبيرونه نيول دی، دغه ټول ددی شوریٰ دوظائفو څخه دی، نوهغه څوك چه دسره واسلام ته هيڅ عقيده نه لری، نوهغه ته څرنګه دا وظيفه ورسپارل کېږی؟ بل داچه دهريونظرياتی رياست دأميرانو اومشرانو لپاره دا ضروری ده، چه دهغه رياست پربنيادی اواصلی نظريه يقين

ولري، همدا شان داسلامي رياست دنمائندګانولپاره هم ضروري ده، چه پرتوحيد، رسالت ختم نبوت اودقرآن اوحديث پرقطعي احكاموباندي غيرمتزلزل اعتقاد ولري.

دوهم: فقاهت - دهرملك اورياست دشورئ داركانو لپاره دا ضروري ده چه د هغه رياست داساسي قانون سره ښه ناښه بلد وي، اود هغه ښخه علم ولري، داسلامي رياست اساسي قانون قرآن اوحديث دي، يوڅوك چه ددغه قانونعلم ونلري نوهغه به ددغه رياست دشوري دمجلس ركن څرنګه جوړي دايشي؟ ښكاره خبره ده چه داسلامي شوري داركانو لپاره په قرآن اوحديث، اسلامي تعليماتو، اوعلوموكي مطالعه ضروري ده.

اورسول الله صلى الله عليه وسلم د فقهاوښخه دمشوري اخستلو حكم كړيدى عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من تقول علي ما لم أقل فليتبوأ مقعده من النار، ومن استشاره أخوه المسلم فأشار عليه بغير رشد فقد خانه، ومن أفتى بفتيا غيرثبت فإنما إثمه على من أفتاه. مسند أحمد حديث نمبر ۷۹۱۸

ترجمة: حضرت ابوهريرة رضي الله تعالى عنه وايي: چه رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: كه څوك پرما هغه ښه ووايي، چه ما نه وي ويلي، نوهغه به دوزخ كي ځانته ځاى جوړه وي، اوكه څوك دمسلمان وروړ ښخه مشوره وغوښتله اوهغه بيله علمه مشوره وركړه، نوخيانت يه ورسره وكړي،

او که چاپیله علمه چانه فتوی ورکړه، گناه یــه پرهغه چاده چه فتــوی یــه ورکړی وی. اوخلفاء راشدینــوبــه هم دعلماؤ ځخه مشوره اخستله.

دریم: عدالت او دیانت = رسول الله صلی الله علیه وســلم مشــوره ورکونکی خلک امناء، مؤتمن خیار الناس یعنی بهــتره خلــق بللــی دی. اوقرآن کریم اسلامی امت دمسرفینو، مترفینو، فساقو اوفجــارو داطــاعت کولوځخه منع کوی، اودفقهاؤ په نیزد فاسق او فاجر نــه شاهد کیدایســی اونه قاضی، نودقانون جوړونکی اداری رکن هم نسی کیدای، یعنی دشریعت له مخی چه، فاسق، فاجر، خائن د قانون چلونکی نــه ســی کیدای، قــانون جوړونکی هم نسی کیدای. یوځوك چه دلمانځه، روژی حج، زکوة، پابند نــه وی، داخلاقی جرمونوعادی وی، قاتل، غل، ســودخور، اوقیماربــازوی، اویاددی په شان په نورو غټوگناهونو اختــه وی، هغــه نــه دمســلمانانو معتمدکیدایسی، اونه مخلصانه مشوره ورکولای سی، داسی خلق همیشه پــه خودغرضی، نفس پرستی، او اقرباء پروری اختــه وی.

دعدالت اودیانت ځخه خالی خلقوته دملك او ریاســت معــاملات اوچاری په لاس ورکول، په حقیقت کی دملی خــود کشــی، اودټولنــی دهلاکت سبب گرځی.

ځلورم: عقل اوبلوغ = داسلامی شوری دمجلس رکن به عاقل او بالغ وی، ځکه په ذهنی ډول مریض اونابالغه دخپل مال اختیار نلری، لکه ځرنگه

چه الله تعالی عزوجل فرمائی: وَلَاتُؤتُوا السُّفَهَاءَ أَموَالَكُم، الَّتِی جَعَلَ اللهُ لَكُم قِيَامًا. سورة النساء آية ٥

یعنی تاسو وبی عقلانو ته خپل هغه مالونه مه ورکوی چه سبب گرځولی دی الله ستاسو دگزران، یعنی دناپوهو هلکانو په لاس ددوی هغه مالونه مه ورکوی، چه ستاسی په تصرف کی دی، او الله تعالی هغه انسانانو لره دمعیشت سامان جوړ کړیدی. نودوی ته به دولتی چاری او دریاست امور څنگه ورسپارل کیږی؟ معلومه سوه چه دشوری دمجلس دغړی لپاره دا ضروری ده، چه درأی خاوند به وی، او دمعاملاتوفهم به لری، ذهنی پختگی به لری، اوبل دا معلومه سوه چه دعمرشرط هم ورسره ضروری دی چه هغه دبلوغ عمردی.

پنځم: دعرف عام څخه به خبروی = حضرت ابن عابدین شامی او جلال الدین سیوطی رحمهما الله تعالی لیکلی دی، چه عرف عام او رواج ته هم په شریعت کی ځای سته، په غیر منصوصی امورو کی په عرف، عادت، رسم، اورواج باندی هم فیصله کیدایسی. نوکوم خلق چه درسم، اورواج څخه خبرنه وی، اونه دموجوده حالاتو علم لری، اونه په بین المللی امورو باندی خبر وی، نوهغه سړی دملك په هغه مهم ترینه قانون جوړونکی، اوپالیسی جوړونکی اداره کی خپله وظیفه په مکمله توگه، او ایمانداری سره سر ته نه سی رسولای.

دپورتنیو ذکر سوی شرائطو څخه ددرو بنیادی اواصلی شـــرائطوذکر امام ماوردی رحمه الله تعالی، اوقاضی ابو یعلی رحمه الله تعالی کړیــدی، ۱- عدالت او دیانت، ۲- علم پوه او هو ښیاری، ۳- دمعاملاتو فهم.

امام قرطبی لیکلی دی باید د داسی عالم څخه مشوره واخستل سی چه په دینی او قانونی امورو کی ماهر وی، دیانتدار وی، په دنیوی او انتظـــامی امورو کی تجربه ولری، او رأی خاوند وی.(۱)

دوولسمه وظیفه - دبیت المال جوړول.

حکومت دمختلفو ضرورتونو دپوره کولو لپاره څه مصارفو او مـــواردو تـــه ضرورت لری، دمواردو اومصارفو منظم کولوته په شرعی اصطلاح کی بیت المال وایی، دا چه درسول الله صلی الله علیه وسلم، اودحضـــرت ابوبکـــر الصدیق رضی الله تعالی عنه په زمانه کی موارد اومصارف کم وه، ځکه پـــه هغه وخت کی، دبیت المال منظم کولوته ضرورت نه وو، په لمـــړی ځـــل دحضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په زمانه کی چه کله دمســـلمانانو دحکومت ساحه پراخه سوله، فارس اوروم فتحه سوله، موارد اومصـــارف زیات سوله، نوځکه حضرت عمرفاروق رضی الله تعالی عنـــه ددی لپـــاره منظمه اداره جوړه کړله، چه هغوی به دمـــواردو اومصارفو باقـــاعده ثبـــت وسجل، حساب کتاب ساتی. د اسلامی حکومت د أمـــیر یوه مهمه وظیفه

۱- اسلام کا سیاسی نظام: ص ۲۷۲ اسرار الرحمن بخاری

د اسلامی اصولو مطابق د اسلامی بیت المال جمع کول او بیا دهغه مصرفول ، یعنی په خپل دولتی عوائدو او مصارفو کی تـــوازن پیداکـــول، داســـلامی حکومت یـــوه مهمه وظیفه ده.

اودا وظیفه دأمیر لپاره په خپله الله تعالی اود هغه رسول تعین کړي ده. څکه الله عزوجل فرمایی: خُذ مِن أموَالِهِم صَدَقَةً تُطَهِّرهُم وَتُزَكِّيهِم بِهَا. (۱)

ترجمة: واخله ای محمده له مالونو ددوی زکوة، چه ښه پاك کړی تـــه دوی له گناهونو یاله محبته دمال، اوبابرکته کړی ته دوی دهغه په وسیله.

په دی آیت کی که څه هم خطاب ورسول الله صلی الله علیه وســـلم ته سوي دی، خوبیاهم دقرآن کریم حکم عام دی ترقیامته پوری دمسلمانانو وهر أمیر ته دا أمر متوجه دی، چه دخپلو مسلمانانو رعایاوڅخه صدقـــات زکاتونه اوعشرونه راجمع کړی، اودغیر مسلمینو رعایاوڅخه جزیه اوخـــراج راتـــول کـــړی.

دوهم داچه کله رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت معاذ رضـــی الله عنه یمن ته لیږی، داسی لائحه عمل ورته ورکړله: عن بن عباس رضی الله تعالی عنهما أن النبی صلی الله علیه وسلم بعث معاذا إلی الیمن فقال: ادعهـــم إلی شهادة أن لآإله إلا الله وأنی رسول الله، فإن أطاعوا لذالك فاعلمهم أن الله افترض علیهم خمس صلوة فی کل یوم ولـــیلة، فإن أطاعـــوا لذالك فاعلمهم

۱- ســـورة التوبـــة آیـــة ۱۰۳

أن الله افترض عليهم صدقة فى أموالهم تُؤخَذُ من أغنيائهم وتُرَدُّ فى فقرائهم، فإن هم أطاعوا لذالك فإياك وكرائم أموالهم، واتق دعوة المظلوم فإنها ليس بينها وبين الله حجاب. رواه الترمذى حديث نمبر ٥٦٧

ترجمة: كله چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم حضرت معاذ رضى الله عنه يمن ته ليږى ورته وئى ويل: چه دوى به دعوت كړى ودى ته چه د الله عزوجل پروحدانيت اوزما پررسالت شاهدى ووايى، كله چه دوى دغه ومنى بيا دوى دعوت كړه چه الله تعالى پر دوى په ورځ اوشپه كى پنځه لمنځونه فرض كړي دى، كله چه دا ومنى بيا دوى دعوت كړه چه الله عزوجل ددوى په مالونو كى زكوة فرض كړي دى، چه دغنيانو ځخه اخستل كيږى اوپرفقيرانو توزيع كيږي، كله چه دوى په دى هكله هم ستا اطاعت وكړى، نو ته تورددوى دبنه مالونوځخه ځان وساته، اوځان وساته دمظلوم دښرا ځخه، بيشكه دمظلوم دښرا او د الله ترمينځ هيڅ حجاب اوپرده نسته.

په عين وقت كي ورته دظلم نه كولو په هكله تلقين هم وركړى.

ددغه حديث ځخه ځوتكى په ښكاره ډول معلوميږى.

١ - دواليانو اوحاكمانومقرركيدل به خپله دأميرله خواكيږى، ترڅوهغه دده دنائب په حيث هلته وظيفه اجراكړى.

٢ - دواليانو اوحاكمانو لمړنى وظيفه خلقو ته عقائد، اوتوحيد وربنول دى، ځكه همدغه داسلام بنياد اوأساس دى، اوبيا عبادات وربنو ول دى چه

په سر کی لمونځ دی، ځکه همدغه لمانځه ته (عماد الدین) دلمانځه ستن ویل سوی دی.

٣- دمالی عباداتو په حیث به د دوی څخه زکوتونه اخلی، یعنی داهم د الله عزوجل له طرفه یوفریضة ده په هغه ډول به اخستل کیږی، په کوم شکل چه الله عزوجل فرض کړي دی، چه دغنیانو څخه به اخستل کیږی.

٤- دصدقاتو دمصرف ځای وروښودی (وتُردُّ علی فقرائهم) یعنی دهغه منطقی پرفقیرانو به ئی توزیع کوی، ځکه دا دفقرائهم دضمیرڅخه معلومیږی، یعنی د دوی فقراؤ ته به ورکول کیږی.

٥- لکه څرنګه چه د آیت څخه معلومیدله دا رنګه دحدیث څخه هم معلومه سوه چه دزکاتونو اوعشرونو جمعه کول د أمیر اود هغه دنائبانو وظیفه ده. داځکه چه په آیت کی صیغة د(خذ) أمر حاضرده، اوپه حدیث کی صیغه د (تأخذ) صیغة مخاطبه ده، په اول کی خطاب وأمیر یعنی ورسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی، اوپه دوهم کی خطاب ونائب یعنی وحضرت معاذ رضی الله عنه ته دی. هم داسی ترقیامته دا خطاب دمسلمانانو وټولو أمیرانو، اونائبانوته متوجه دی.

دپورتنی دلائلو په نظر کی نیولوسره دحنفی فقه علماء وایی: إذا قال أدیت بنفسی إلی الفقراء فی المصر، لایصدق وإن حلف، ولنا أن حق الأخذ للسلطان، فلایملك ابطاله. الهدایة ص١٧٩ ج١

ترجمة: که د حکومت لخوا موظف سړی غنی ته وویل زکات راکړه، او هغه وویل چه ما په خپله په ښارکی وفقیرانو ته ورکړی دی، تصدیق به یه نه کول کیږی، که څه هم دی قسم واخلی، ځکه دزکاة داخستلو حق دسلطان دی، دی یه نسی باطله ولای.

په بل ځای کی وایی: والحق أن الإمام مستحق الأخذ والفقير مستحق التملك والانتفاع، فحاصله أن هناك مستحقين، فلا يملك ابطال حق واحد منهما.(۱)

ترجمة: حق دا دی چه امام داخستلومستحق دی، اوفقیر دملکیت اودنفع اخستلو مستحق دی، یودبل حق نسی باطله ولای.

مطلب دا که غنی خپله زکاة فقیرته ورکړی هم وی، أمیر یاسلطان یه دوهم وار ځنی اخستلای سی. اوس مسئله دا ده چه اول یه زکاة بلل کیږی، که دا دوهم چه امیر یه واخلی ؟ په دی هکله کتاب داسی لیکی: وقيل الثانى وينقلب الأول نفلا، لأن الواجب كون الزكاة فى صورة المرور مايأخذه الإمام ويدفعه و لم يوجد فى السابق، ووجد فى اللاحق، وانفساخ السابق الناقص للاحق الكامل ثابت فى الشرع. (۲)

ترجمة: اوچا ویلی دی چه دوهم زکاة بلل کیږی، او اول نفل ګرځی، ځکه واجب زکاة هغه دی چه امام یه واخلی، اوورکول سی، اودا ځکی نه ووموجود، (ځکه ده په خپله ورکړی دی) او وروسته موجود سو،

۱- فتح القدير ص ۱۷۲ ج۲ * ۲- المرجع السابق

نودا وروستني کامل د مخکني ناقص لپاره ناسخ بلل کيږي، او دا په شريعت کې ثابت دي.

دپورته ذکرسوی آيتونو، حديثونو اودفقهي مسائلو څخه ثابته سوه چه

دبيت المال جوړول دهغوموارد و څخه چه اسلام ښودلي دي، دمسلمانانو دمسلمان أمير وظيفه ده.

وأمـيرته دزکوة ورکولوحکمت:

داچه زکوة يوه ديني فريضه ده، اودمسلمانانوأميرداسلامي أحکامودنافذکولو، اوساتلودنده په غاړه لري، نوځکه دصدقاتو، اوزکـاتو راټولـول، او هغـه مستحقينوته رسول، چه په قرآن کريم کـې الله تعالی بيـان کړيـدی، ډير حکمتونه لري، چه څه پـه لاندې ډول دي.

۱- دفقيردحيثيت ساتنه: يعني که فقير پخپله دغني څخه زکوة اخلـي دفقير بي عزتي کيږي، اوبل داچه کيدايسي غنـي پـرده بـاندې احسـان بار کړي. اويا پيغور، اوتکليف ورکړي.

۲- صحيح تقسيم کول: يعني که غنيان په خپله زکاتونه ورکـړي، کيدايسي بي عدالتي وسي، هغه داسي چه يو چالاك فقيرته بـه ډيرغنيـان دتعلقاتو پر بنياد زکاتونه ورکړي، خوځه بي تعلقاتو اوشرميدونکي فقيران به بي برخي پاته سي، اوډيرمحتاج به هم وي، د أميردا وظيفة ده چـه وټولـو محتاجانو تـه پـه عدالت. اوعزت نفس سره ورسـوي.

٣- داچه فقیر پرغنی تسلط اوقدرت نه لری، نو یوخودی خپل حــق دغنی څخه نسی احستلای، بل دا چه په غنیانو کی کســالت اوکمــزوری ډیرېږی، کیدایسی څه غنیان یېخی زکاة ورنکړی. دشریعت له مخی څــوك چــه زکوة نه ورکوی هغه باید مجازات سی، اومجازات بیله أمــیر یانــائب أمــیر څخه بل څوك نسی ورکــولای.

ولــهذا قال العلماء یجب علی الإمام أن یبعث السعاة لأخذ الصدقــة، لأن النبي صلی الله علیه وسلم، والخلفاء من بعدهم کانوا یبعثون السعاة، ولأن فی الناس من یــملك المال ولایعرف مایجب علیه فیه، ومنهــم مــن یبخــل فوجب أن یبعث من یأخــذ. (١)

ترجمة: همدا وجه ده چــه علماؤ ویلی دی، چــه پرامام دا واجــب دی ، چه دصدقاتو دراجمع کولو، اواحستلو لپاره عاملین (موظف کســان) لیږی، ځکه نبی علیه السلام، اوتر ده وروسته خلفاء راشیدینو هم موظــف کسان نیږله، اوبل داچه ځنه داسی کسان به هم وی چه مال لری، خودا نوی ورته معلومه چه پرده څومره شی واجب الأدا دی، اوبل کیدایسی څه بخیلان وی زکوة نه ورکوی دهغوی څخه باید پــه زور واخستل سی.

همداوجه ده چه علماؤ فیصله کړیده، که یوسړی خپل زکات په خپله وفقیرته ورکړی، هغه نه صحیح کیږی، دوهم ځل به یه وأمیرته بیا ورکوی.

١- الإمامــة العظمیٰ ص ٣٤٠

وإن كان مال الزكوة ظاهرا: وهوالمواشى، والزروع، والثمار، والمال الذى يمر به التاجر على العاشر، فيجب عندالجمهور منهم الحنفية والمالكية، دفعها إلى الإمام، فإن فرقها بنفسه، لم يحتسب له ما أدى، لقوله تعالى: (خُذ مِن أموَالِهِم صَدَقَةً) أمرالله نبيه بأخذ الزكاة، فدل أن للإمام المطالبة بذلك والأخذ، ودل ذكر (العَامِلِينَ عَلَيهَا) فى المصارف على أن للإمام مطالبة أرباب الأموال بالصدقات. (١)

ترجمة: كه مال ښكاره وو لكه حيوانان، كښتونه، ميوى، اوهغه مال چه تاجران په دسرحدونو له لارى راوړى اوعاشران يه وينى، جمهورعلماء لكه أحناف، اومالكيان وايى چه إمام يادهغه موظف سړى ته يى وركول واجب دى، (فإن فرقها بنفسه، لم يحتسب له مأأدى) كه يى په خپله وركړى هغه په زكات كى نه حسابل كيږى، دليل دادى چه الله عزوجل وخپل نبى ته أمر كوى (خُذمِن أموَالِهِم صَدَقَةً) تـه ددوى دمالونو زكات واخله، دا آيت پردى دليل دى چه إمام حق لرى چه دزكات طلب وكړى، اووايه خلى، داچه دصدقاتو اخستل دأميردوظائفو څخه دى، معلومه خبره ده چه داټول كارونه أمير يوازى نه سى كولاى، نو څكه الله عزوجل ده ته دهمكارانو، عاملانو دمقرر ولو، اودغو عاملانوته دصدقاتوڅخه اجرت وركولو اختيار وركړى، اوپه مصارفوكى الله عز وجل د (وَالعَامِلِينَ عَلَيهَا)

١- الفقه الإسلامى وأدلته ص ٨٨٩ ج ٢

ذکر کړي دی داهم دلالت کوی چه پر امام داسته، چه عاملان مقرر کړی، او د هغوی په واسطه د مالونو دخاوندانو څخه دصدقاتو مطالبه وکړی.

داچه دصدقاتو او زکاتونو اخستل دامیر وظیفه ده، څکه علما وایی: لو جاز للمالك أداء الزكاة إلى المستحقين، لما احتيج إلى عامل لجبايتها. یعنی که داجائز وای، چه مالك خپله زکات ومستحقینو ته ورکړی، نود زکاتو د اخستلو لپاره دعاملانو دمقررکولو به هیڅ ضرورت نه وای.

ولايبعث الإمام إلا ساعيا حرا، عدلا، ثقة: لأن هذا ولاية، وأمانة، والعبد والفاسق ليسا من أهل الأمانة والولاية. ولايبعث إلافقيها: لأنه يحتاج إلى معرفة مايؤخذ وما لايؤخذ، ويحتاج إلى الإجتهاد فيما يعرض له من مسائل الزكات وأحكامها. (۱)

ترجمة: امام به دغه زکات ټولونکی سړی نه استوی، مگر داچه حر، عادل، اوثقه به وی، ځکه دا دیوی خوا ولایت اوله بلی خوا أمانت دی، عبد اوفاسق نه د امانت، اونه د ولایت أهل دی. اوبل داچه نه به استوی مگر فقیه عالم: ځکه دی ته ضرورت سته چه دا وپیژنی چه څومره زکات کیږی، اوڅومره نه کیږی، اوزه باید څومره واخلم، اوکله داسی مسائلی اوأحکام هم مخ ته راشی چه هغه واجتهاد یعنی ودیر علم ته ضرورت لری.

نومعلوم سو چه زکات اخستل دامیر وظیفه ده، اودیر حکمتونه پکښی دی.

۱- الفقه الإسلامي وأدلته ص ۸۸۸ ج ۲

د اسلامي بيت المال موارد.

ښکاره خبره ده چه حکومت اودولت مصارف لري، ددې مصارفو لپاره باید موارد وي، د اسلامي حکومت د نظام ماليات، څه موارد، او مصارف دنورو فرائضو اوعباداتو په شان فرض بلل سوي دي، چه دهغوی دجملې څخه زکوة، عشر، خراج، جزية، غنائم، فيء، اوځني نوردي.

اول - زکاة دی: زکوة دمسلمانانومالي عبادت دی، الله تعالی په قرآن کريم کې تقريبا (٣٢) ځايه دلمانځه سره يوځای ذکر کړی دی. لکه څرنګه چه فرمايي: وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَآتُوا الزَّكَوٰةَ وَمَاتُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللهِ إِنَّ اللهَ بِمَاتَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (١) سورة البقرة آية ١١٠

ترجمة: اوسم ادا کوی لمونځ، او ورکوی زکوة، اوهغه شی چه مخکی لېږی لپاره دځانوخپلولکه صدقه، وبه مومی (پيدابه کړی) ثواب دهغه په نزد د الله، بيشکه الله تعالی په هغه شی چه کوئ تاسی ښه ليدونکی دی. يعنی ستاسی اعمال نه ضايع کوی، اوجزايه درکوی.

په بل آيت کی الله تعالی فرمايي: وَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ، وَآتُوا الزَّكَوٰةَ، وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ. سورة البقرة آية ٤٣

ترجمة: اوسم قائموی، په ښه ترتيب سره اداکوی لمونځ، او ورکوی زکات، اورکوع وکړی درکوع کونکو، لمونځ کونکو مسلمانانو سره.

اوپه بل آيت کې الله عزوجل فرمايي: أَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ وَآتُوا الزَّكَوٰةَ

وأطيعوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُم تُرحَمُونَ. سورة النور آية ٥٦

ترجمة: اوسم ادا کړی سره دټولو حقوقو لمونځ، او ورکوی زکات، اواطاعت وکړی حکم ومنی درسول د الله، ښایی رحم وکړه سی پرتاسی.

د پورتنیو څو دلائلو څخه معلومه سوه، چه زکوة نه یوازی دا چه داسلامی حکومت دمالیاتی مواردو څخه دی، بلکه دنورو عباداتوپه شان یوه دینی فریضة ده، اوداهم معلومه سوه چه اسلام دیوڅو معتقداتو مجموعه نـه، بلکه دانسان د ژوندانه اوټولنی مربوط قول نظام لری، چه دهغوی دجملـی څخه نظام مالیات دی، ددی لپاره هم خپل ځانگړی اصول لری، اود هغوی مراعت کول هم داسی ضروری دی لکه دنورو فرضی عباداتو.

دزکوة اغراض اومقاصد.

اول – تزکیة النفس: الله عزوجل نه یوازی دا چه زکوة ئی فرض کړی دی، بلکه دهغه مقاصد یه هم بیان کړی دی، مطلب داکه زکوة داهی قوانینو اومقاصدوسره سم ادا نه سی، دهغه زکوة اداکول مشکوك جوړیږی، چه یودهغومقاصدوڅخه تزکیة النفس ده، دزکوة معنی ده پاکیزه کول، اوزیاتیدل (نمو) یعنی دزکوة په اداکولوسره سړی دګناهونوڅخه پاکیږی، اومال یه زیاتیږی، دخپل پاك ګټلی مال څخه د الله تعالی درضا لپاره وضرورت لرونکو ته څه ورکولو سره په نفس کی پاکیزگی راځی، اوزړه ئی ددنیا دحرص څخه پاکیږی، لکه څنګه چه الله عزوجل وخپل رسول

صلی الله علیه وسلم ته خطاب کوی اوفرمایی: خُذمِـن أموَالِهـم صَدَقَـةً تُطَهِّرُهُم وَتُزَكِّيهِم بِهَا. سـورة التوبـة آيـة ١٠٣

یعنی تـه د دوی څخه صدقة اوزکوة واخله، چه ته دوی پـه پـاك کـړی، اوتـزکـیه ئی پـه وکـړی.

په بل آیت کی فرمایی: قَد أَفلَحَ مَن تَزَكَّى. یعنی چاچه خپل ځان پاك کړی‌په پـه تـحقیق هغه کامـیاب دی.

اوپـه بل آیت کی الله تعالی فرمایی: وَسَيُجَنَّبُهَا الأَتقَى الَّذِي يُؤتِـي مَالَـهُ يَـتَزَكَّى. سـورة اللـيل آيـة ١٧-١٨

یعنی د دوزخ له اوره بـه لـیری کړل سی هغه څوك چـه تقـوی لری، اوخپل مال د الله پـه رضا ددی لپاره ورکوی چـه پاك سی.

د پورتنیو آیتونو څخه معلومه سوه چه دزکوة یو مقصد ددنیا دحرص څخه دزړه پاکیدل، اوتزکیه کول دی. ځکه نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایی: حب الدنيا رأس کل خطيئة: یعنی ددنیاسره محبت دهری‌گناه بنیاددی.

دوهم - د الله تعالی د رضا لپاره به وی

یعنی دزکوة ورکولوپه وخت کی به فقط اوفقط دالله رضا مطلوب وی، دبل چا رضا اویابل مقصد لپاره به نه وی، ځکه الله عزوجل فرمایی: وَمَاتُنفِقُونَ إِلَّابتِغَاءَ وَجـهِ اللهِ. سـورة البقرة آيـة ٢٧٢

یعنی هغه چه تاسی یه پـه صدقه یازکوة کی ورکوی، هغه به یوازی

اويوازې د الله تعالى درضا اوخوشنودي په خاطر وي، خپل ذاتي مقصد بـه هيڅ پکښې نه وي، ځکه په پورتنې آيت کې نفي اواثبات دي، قـاعده داده يوشي چه په نفي اواثبات سره ذکر سي هغه حصرفائـده کوي.

دريم - مقصد دحلالې ګټې څخه به وي

يعني صدقة او زکوة به دحلال مال څخه وي، ځکه د حرام مال څخه صدقة ورکولو باندې نه يوازې دا چه ثواب نسته، بلکه ملاعلي القاري دفقه اکبر په شرح کې ليکلي دي، چه دداسې صدقې اوزکوة دثواب غوښتل، اواميدکول کفردي. اوبل داچه دحرام مال په خوړلو سره سړی خپله ګناه کارکېږي، نوبل مسکين ته په ورکولو ياپه ورخړلو، اوپرهغه باندې په ثواب غوښـتلو سره ئې ګناه نوره هم زياتېږي، په دې هکله الله تعالى فرمايي: يَاأَيُّهَــاالَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَاكَسَبْتُم، وَمِمَّا أَخرَجنَا لَكُم مِنَ الأَرضِ، وَلَاتَيَمَّمُــوا الخَبِيثَ مِنهُ تُنفِقُونَ، وَلَستُم بِآخِذِيهِ إِلَّا أَن تُغمِضُوا فِيهِ، وَاعلَمُوا أَنَّ اللهَ غَنِــيٌّ حَـمِيدٌ. ســورة البقرة آيـة ٢٦٧

ترجمة: اى هغه کسانوچه ايمان يه راوړی دي، لګوی له حلالو پـاکو هغو مالونو، چه په کسب سره تاسې ګټلي وي، اوله هغوشيانو چه ايستلي دي مونږتاسې لره دځمکې څخه، اوقصد مکوی تاسې دورکولـو د چټـو اوحرامو شيانو، له هغه ماله چه لګوی تاسې په لاره د الله کې، حال دا چـه نه ئې تاسې اخيستونکې، دهغه ناکاره شي پـه خپل حق کې، مګرخوداسې

اخلی، چه سترګی پټی کړی په اخیستو دهغه کی، پوه سی چه بیشـــکه الله غنی دی، بی پروا له هره څا اوله هره شی، ورته ښه صفت اوثنا ویلی سوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په نزد دصدقاتو د مقبولیت شرط دادی، چه له حلاله ګټل سوی مال څخه وی، حرام اوځه شبهه پکښی نه وی، د الله تعالی په لاره کی ورکول سی، اوداسی خراب شیان په خیراتو کی ورنه کړی، چه تاسی یه په اخیستلو شرمیږی، اویا یه نه اخلی، مګرهغه وخت چه سترګی پر پټی کړی، اوپوهیږی چه الله تعالی بی پروا دی، اوتاسی ورته مجبور اومحتـاج یاست، اوهغه تاسوته هیڅ احتیاج نه لری، اود ډیرو محامدو اوفائدوخـــاوند دی، که تاسو ښـــه شی، پـــه ښه مـــینه دهغه پـــه لاره کی ورکړی، نـــو دی هـــغه خـــوښـــه وی.(۱)

اوبل داچه په یوحدیث کی راغلی دی: عن أبی الحباب سعید بن یسار أن رسول الله صلی الله علیه وسلم قال من تصدق بصدقة من کسب طیـــب، ولایقبل الله إلاطیبا، کأن إنما یضعها فی کف الرحمن، یربیها کمایربی أحدکم فلوه، اوفصیله حتی تکون مثل الجبل. (۲)

ترجمة: دحضرت ابی الحباب سعید بن یسارڅخه روایـــت دی چـــه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: څوك چه د پاك کسب څخه صدقه وکړی، اوالله تعالی نه قبلوی مګرپاك، لکه دا چه دالله جل جلاله په لاس کی

۱- تفسیر کابلی ص۲۲٤ ج ۱ * ۲- رواه موطا مالك حدیث نمبر ۱۵۸۱

(بلاکیف) کښیږدی، هغه ودیته داسی تربیه ورکوی لکه تاسی چه وخپل کوچنی وړی یامرغومی تـه ورکوی، ترڅو چـه دونـه سی لکه غر.

څلورم إحسان نـه بلل

یعنی یوڅاته چه صدقه یازکوة ورکوی پرهغه به إحسان نه اچوی، اونه به ئی باربار وریاد وی، اونه به د دی په بدله کی څه اخلی، اونه به ئی امید څنـی کوی. پـه دی هکله الله تعالی فرمایی: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالْأَذَى، كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا، لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا، وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ. سـورة البقرة آیـة ۲٦٤

ترجمة: ای هغه کسانوچه ایمان موراوړی دی، مه باطله وی تاسـی خیراتونه خپل، اومه ضائع کوی په احسان بارولو اوایذا رسولو سره، په شان دهغه سړی چه صرفوی مال خپل، دپاره د ښودنی د خلقو، اوایمان نه لری په الله، اوپه ورځ آخری، چه قیامت دی، نومثال ددی ریاکار په صرفولو دمال کی، په شان دصفت دهغی ښوی تیږی (ډبری) دی چه پرته وی په هغـی باندی څه خاوری، پس ورسیږی هغی ته زوروړ باران، نو پریږ دی، دغـه ډبره پاکه صافه له گرده، نه به قادریږی داریاکاران په هیڅ شی باندی، لـه ثوابه د هغه شی چه کسب کړیدی دوی، اوالله نه ښیی سمه صافه لاره دخیر، قوم کافرانو تـه، پـه سبب دظلم د دوی پرخپلو نفسونـو.

تفسير: يعنى په صدقى خيرات وركولوسره محتاجانوته تكليف وركول، ياپرهغوى باندى إحسان، اومنت باروول دصدقى اوخيرات، ثـــواب ضـــائع كوى، يعنى په خيرات كى نيت شرط دى كه څوك دريا اوخلقوتـــه دځـــان ښودلو په نيت صدقة وركړى، نودهغه مثال داسى وګڼه، لكه چه څوك كومه دانه پر يو داسى ښويه ډبره باندى وكرى، چه پرهغى باندى لږڅه خاوره پرته وى، خوكله چه باران ووريږى نوهغه بيخى صافه اوپاكه سى، نوپه هغـــى باندى به هغه دانه څنګه زرغونه سى؟ هم داسى به په صدقاتوكى رياكارانوته څه ثواب ورسيږى؟ بلكه نه ورسيږى. (١)

درسول الله صلى الله عليه وسلم روايت سوى دى: عن شدادابن اوس فإنى سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من صلى يرائى فقد أشرك، ومن صام يرائى فقدأشرك، ومن تصدق يرائى فقد أشرك. (٢)

يعنى كه چالمونځ په دى نيت وكړى چه خلق مى وونى، نوهغه شرك وكړى، اوكه چاروژه دريا په نيت ونيوله، نوهغه شرك وكړى، اوكـــه چـــا مسكين ته دريابه نيت شئ (خيرات) وركړى چه خلق ئى ووينى، اويـــاخلق ښه سړى ورته ووايى، نودا سړى د الله سره شريك ونيـــوى.

اودشرك په هكله په يوحديث كى رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمـــايى: عن ابى هريرة رضى الله عـــنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يعنى

١- تفسير كابلى ص ٢٢١ ج ١ * ٢- مشكوة المصابيح ص ٤٥٥

قال الله عزوجل أنا خير الشركاء من عمل لی عملا أشرك فيه غيری فأنا منه بریئ وهو للذی أشرك. (١)

ترجمة: حضرت ابو هريرة رضی الله تعالی عنه وایی رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: الله عزوجل وایی: زه خیر ترشریکانو یم که څوك زما لپاره یو کار وکړی، اوپه هغه کی ئی بل څوك لماسره شریك کړی، زه دهغه څخه بیزاره یم، د ده دغه عمل د هغه لپاره دی چه ده زماسره شریك کړي دی.

خلاصه دا چه صدقه یازکوة به په داسی ډول ورکوی چه فخر، نمائش، احسان، او احساس برتری به هیڅ شی پکښی نه وی.

پنځم د غریبانو کفالت کول

یعنی په ټولنه کی دنادارو غریبانو إعانت کول، ترڅو دټولنی څخه دغربت إفلاس خاتمه وسي، او د غریبانو بنیادی ضرورتونه پوره سی، په دی هکله الله تعالی داسی فرمایی: وَالَّذِينَ فِي أَموَالِهِم حَقٌّ مَّعلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالمَحرُومِ. (٢)

یعنی هغه کسان چه د دوی په مالونوکی معلومه حصه سته د سوال کونکو، اونادارو خلکو لپاره.

په بل آیت کی فرمایی: وَآتَى المَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي القُربَى وَاليَتَمَى وَالمَسَاكِينَ وَابنَ السَّبِيلَ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ. سورة البقرة آیة ١٧٧

یعنی ورکوی خپل مالونه د الله په محبت کی فقیرانو خپل وانو ته،

١- رواه مسند أحمد حدیث نمبر ٩٢٤٦ * ٢- سورة المعارج آیة ٢٥

يتيمانو ته، مسكينانو ته، فقيرانو مسافرانو ته، او نادارو سوال ګرو ته، او په ازادونه د مرستې کې.

او دحضرت معاذ رضي الله عنه په حديث کې نبي کريم صلی الله عليه وسلم په واضح ډول ورته وويل، چه الله عزوجل پردوی زکات فرض کړيدی، چه ددوی داغنياؤڅخه اخستل کيږی، اوددوی فقيرانو ته ورکول کيږی. (إنّ الله افترض عليهم صدقة تؤخذُ من أغنيائهم وتُردُّ على فقرائهم).

د پورتنيو ځودلائلو څخه معلومه سوه چه زکوة د اسلامی حکومت داسې حق دی، چه په هغه باندی د اسلامی ټولنې څخه د غربت خاتمه وکړی، اودا به په هغو مصارفو کې لګوی، کوم چه الله تعالى ښودلی دی.

زکوة د اسلام دبنيادی فرائضو څخه يو أهم فرض، او د مسلمانانو مالی عبادت دی، دزکوة څخه دانکارپه صورت کې مومن نه سی پاته کيدای، الله عزوجل په قرآن کريم کې تقريبا هرځای د لمانځه سره يو ځای ذکر کړي دی، دنبي کريم صلى الله عليه وسلم تررحلت وروسته ځه قبائلو دزکوة دورکولو څخه إنکار وکړی، نو حضرت أبوبکر الصديق رضي الله عنه دهغوی په خلاف دجهاد اعلان وکړی.

زکوة دمسلمانانو دنقدی، اوتجارتی أموالو، اوڅارويو لکه اوښان، غوايان، پسونه، اوداسې نورو څخه اخستل کيږی، چه د هريوه نصاب، اومقدار زکوة د فقهې په کتابونو کې په ډير تفصيل سره ليکل سوي دی.

دزکــوة شــرطونه

۱- حریت ، ۲- عقل، ۳- بلوغ، ٤- اسلام، ٥- دنصاب تام ملکیت، ٦- دپوره کال تــیریدل، په دی هکله دفقه شریفی په کتابونو کی داسی لیکی:

الزکوة واجب علی الحر، العاقل، البالغ، المسلم، إذا ملك نصابا ملکا تامـــا، وحــال علــیه الــحول. الــهدایــة ص ۱٦۷ ج۱

یعنی زکوة فرض دی پرحر، پرمریی نسته، پرعاقل، پرلیونـــی نســـته، پربالغ، پر کوچنی نسته، پرمسلمان، پرکافر نسته، (ځکه لیونی، کوچنی، چه په لمانځه اونورو احکامو مکلف نه دی، په زکات هــم مکلــف نــه دی) دنصاب خاوند به وی په پوره ملکیت سره، یعنی که دیو چاســـره دوقــف مال، یاأمانت مال وو، یادده مال چاغصب کړی وو، یادغلا مال ورسره وو، اونورداسی چه د ده ملکیت پر پوره نه وی، پرهغه زکات نسته، پرملکیت به ئی پوره کال تیر سوی وی که ترکال کم وو پرهغه زکوة نسته. لکه چــه وایی: (لابد من الحول لأنه لابد من مدة یتحقق فیها النماء وقدرها الشـــرع بالحول) یعنی پرمال باندی پوره کال تیریدل ضروری دی، ترڅو د دا مال نما اوګټه ثابته سی، ددی لپاره شریعت کال مقرر کړیدی، ځکه رسول الله صلی الله علیه فرمایی: عن عبد الله بن عمر قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من استفاد مالا فلازکوة علیه حتی یحول علیه الحول عند ربه. (۱)

۱- رواه الــترمذی حــدیث نمبر۵۷۲

يعنی که څوك دمال خاوندسو پر هغه زکوة نسته ترڅو کال پر تیرېږی.

بل حدیث کی راځی: عن عائشة رضی الله عنها قالت سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول: لازکاة فی مال حتی یحول علیه الحول. (١)

حضرت عائشه رضی الله تعالی عنها وایی: چه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: په مال کی زکات نسته ترڅو چه کال پرتیریږی.

د فقه علماء کرام د پوره کال یو حکمت داسی بیانه وی: ولاشتما له علی الفصول المختلفة، والغالب تفاوت الأسعارفیها، فأدیرالحکم علیه.

یعنی دا چه کال پرمختلفو فصلونو مشتمل دی، اوغالبه دا ده چه په دی کی نرخونه تفاوت پیداکوی، یعنی کمیږی اوزیاتیږی، نوحکم پردغه بنادی.

دوهم حکمت داسی بیانه وی: حکمة اشتراط الحول شرعا أن المقصود من شرعیة الزکوة مع المقصود الأصلی من الابتلاء، مواساة الفقراء علی وجه لایصیر هو فقیرا، بأن یعطی من فضل ماله قلیلا من کثیر. (٢)

یعنی دا چه شرعا کال ورته شرط سویدی: ځکه اصلی مقصد د زکوة د مشروعیت څخه، ابتلاء، اود فقیر سره کومك کول دی، په داسی طریقه چه دی خپله فقیرنه سی، هغه داسی چه د ډیرمال څخه لږمال ورکړی.

دزکوة قسمونه

دمسلمانانو هغه مالونه چه زکوة پرفرض دی، دمالیت په اعتبارڅلورډوله دی

١- رواه ابن ماجة حدیث نمبر ١٧٨٢ * ٢- فتح القدیر ص ١١٣ ج ٢

١- نـقود: يعنی سره، اوسپين زر ياد هغوی معادل بـانكی نوټونـه كـه چاسره وی، اوياپر چاقرض وی، اويا دچا سره امانت وی، او كال پر تيرسو، زكوة پر فرض دی، په دوه شرطه ١- نصاب،٢- حولان الحول: يعنی دكال تـيريدل، دسپنو زرو نصاب دوه سوه درهمه دی، دسرو زرو نصاب شـل مثقاله دی، په دوه سوه درهمه كی پنځه درهمه زكوة پرفرض دی، اوپه شل مثقاله سرو زروكی نيم مثقال زكـوة فـرض دی.

ځكه په حديث كی وايی: عن علی رضی الله تعالى عنه عن النبی صلی الله عليه وسلم قال إذاكانت لك مائتا درهم،وحال عليه الحول،ففيها خمسـة دراهم، وليس عليك شیئ يعنی فی الذهب حتی يكون لك عشرون دينـارا، فإذا كانت لك عشرون دينارا، وحال عليها الحول، ففيها نصف دينار. (١)

ترجمة: حضرت علی رضی الله عنه د رسول الله صلی الله عليه وسـلم څخه روايت كوی چه رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: كه ستا سره دوه سوه درهمه وه، اوپرهغو كال تيرسو نو په هغه كی پنځه درهمـه دی، نورشيئ پرتانسته، يعنی په سرو زرو كی ترڅو چه ستاسره شل ديناره كيږی، كه ستاسره شل ديناره وه، او كال پرتيرسو، نو په هغوكی نيم دينار دی.

عن عائشة رضی الله عنها أن النبی صلی الله عليه وسلم كان يـأخذمن كل عشرين دينارا فصاعدا نصف دينار، ومن الأربعين دينارا دينار. (٢)

١- نيل الأوطار ص ١٢٨ ج ٤ * ٢- رواه ابن ماجـة حديث نمبر ١٧٨١

11A

ترجمة: حضرت عائشة رضی الله عنها فرمایی: چه نبی صلی الله علیـــه وسلم دشلو دینارو اویاتر هغه زیات څخه نیم دینار اخستـــتی (ترڅلویښـــت دینارو پوری) اوڅلویښت دینارو څخه یو دیـــنار.

داحنافو دمذهب مطابق دسرو زرو یو مثقال دموجوده وقـــت پنځـــه ګرامـــه دی، پنځه ضرب شل مساوی دوه سوه، ٥ + ٢٠ = ٢٠٠ ګرامه.

اودسپینو زرو یو درهم دموجوده وقت ددری نیم ګرامه سره برابردی، دری نیم ضرب دوه سوه مساوی اوه سوه ٣,٥ + ٢٠٠=٧٠٠ ګرامه. (١)

یعنی که دیو چا نقدی روپی د دوسوګرامه سرو زرو قیمت ، یـــا د اوه سوه ګرامـــه سپینو زرو قیمت ته نـــه رسیدلی نوهیڅ شي باندی نسته. ځکه په یو حدیث کی راځی: قال صلی الله علیه وسلم (لیس فی أقل مـــن عشرین مثقالا من الذهب، ولافی أقل من مائتی درهم صدقة. (٢)

یعنی سره زر چه تر شل مثقاله کم وی، اوسپین زر تردوه سوه درهمه کم وی پـــه هغه کی زکوة نســـته.

معنا داچه مسلمان به اول دسرو، اوسپینو زرو قیمت په موجوده ګرام معلومه وی، اوبیابه خپل روپوته حساب کوی، چه دوه سوه سره زر، یا اوه سوه سپین زر په راتول کېږی کنـــه؟ که نه کیدل نو پردغه زکوة نسته، که کیدله، او یا زیاتی وی، نوپه دغه مال کی زکوة سته، بیابه دټولو روپو

١ - الفقه الاسلامی وادلته ص ٧٥٩ ج ٢ * ٢- مخکنی مرجع ص ٧٦٢ ج٢

ځلوېښتمه روپۍ ورکوي، او دزیاتو دا به هم په داغه حساب ورکوي، ځکه په یوحدیث کې راځي: عن علی رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم أنه قال هاتوا ربع العشر من کل اربعین درهما درهما،ولیس علیك شيئ حتی یتم، فإذا کانت مائتی درهم ففیها خمسة دراهم، فمازاد فبحساب ذالك.(١)

ترجمة: حضرت علی رضی الله عنه دنبی کریم صلی الله علیه وسلم ځخه روایت کوي: چه ده وویل: چه راوړې دلسمی ځلورمه (ځلوېښتمه) دهرو ځلوېښتو درهمو ځخه یودرهم، اوپرتا ترهغو شي نسته ترڅو دوه سوه پوره کېږي، کله چه دوه سوه درهمه سوله، نو په دوی کې پنځه درهمه دي، اوکه تردی زیات سوه، نود داغه په حساب اخستل کېږي.

دنرخ په هکله کتاب لیکی: وبحسب سعر الصرف لکل من الذهب والفضة، فی کل سنة، وفی بلد المزکی، وقت اخراج الزکوة. وتقدر الأوراق النقدیة بسعر الذهب، لأنه هو الأصل فی التعامل، ولأن المثقال کان فی زمن النبی صلی الله علیه وسلم، وعند أهل مکة هو أساس العملة، وهو أساس تقدیر الدیات. (٢)

یعنی دسرو اوسپینو زرو نرخ په هر کال کې، دزکوة ورکونکي په ښار کې، اودزکوة دورکولو په وقت کې، معتبردی، دا چه په څه ملکونو کې دسرو، اوسپینو زرو په قیمت کې فرق سته، نوځکه ښه کار دا دی چه دسرو

١- رواه ابوداوود حدیث نمبر ٣٤٢ * ٢- الفقه الاسلامی وادلته ص٧٦٠ ج٢

زرو په قیمت نقد مالونه تخمین او اندازه سی، ځکه سره زر په معامله کی اصل دی، اومثقال دنبی صلی الله علیه وسلم په زمانه کی وو، اودأهل مکه وو په نزد د نقودو أساس دی، اوهم په سرو زرو د دیاتو اندازه کول کیږی.

دوهم دتـجارت مالونـه

یعنی غیر دنقود ځخه ټول مالونه لکه: جایداد، حیوانات، توکران، کالی، اوداسی نور چه دتجارت لپاره وی، زکوة پکښی سته. ځکه په قرآن کریم کی الله عز وجل فرمایی: يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُم. (١)

ترجمة: ای هغه کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی، لګوی (په صدقه ورکوی) له هغو حلالو او پاکو مالونو چه په کسب سره تاسو ګټلی دی.

قال مجاهد نزلت في التجارة. مجاهد وایی دغه آیت دتجارت په هکله نازل سوی دی، اودآیت ځخه داهم معلومیږی چه دحرام مال په تجارت کی زکوة نسته. او په حدیث کی راځی: عن سمرة بن جندب رضی الله تعالی عنه قال اما بعد فإن رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یأمرنا أن نخرج الصدقة من الـذی نعد للبیع. (٢)

ترجمة: حضرت سمرة بن جندب وایی: چه موږ رسول الله صلی الله علیه وسلم امر کولو چه دهغه مالونو زکوة وباسو کم چه مـوږ درانیولو اوخرڅولـو لـپاره تـیار کـړی وو.

١- سـورة البقرة آیـة ٢٦٧ * ٢- رواه ابوداوود حـدیث نمبر ١٣٣٥

د احنافو دمذهب مطابق دتجارتي مالونو دزکوة دفرضیت لپاره څلور شرطونه دی: ١- بلوغ النصاب: یعنی نصاب ته به رسیږی، ٢- حولان الحول: پر داغه نصاب به کال تیرېږی، که دکال په آخرکی ترنصاب کم سو بیاهم زکوة نسته باندی، که دکال په منځ کی کم سو اوبیا برته پوره سو اعتبار نه لری. ٣- نیة التجارة حال الشراء: یعنی درانیولو په وقت کی به دتجارت نیت وی. ٤- أن یکون الشیئ المتجرفیه صالحا لنیة التجارة: یعنی هغه شیئ چه تجارت پکښی کوی، دتجارت دنیت صلاحیت به لری، یعنی که سړی خراجی ځمکه د تجارت په نیت رانیوله اوزراعت یه په وکړی، په هغه کی خراج سته عشر نسته، اویایه عشری ځمکه دتجارت په نیت رانیوله زراعت یه په وکړی، په هغه کی عشردی زکوة نسته. (١)

یقوم التاجر العروض التجاریة فی آخر کل عام بحسب سعرها فی وقت إخراج الزکاة المطلوبة، وتضم السلع التجاریة بعضها الی بعض عند التقویم ولو اختلف احناسها، وتجب الزکات بلاخلاف فی قیمة العروض لافی عینها، وواجب التجارة هوربع العشر القیمة کالنقد باتفاق العلماء. (٢)

یعنی تاجر به خپل دتجارت مال دکال په آخرکی دهغه وقت په قیمت حسابی چه کله زکات ورکوی، اوکه دتجارت مالونه دجنس له نظره مختلف وه دټولو قیمت به یوځای سره حسابی، اوپه دی کی هیڅ اختلاف

١- الفقه الاسلامی وأدلته ص٧٨٩ ج٢ * ٢- مخکنی مرجع ص ٧٩٢ ج ٢

نسته چه دتجارتي مالونو پـه قيمت کي زکات واجب دی په هغه مالونو کی نه دی واجب، اودټولو علماء په اتفاق دتجارتي مالونو په قيمت کـــي دلسمي څلورمه (څلويښتمه) زکات واجب دی لکه دنقدو.

دريم حيوانات یاڅاروي

هغه حيوانات چه دتجارت لپاره وی په ټولو قسمونو کی ئی دتجارت دشروط مطابق دقيمت زکات اخستل کيږی، اوهغه حيوانات چه دتجارت لپاره نـــه وی، دهغوی دزکات لپاره فقهاؤ پنځه شرطونـــه ښودلی دی: ١- أن تكون الأنعام وهي الإبل والبقر والغنم. يعنی په اوښانو، غوايانو، پسونو کی ســـته پـــه نوروڅارويو کی زکات نسته. ٢- أن تكون الأنعام بالغة نصابا شـــرعيا، على نحو المبين في السنة: يعني دغه څاروي به وهغه شرعي نصاب ته رسيږی کوم چه په حديث کی بيان سوی دی . ٣- أن يحول عليها حول: يعني کال به پر تير سوی وی. ٤- أن يحول في ملك صاحبه: يعني داکال به دخاوند په ملك کی پر تير سوی وی، يعني که په منځ کی مالك بدل کړه او يايه خرڅ کړل پرځای يه نور رانيول، کال به دسره نوی شروع کوی. ٥- کونهـــا سائمة أي راعية في معظم الحول لامعلوفة. يعني دغه څاروي به دکـــال پـــه ډيره حصه کی، پرصحراپه خپله خوله څر کوی، داسی نه چه پرځای ســـاتل کيږی، که پـــرځای ساتل کيدلـــه بيا زکات نسته بانـــدی.(١)

١- الفقه الإسلامي وأدلـــته ص ٨٣٤ ج٢ باختصار

څلورم کښتونه، میوی، اودانی

لکه څرنگه چه دمسلمانانو په نقدی، څارویو، اوتجارتی مـــالونو کی زکوة فرض دی، همدا رنگه دمځکی په حاصلاتو کی هم دشــریعت لخــوا معلومه حصه ســته، چه تفصیل ئی څــه پــه لاندی ډول دی.

په قرآن کریم کی الله تعالی فرمایی: یَاأَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَنفِقُـــوا مِـــن طَیِّبَاتِ مَاکَسَبْتُم، وَمِمَّآ أَخرَجنَالَکُم مِنَ الأَرضِ. ســورة البقرة آیــة ۲۶۷

ترجمة: ای هغه کسانو! چه ایمان مو راوړی دی، د الله پــه لارکـــی دخپلی گټی څخه ښه اوپاك شیان ورکوی، اودهغه څخه چه موږ ستاســـو لپاره دمځکی څخه درتــه را ایستلی دی.

دقرآن کریم پــه بل آیت کی الله عزوجل فرمائی: وَهُوَ الَّذِی أَنشَـــأَ جَنَّاتٍ مَعرُوشَاتٍ وَغَیرَ مَعرُوشَاتٍ وَالنَّخلَ وَالزَّرعَ مُختَلِفًا أُکُلُـــهُ وَالزَّیتُـــونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَیرَمُتَشَابِهٍ، کُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذَا أَثمَرَ، وَآتُوا حَقَّهُ یَومَ حَصَادِهِ، وَلَاتُسرِفُوا، إِنَّهُ لَایُحِبُّ المُسرِفِینَ. ســورة الانعام آیــة ۱۴۱

ترجمه: اوالله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی باغونه پورته کـــېږه سوی پرلــرگیو لکه انگور اوداسی نور، اوداسی چه پورته کړه شوی نـــه وی بلکه پر مځکه پراته وی، لکه دهندوانی او خټکی حوړنگان ، اودخرمـــا ونی، اوکښت چه مختلفی وی میوی اوحاصل د هغوی په خوند اورنګ کی، اوزیتون، اواناربچه مشابه وی پــه وتو او پاڼو کی، اوغـــیرمتشابه وی میوی

دهغوی په خوند اومزه کی، خوری تاسی له میوی د هغه څخنی، کله چه میوی ونیسی نو اداکړی حق د هغی په ورځ دریبلواوشکولودوی حاصلو، اوبی ځایه ئی مه مصرفوی تاسی، بیشکه الله نه خوښوی مسرفان، تیریدونکی له حدودو. تفسیر کابلی ج۲ ص۸۷٤

په آیت کی دونو اومیوو، دټولو قسمونو دذکر کولونه پس ئی انسان ته دوه حکمونه کړیدی، اول حکم په خپله د انسان د خوا هشاتو د پوره کولو لپاره دی، چه فرمائی (كُلُوا مِن ثَمَرِهِ إِذَآ أَثمَرَ) یعنی ددی ونو اوفصلو میوه خوری کله چه میوه ونیسی، اوپخه سی.

دویم حکم په آیت کی دا دی چه الله تعالی فرمائی: (وَآتُوا حَقَّهُ يَومَ حَصَادِهِ) وَآتُوا: کلمه د امرده، معنی ئی ده ورکړه، یا ادا ئی کړی، اوحَصَاد: دفصل ریبلو، یاد میوی اودانی شکولو ته وائی ، اودحَقَّهُ: ضمیرهغه دخوراك شی ته راجع دی، کوم چه په آیت کی ذکر شویدی، معنی داده چه داټوله شیان خوری، مگر یوه خبره یاده ساتی، چه دفصل دریبلو، یادمیوی دشکولوپه وخت کی ددی حق هم ادا کوی، دحق څخه مراد په مسکینانو اوغریبانو صدقه کول دی، لکه چه په بل آیت کی فرمائی: وَفِي أَموَالِهِم حَقٌّ مَّعلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالمَحرُومِ. سورة الذاریات آیة ۱۹

یعنی په مالونوکی ددوی حق اوبرخه ده سوالگر لره ، اوصبر کونکی لره، یعنی مسکین سوال نه کونکی لره. اویا معلوم حق مقرردی دغوښتونکو اونه

غوښتنکو، فقیرانو اومسکینانو.

دآیت په آخرکی الله عزوجل فرمایی: ولاتسرفوا إن الله لایحب المسرفین: یعنی دحدنه زیات خرڅ مه کوی، ځکه الله زیات خرڅ کونکی نه خوښوی، یعنی مه یی په خوړلوکی ترحد زیاتوب کوی، چه ټول خپله وخوری، مسکینانوته یی نه ورکوی، اویاټول د الله په لارکی خرڅ کړی، خپل ځان اوعیال مسکینان کړی، اوبیا خپله سوال کوی.

مطلب دا چی په پورتنیو دواړو آیتونو کی لفظ دحق ذکر شویدی، په دی کی څه تحقیق شته، هغه دا چه آیا دحق ځخه مراد عام خیراتونه دی، اوکه دمځکی عشر اوذکوة مراد دی ؟

ځه علماء کرام رحمة الله تعالی علیهم لکه علی بن الحسین، عطاء، حماد، سعید بن جبیر، او مجاهد په نزد عام خیراتونه مراد دی، دوی دا وجه وائی چه دا آیاتونه په مکه کی نازل شویدی، اوزکوة دهجرت په دوهم کال په مدینة کی فرض شوي دی.

ډیرعلماء لکه ابن عباس، ابن عمر، أنس بن مالك، سعید بن المسیب، امام ابوحنیفة، اوبعض اصحاب إمام الشافعي په نزد فرض زکوة مراد دی، دوی دا وائی: آیت که مکی وی، اوکه مدنی، په دواړو صورتونو کی دمځکی زکوة عشرمراد دی، ځکه ددوی په نزد دزکوة دواجب کیدلو حکم په مکة کی نازل شوي دی، البته مقدار دزکوة، اونصاب مقرر کیدل

ئی دهجرت نه پس په مدینة کی وسو، اوددی آیت نـــه صـــرف دومـــره معلومیږی چه دمځکی په حاصلاتو کی د الله له طرفه څه حق لازم سوی دی، او د مقدارتعین پـــه دی کی ذکرندی سوی، پـــه دی وجه د مقدار پـــه باره کی دا آیت مـــجمل دی. (١)

او د اصول فقه له نظره دمجمل آیت تفصیل په حدیث سره جائز دی. دهجرت نه دوه کاله وروسته، چه کله رسول الله صلی الله علیه وسلم دوحی په ذریعه په نورو مالونو کی، د زکوة دنصاب او مقدار تفصیلات بیان کړل، دغه شان ئی دمځکی دزکوة مقدار هم بیان کړی، لکه په دی حدیث کـــی فرمایی: عن عبد الله بن عمر رضی الله عنهما عن النبی صلی الله علیه وســـلم قال فیما سقت السماء والعیون اوکان عشریـــا العشر، وما ســـقی بـــالنضح نصف العشـــر. (٢)

د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه څخه روایت دی چه نبی صلی الله علیه وسلم وفرمایل: چه په هغومځکو کی، چه په باران، یاچینو پـــه ذریعـــه اوبیږی، او یاعشری وی، په حاصلاتو کی لسمه حصه ده، اوکومی مځکی چه دڅاه او ماشینانو په ذریعه اوبیږی، د هغه په حاصلاتو کی د عشر نمایی (شلمه حصه) دزکوة لـــپاره ورکـــول واجب دی.

دیورتنیو آیتونو څخه دمسلمانانو د مځکو پـــه حاصلاتو کی دزکوة

١- الجامع لأحکام القرآن ج٤ ص ٩٩ * ٢- مختصر صحیح البخاری حدیث ٧٥٥

فرضیت، اودحـــدیث څخه ئی نصاب اومقدارثابتـــیږی.

د اسلامی قانون له نظره دځمکی په حاصلاتوکی دصدقی حکم کلــه دځمکی اوکله دابو تابع دی، اودواړه پردوه ډوله دی: عشری، اوخراجی دی.

دعشری ځمکی دتعریف په هکله دفقه کتابونـــه داســی لیکــی: أن الأراضی العشریـــة خمسة أنواع: فأرض العرب کلها عشـــریة، والثـــانی کل أرض أسلم أهلها طوعا، والثالث الأرض التی فتحت عنوة وقســـمت بـین الغانمین، والرابع بستان مسلم کان داره فاتخذه بستانا، والخامس الأرض المیتــه التی احیاها مسلم وکانت من توابع الأرض العشریة. (١)

ترجمة: یعنی هغه ځمکه چه په حاصلاتوکی عشرسته، پرپنځه قسمه ده،

١- دعربو ځمکه ټوله عشری ده (یعنـــی دعذیـــب څخـــه بیـــادعدن یمـــن ترآخرپوری) (عـــذیب دکوفی یوکلی دی).

٢- ټول هغه ځمکه چه خلقو په خپله خوښـــه اسلام راوړی وی.

٣- هغه ځمکه چه په زور فتحه سوی وی، او پر مجاهدینو تقسیم سوی وی .

٤- هغه ځمکه ده چه اول د مسلمان کور وی، بـــیا بـــاغ ئـــی جوړ کړی، او پـــه عشرئ اوبو اوبـــه کـــیږی.

٥- هغه ځمکه ده چه دعشری ځمکی وڅنګ تـــه خرابـــه ځمکـــه یوڅوک دامـــر پـــه اجازه آباده کړی.

١- فتح القـــدیـــر ص ١٩٩ ج٢

دامام محمد رحمة الله تعالی علیه په نزد دمځکی حاصلات داوبو تابع دی یعنی هغه ځمکه چه په باران، یاڅاه،(کوهی) یارود اوبه کیدله، عشری ده، او که د اعاجمو په والو اولښتیو اوبه کیدله خراجی ده.

لکه چه وایی: ثم الماء العشری ماء السماء، والأبار، والعیون، والبحار التی لاتدخل تحت ولایة أحد، والماء الخراجی الأنهار التی شقها الأعاجم، (وهی الأنهار الصغار التی فی بلاد الأعاجم). (١)

ترجمة: عشری اوبه د اسمان یعنی د باران، اوچینو، اود هغه لویو دریابونو، او رودونو اوبه دی چه د چا ترتصرف لاندی نه راځی، اوخراجی اوبه دهغه ولو اولښتیو اوبه دی چه عجمیانو د لوی رود څخه کښلی وی، دا هغه کوچنی ولی دی چه دعجمیانو په وطنونو اوښارونو کی دی.

دعشر مقدار

داچه دعشر لپاره هم لکه دنقدو، اوڅارویو په شان نصاب یامعلوم مقدارشرط دی که نه؟ د اسلامی فقه علماء په دی هکله دوه رأیی لری.

یوه رأیه دحضرت إمام أبوحنیفة رحمة الله تعالی علیه ده، چه وایی: قال أبوحنیفة رحمة الله تعالی علیه النصاب لیس بشرط لوجوب العشر، فیجب العشر فی کثیر الخارج وقلیله.(٢)

ترجمة: امام ابوحنیفة رحمة الله تعالی علیه وایی: دعشر دوجوب لپاره

١- الهدایة ص ١٨٦ ج ١ * ٢- الفقه الاسلامی وادلته ص٨١٠ ج٢

نصاب شرط نه دی، هغه څه چه له ځمکی راوزی، په هغه کی عشر واجب دی، لږ وی که ډیر. ددی لپاره شپږ دلیله وایی.

اول دلیل: په قرآن کریم کی الله تعالی فرمایی: يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَاكَسَبْتُم، وَمِمَّآ أَخرَجنَالَكُم مِنَ الأَرضِ. (۱)

ترجمه: ای! هغه کسانو چه ایمان موراوړی دی، دالله په لار کی دخپلی ګټی څخه ښه اوپاك شیان ورکوی، اودهغه څخه چه موږ ستاسولپاره دځمکی څخه درته را ایستلی دی.

دوهم دلیل: الله تعالی فرمائی: (وَآتُوا حَقَّهُ يَومَ حَصَادِهِ) یعنی دفصل دریبلو، یادمیوی، دانو دشکولوپه وخت کی ددی حق هم ادا کوی، دحق څخه مراد په مسکینانو اوغریبانوصدقه کول دی.

دریم دلیل: عن سالم عن أبيه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه سن فيما سقت السماء، والعيون، أو كان عثريا العشر وفيما سقي بالنضح نصف العشر. (۲)

ترجمه: حضرت سالم دخپل پلارڅخه روایت کوی: چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مقرر کړی دی، د هغه ځمکی په حاصلاتو کی، چه اسمان په اوبه وی، یعنی په باران اوبیږی، لکه للمی، اویا په چینواو بیږی، اویابه ځمکه عثری وی، عشر، یعنی لسمه دی، اوهغه ځمکه چه په سولاغه اویاماشینی

۱- سورة البقرة آية ۲۶۷ * ۲ - رواه الترمذی حدیث نمبر ۵۹۷

آلآتو اوبـــه کیږی، پـــه هغه کی دعشر نیمایی یعنی شلمه دی.

څلورم دلیل: عن مسروق عن معاذ ابن جبل قال: بعثنی رســـول الله صلی الله علیه وسلم إلی الیمن، وأمرنی أن آخذ مماسقت السماء، ومـاســـقی بعلاً، العشر، وماسقی بالــدوالی نصف العشر. (۱)

ترجمة: حضرت مسروق دحضرت معاذ ابن جبل رضی الله تعالی عنـــه څخه روایت کوی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم زه یمن تـــه ولـــېږلم، اوماته یه أمر وکړی، چه زه دهغو ځمکو څخه چه په باران اوبیږی، اویاهغـــه چه ریښی یه اوبوته رسیدلی وی خپله اوبیږی، عشر یعنی لسمه حصه واخلم، اوهغه ځمکی چـــه پـــه سولغو اویانورو ماشـــین آلآتو اوبـــیږی، نصـــف عشر یعنی شلمه حصـــه واخـــلم.

پنځم دلیل: عن أبی هریـــرة رضی الله تعالی عنه قال قال رســـول الله صلی الله علي وسلم فـــیما سقت السماء، والعیون، العشـــر، وفیما ســـقی بـــالنضح نصف العشـــر. (۱)

ترجمة: حضرت ابوهریرة رضی الله تعالی عنه وایی: چـــه رســـول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: پـــه هغه کی چه باران یه اوبه وی، اویا پـــه چینو اوبـــیږی، عشر یعنی لسمه ده، اوهغه چه دآلآتو په واسطه اوبه کیږی پـــه هغه کی نصف عشر، یعنی شلمه حصه ده.

۱- ابن ماجـــة حدیث نمبر ۱۸۰۸ * ۲ - ابن ماجه حدیث نمبر ۱۸۰۶

ډېورتنيو آيتونو اوحديثونوڅخه داستدلال يادليل ويلو وجه داده، چه دا آيتونه اوحديثونه ټول عام دي، يعنې هر هغه شي چه دعشرې ځمکې، اوياهغه ځمکې چه بيله وسائلو اووسائطو اوبه کېږي، حاصل سي پــه هغه کې عشردی.

شپږم دليل: پـه هدايـة، اوفتح القدير کې ليکلي دي: داقول دعليـه السلام دی (ما أخرجت الأرض ففيه العشر) يعنې ټول هغه څه چه مـځکه يـه را باسي، (شنه کوي) پـه هغه کې عشردی.

دا حديث که څه هم دمدعا داثبات لپاره صريح دی، خود دی حديث په هکله ځـه کتابونـه ليکـي چه غريـب دی، يعنـي دحديثـو پـه مشهورو کتابونو کې پـه دغه الفاظو وجودنـه لري، اوبل دا چـه خپلـه إمام أبوحنيفةرح دځمکې په ټولو راوتلو شيانو کې عشر نه وايي، لکه نيـان، لرګی، وابنـه. معلوم سوچـه حـديث پرخپل عموم نـه دی پاتـه، نـودليل يـه ويل هم کمزوری دی.

دوهمه رأيـه: دامام صاحب دياړانو اوجمهورفقهاؤ ده، چـه وايـي: النصاب شرط، فلاتجب الزكاة في شيئ من الزروع والثمار حتى تبلغ خمسـة أوسق، وهي (٦٥٣ كغ) . ولايجب العشر إلافيما له ثمرة باقية، وليـس فـي الخضروات (الفواكه، كالتفاح والكمثرى وغيرهمـا، اوالبقـول كـالكراث والكرفس ونحوهما) عندهما عشر لعدم الثمرة الباقـية. (١)

١- الفقه الإسلامي وأدلته ص ٨٠٥ ج ٢

ترجمة: نصاب يامقدار شرط دی، په میوو دانوکی عشر واجب نه دی، ترڅو پنځه وسقه ته نوی رسیدلی، اودا ٦٥٣ کیلوګرامه دی، اوپــه هغــه شی کی چه میوه یه بقانه لری، په هغه کی هـم عشـر واجـب نـه دی، اوسبزیــجاتوکی لکه فاکهه اوترتیزك، اومولی، اوداسی نوروکی، عشرنسته، ځکه چـه میوه یـه بقانـه لـری.

ددغه رأیی اول دلیل: عن أبی سعید الخدری رضی الله تعالی عنــه أن النبی صَلی الله علیه وسلم قال لیس فی حب ولاتمر صدقة حتی یبلــغ خمسـة أوسق، ولافیما دون خمس ذود صدقة، ولادون خمس أواق صدقة. (١)

ترجمة: حضرت ابی سعید الخدری رضی الله تعالی عنه وایی: چه نبـی علیه السلام ویل: په دانو اوخرماکی ترهغو صدقة یعنی زکات نسته ترڅـو پنځه وسقه ته رسیږی، اوپه اوښانوکی چه ترپنځه ذود کم وی صدقه یعنـی زکات نسته، اونقدی چه تر پنځه اواقه کم وی صدقه یعنی زکات نسته.

لغاتونه: ١- وسق: ستون صاعا، وخمسة أوسق ثلاث مائة صاع.

یووسق ٦٠ کاسی، اوپنځه أوسق ٣٠٠ کاســی، چــه تولــه ٦٥٣ کیلوګرامه کیږی. ٢- أوقیة: أربعون درهما، وخمس أواق مائتا درهم. یــوه اوقـیه ٤٠ درهمه ده، اوپنځه أواقــه ٢٠٠ درهمه دی.

٣- دود: مابین الثلاثة إلی العشر من الإبل، یعنی لیس فیمادون خمس من الإبل

١- رواه مسلم حــدیث نــمبر ١٦٢٨

صدقة. فإذا بلغت خمسا وعشرين من الإبل ففيها بنت مخـــاض، وفيمـــا دون خمس وعشرين من الإبل فی کل خمس من الإبل شاة.

ترجمة: د درو څخه ترلسو اوښانو ته ذود ویل کیږی، یعنی ترپنځه کم اوښانوکی صدقه زکات نسته. چه (٢٥) ته ورسیږی، بیادیوه پـــوره کـــال جونګی دی، اوتر(٢٥)کم اوښانوکی پرهر پنځه اوښانو یـــو پوســـه دی.

ددی حدیث څخه ددلیل ویلو وجه داده: لیس فی حب ولاثمر صدقـــة حتی یبلغ خمسة أوسق. یعنی دحدیث دغه جمله چـــه وایی غله دانه چه تـــر (٣٠٠) کاسی چه ٦٥٣ کیلوکـــیږی کم وی، په هغه کی زکات نسته.

دوهم دلیل: دا داسی مال دی چه زکات پکښی واجب دی، اوزکات پـــه لږمال کی نـــه واجبیږی، لکه پـــه نورو مالونوکی.

دریم دلیل: زکات پرغنیانو واجبیږی، غنابیله نصابـــه نـــه حاصلیږی. دامام ابوحنیفة رحمة الله تعالی علیه د دلائلو په جواب کی وایی: چـــه هغـــه حدیثونه عام دی، اوداحدیث خاص دی، داصول فقه لـــه نظـــره تخصیـــص دحدیث پـــه حدیث سره جائزدی.

ملاحظة: دغه جواب داحادیثو په باره کی دمنلو وړدی، لیکن دإمـــام صاحب دآیاتونو پـــه مقابل کی، نـــه منل کیږی، څکه دأصولو لـــه نظـــره تخصیص دآیت پـــه حدیث سره جائز نـــه دی.

څلورم دلیل: دحدیث پـــه نورو دوو قسمونوکی لکه اوښان، اونقدی

12A

امام أبو حنیفة رح هم نصاب منی، یعنی په اوبنانو کی چه تر پنځه ذود کم وی زکات نیشته، او نقدی چه تر پنځه اواقه یعنی (٢٠٠) درهمه کم وی زکات نشته. نو په میوو دانو کی هم باید ومنی، ځکه د اصول حدیث له نظره که دحدیث یو یادوه جزه دمنلو وړوی، نو ټول باید ومنل سی.

داسلامی بیت المال پورتنی څلور قسمونه په قرآن کریم او أحادیثو نبوی کی په صدقاتو یادیږی، اومراد ورڅخه فرضی زکاتونه دی، اودا داسلامی بیت المال هغه موارد دی چه تعین یه هم الله تعالی کړی دی، اومصرف یه هم الله تعالی په خپله کړی دی.

دزکات مستحقین یاحقداره

لکه څرنګه چه دصدقاتوفرضیت د الله تعالی له خوا سوي دی، هم داسی دمصرف ځای یه هم د الله تعالی له طرفه تعین سوی دی. لکه په دی آیت کی چه الله عزوجل فرمایی: إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُم وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ. سورة التوبة آية ٦٠

ترجمة: بیشکه چه صدقی (زکاتونه) صرفیږي له پاره دفقیرانو، مسکینانو، اوعاملا نومقررو دصدقاتو پرتحصیل، اوهغوته چه اشنائی اچولی شی په زړونو کی ددوی له اسلام سره، اوصرفیږی په خلاصولو دغاړو دنادارو مکاتبانو کی، اوپوروړو تاوان موندنکو، اوصرفیږی په لاره د الله کی،

اولپاره دمسافرانو چه مال ورسره نه وی. مقرره کړه شوي ده دغه فریضـــة (زکوة) له حانبه د الله دغو مصارفو لره، او الله پـــــه هرڅـــه بنــه پوه او دحکمت خاونـــد دی .

تفسیر: ددی آیت شان نزول داسی بیان سوي دی: چـــه دصدقوپــه ویش کی په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن سوی وو،لکه په دي آیت کی چه فرمایی: وَمِنهُم مَّن يَلمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَاِن اُعطُوا مِنهَا رَضُوا وَاِن لَّم يُعطَوا مِنهَا اِذَاهُم يَسخَطُونَ. سورة التوبة آیـــة ٥٨

ترجمة: اوځه په دوی کی هغه دی چه تا ملامـــت کـــوی، دصدقـــاتو پـــه ویشلو کی، نوکه دوی ته څه شی ورکړل سی ددی صدقاتو څخه، نـــودوی راضی کیږی، اوکه ورنه کړل سی، ددی صدقاتو څخه نودوی پـــه هغـــه وخت ناراضه کـــیږی. ددی نه معلومه سوه چـــه ددوی داعـــتراض وجـــه اومنشأ په اصل کی څه اوصول نه وه، بلکه ددنیا حرص اوخود غرضی وه.

نوځکه خبرداری ورکوی چه د صدقو دویش طریقه د الله تعالی لـــه حانبه مقرره کړه سوی ده، او الله تعالی دصدقو اودنـــورو لګښـــتونوځایونه تاکلی مقرر کړی دی، اودهغه لسټ ئی دنبی کریم صلی علیه وسلم پـــــه لاس ورکړی دی، چه دهغه سره ئی سم ویش وکړی، اودهیڅا دغوښـــتنی تابع نشی کیدای، په حدیث کی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی: چه الله عزوجل د صدقو دویش اختیارنبی تـــه نـــه دی پریښی، بلکه به خپله

ئي دهغه دلګښت ځايونه مقرر کړي دي، چه دغـــه أتــه دي. (١)

١- فقراء: جمع دفقير ده، هغه ته ويل کيږي، چه ورسره هيڅ نه وي.

٢- مساکين: جمع دمسکين ده هغه چا ته ويل کيږي، چـــه د هغـــه ســره دضروري حاجتونو شي نه وي، او يا دا چه د هغه سره د نصاب نه کم شي وي، يعني هغه څوك چه دومره مال نه لري چه زکوة پر فرض شي، نوده ته فرضي صدقــه اخستل جــائزدي.

هغه څوك چه دنصاب خاوند نه وي، لکن جوړ، قوي او دکټي قابل وي، اوديوي ورځي دګذارې خرڅ ورسره موجود وي، که څه هم زکـــوة ورکول جائزدي،*خودا ورته جائز نه ده، چه ګرزي اودخلقوڅخه ســـؤال کوي، په دې هکله دنبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمان دی.

عن ابي هريرة رضي الله تعالى عنه أن رسول الله صلى الله عليه وســلم قال: ليس المسكين الذى يطوف على الناس، ترده اللقمة واللقمتان والتمـــرة والتمرتان، ولكن المسكين الذى لايجد غنى يغنيه، ولايقوم فيسأل الناس. (٢)

ترجمه: دحضرت ابو هريرة رضي الله تعالى عنه څخه روايت دی چــه نبي کريم صلى الله عليه وسلم وفرمائل: هغه څوك مسکين نـــه دی، چـــه پرخلکو باندې ګرځي (سؤال) کوي، اوهغه يوګوله يادوې ګولې،يا يوه خرما يادوې خرماوې ورکوي، بلکه مسکين هغه څوك دی، چه دکفاف په اندازه

١- تفسير کابلي دوجلدي ص ١٠٩٥ ج١ * ٢- مختصر صحيح البخاری ص ١٨٤

شي نه لري، او پر خلقو باندي سؤال هم نه کوي.

٣- عاملين عليها. دلته دعاملين څخه مراد هغه خلق دي، چه داسلامي حکومت لخوا دخلقو څخه دصدقاتو دراټولولو، او په بيت المال کي دجمع کولو لپاره مقرر شوي وي، څرنګه چه دا خلق خپل وقت په دي خدمت کي صرفوي، نو ځکه دوي ته دصدقاتو څخه په اوسط اندازه خرڅ ورکول کيږي. البته عامل ته د صدقو څخه چه دخرڅ په ډول څه ورکول کيږي، هغه به د راټول کړه شوي مال تر نيمايي زيات نه وي، يعني که يو عامل دومره دزکوة يا عشر مال را جمع کړي وُ، که دده خرڅ ځني ورکړل شي، باقي مال ترنيمائي کم پاته کيدي، نو په دي صورت کي بايد دده خرڅه کمه سي، دا ځکه چه هريو عامل دومره مال راوړي، چه هغه دده ته په خرڅه کي ورکړل سي، ياکم پاته سي، نوبيا به دټولني دمسکينانو اوفقيرانو ته به شئ پاته نه سي، په دي هکله داحنافو دفقه يو ډيرمعتمد کتاب رد المختار داسي ليکي: وعامل يعم الساعي والعاشر فيعطي ولوغنيا بقدر عمله مايکفيه وأعوانه بالوسط لکن لايزيد على نصف ما يقبضه.(١)

ترجمه: عامل: عام ساعي او عشر أخستونکي دواړو ته ويل کيږي، ودده ته ورکول کيږي که څه هم غني وي، دومره اندازه چه په ميانه ډول دده اود ده ملګرو کفايت کوي، لکن د هغه ترنيمائي به زيات نه وي، کوم چه دي

١- رد المختار ص ٨١ ج٢ طبع مصري

نې قبض کــوی او یــا راټولــوی.

او په تفسیرمظهری کې داسې وائی: قال ابوحنیفة رحمه الله تعالى وأكثرالأئمة: يعطى له كفاية بقدرعمله، فإن عمل يوما يعطى له كفاية يـوم، وإن عمل سنة يعطى له كفاية سنة، لأنه ليس للغني حق في الزكـوة، وإنما يعطى العامل أجرعمله، الذى وجب على الفقرآء، فيعطى ذالك القدر من مال الزكوة، الذى هوحقهم، ولايجوزدفع جميع مال الزكوة إلى العامل إجماعا، وإن استغرقت كفايـة جميع مال الصدقة، بل حينئذ يعطى له النصف، لايزاد عليه، إذ لويعطى أكثرمن النصف وللأكثرحكم الكل، يكون هوعـاملا لنفسـه، لا للفقراء، فيفوت المقصود. (١)

ترجمه: حضرت امام أبوحنيفة رحمه الله تعالى، اوډیـرو امامانو ویلـې دی، چه وعامل ته دده دکار په اندازه کفایت ورکول کیږی، که ئـې یـوه ورځ کار کړی و، دیوی ورځې کفایت اوکه ئې یوکال کارکړی وو، دیوه کال کفایت ورکول کیږی، دا ځکه چه دغنی په صدقاتوکی هیڅ حق نشته، دا چه عامل ته ورکول کیږی، دته د هغه دکارمزدوری ده، کوم چـه بـاید فقیرانوخپله کړی وای، نوځکه عامل ته د هغه مال زکوة څخه أجرة ورکول کیږی، چه هغه حق ددوی (فقراؤ) دی، او عامل ته دزکوة ټول مال ورکول جائز نه دی، د ټولو امامانو په اجماع سره، که څه هم دده کفایت په ټوله مال

١ - التفسير المظهرى ص٢٣٣ ج٤ القاضى محمد ثناء الله العثمانى

کېږی، بلکه په دغه وخت کی به دراجمع شوی مال نیمائی ورکول کېږی، دا ځکه که ترنیمائی زیات ورکول شی، اوحال دا چه ترنیمائی زیات حکم دټوله لری، نوپه دی وخت کی ګواکه دځپل ځان لپاره کارکونکی دی، نه دفقیرانو لپاره، نوأصل مقصود فوتېږی (هغه دا چه زکوة باید فقیرانو لپاره راټول شی، دا چه هرعامل دومره مال راټول کړی، چه هغه ټوله دی یوسی، نوفقیرانو ته بیا هیڅ نه پاته کېږی) نوځکه دده پوره مزدوری هم نه واجبېږی.

مګرمتأسفانه نن په ځه اسلامی ملکونوکی عادت داسی جوړ سوی دی، چه هری محلی یاکلی ځانته یوملا إمام درولی دی، اوهغه ته ټوله زکاتونه اوعشرونه ورکوی، اوملا امام هم دغنی سره سره دغه زکاتونه اخلی، نوچه کله ځنی پوښتنه وسی چه ملاصاحب ته خو غنی ئی، تاته خوجائز نه دی، زکوة خو ځپل دمصرف ځایونه لری، نوځنی ملایان دا وائی چه زه خو عامل یم، ما خوټوله کال دلته مصرف کړي دی، نوده ته دپورتنیو دلائلوپه رڼاکی باید دا وویل سی، چه عامل خودحاکم لخوا ټاکل کېږی او نه خو...؟ اودوهم دا چه وعامل ته ټول زکات دځپل ځان لپاره اخستل دهیڅ یومجتهد په نزدجائز نه دی، ته خو ټول دځپل ځان لپاره اخلی.

دپورتنی تحقیق ځخه داهم معلومه سوه، چه غنی عامل یا راټولونکی ته دزکات ځخه ځومره ورکول کېږی، هغه په دی وجه جائزدی، چه دا

د خدمت بدل دی، اودی د فقیرانو وکیل یا مزدوردی، ورنه زکات خو هغه مال ته ویل کیږی چه فقیر ته بیله عوضه ورکړل سی، که یوچا دفقیرڅخه دزکوة په بدله کی لږڅه واخسته، هغه زکات ته ئی زکات نه ویل کیږی، اونه ئی فرضی زکات ادا کیږی.(١)

٤ – مؤلفة القلوب، مؤلفة القلوب هغه خلق دی، چه داسلام سره ددوی دزړونو دالفت پیدا کولو په خاطر دفرضی زکات، یادبیت المال دمالو څخه دغنی سره سره څه ورکول کیږی.

دنبی کریم صلی الله علیه وسلم په زمانه کی څه داسی خلق وه، چه هغوی ته به دبیت المال څخه په کال کی څه حصه ورکول کیدل، البته مسلمانانو ته دزکاتونو څخه، اوکافرانو ته دبیت المال دنورو عوائدو څخه لکه دغنیمت، اوفئ دخمس پنځمی حصی اویانورو عوائد، څکه تفسیر مظهری لیکی: لم یثبت أن النبی صلی الله علیه وسلم أعطی أحدا من الکفار للإیلاف شیئا من الزکوة.

ترجمة: دانه ده ثابته سوی چه نبی علیه السلام وکافرته دتألیف قلب لپاره دزکوة څخه شي ورکړي دی.

امام قرطبی لیکی: وبالجملة فکلهم مؤمن ولم یکن فیهم کافر.

یعنی خلاصه داده چه ټول مومنان وه په دوی کی کافر نه وو.

---

١ – معارف القرآن (پښتو ترجمه) ص٢٢٦ تر ص٢٥٣ ج٤

دعلماؤ دوینـا مطابق مؤلفة القلوب دغـه لانـدی څلور ډلی وی.

١- هغه خلک چه نوی مسلمانان سوی وه، اوپراسلام باندی دټینګولو پـه خاطر ورکـول کیدل.

٢- هغه خلق چه پخپله هـم مسلمانان وه، مګردوی تـه ددی لپاره ورکول کیدل، چـه ددوی پـه ذریعه ددوی قوم اسلام تـه راسی.

٣- څه هغه کافرانو ته چه دهغوی دشره* څخه مسلمانان وساتل سی.

٤- څه هغه خلق چه په دعوت، تبلیغ اوجنګ نه، بلکه په څه احسان سـره پـه مسلمانان کیدلـه.(١)

دا چه دتألیف قلب لپاره اوس هم د فرضی زکوة، اویانور بیت المـال څخه چاته څه ورکول جائزدی که نه؟ په دی هکله څه علماء لکه حسـن بصری، امام شعبی، امام ابو حنیفة اونور څه علماءرحمة الله تعـالی علیهـم وائی: چه دا حکم منسوخ دی، ځکه نبی کریم صلی الله علیـه وسـلم دا دیوخاص مصلحت لپاره کاوه، کله چه اسلام اومسلمانان قوی سول، نـو ددی ضرورت نسوپاته، همدا وجه ده چه دنبی کریم صلی الله علیه وسلم تر رحلت وروسته، دحضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه په دورحکومت کی، دغو خلقو ته څه ورکول په اجماع الصحابه بند سوي دی. لکه چـه وایی: جاء عیینة والاقرع، یطلبان أرضا إلی ابی بکر، فکتب له الخط، فمزقـه

١- معارف القرآن پښتو ترجمة ص ٢٣٦ ج ٤

عمر، وقال هذاشيئ كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يعطيكم ليتـــألفكم على الإسلام، والآن فقد أعز الله الإسلام، وأغنى عنكم، فإن ثبتم على الإسلام وإلا، فبيننا وبينكم السيف ، فرجعوا إلى ابى بكر رضى الله عنه فقالوا الخليفـــة أنت أم عمر؟ فقال هو إنشاء الله، ووافقه فلم ينكر أحـــد مـــن الصحابـــة رضوان الله عليهم. فتح القـــدير ص ٢٠١ ج٢

ترجمة: ويل كيږى چه عيينة اوأقرع (داهغه كسان وه چه نبى كريـــم صلى الله عليه وسلم دوى ته څه وركول) وحضرت ابوبكر الصديق رضى الله تعالى عنه ته راغله، اوڅه ځمكه يه غوښته، نوده خط وروليكى، هغـــه خـــط حضرت عمرفاروق رضى الله تعالى عنه ورشيرى كړى، اوورته وى ويل، چه داشى چه رسول الله صلى الله عليه وسلم تاسوته دركاوه، ددى لپـــاره چـــه ستاسو زړونه واسلام ته مائل كړى، اوس اسلام ته الله عزت وركـــړى دى، ستاسوڅخه غنى دى، كه تاسو اسلام راوړى خوښه، كه نـــه نـــو زمـــوږ اوستاسوترمينځ توره ده، نودوى بيرته وابوبكر رضى الله تعالى عنه ته راغلـــه، اوورته وى ويل: ته خليفه يى كه عمر؟ ابوبكر ورته وويـــل دي انشـــاء الله، پردغه موافقه وسوه، هيڅ يوه دصحابه كرامورضى الله تعالى عنهـــم څخـــه پردغـــه انكار ونـــه كړى.

معلومـــه سوه، چـــه په اجماع دصحابه كرامـــو دا حكم منســـوخ ســـوي دى.

د نوموړو علماؤ دمذهب مطابق اوس دزکـــات مصـــارف دمؤلفــة القلوب پــه استثناء سره اوه قسمه پاتــه دی.

اوځنی علماء لکه امام زهری، امام شافعی، امام احمد بن حنبل، اوابن عربی رحمة الله تعالی علیهم وائی چه داحکم منسوخ نه دی، ځکــه دقــرآن کریم حکم بیله قرآن کریم څخه، پــه بل شی نشی منسوخ کیدلای، او په قرآن کریم کی بل داسی آیت نسته، چه د دی آیت ناسخ وی. البته دصحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم اجماع داصول فقه له نظره دلیل قطعــــی بلــل کیږی، اوبل دا خبره صحیح ده چه دا دمصلحت لپاره دی، اونبی کریم صلی الله علیه وسلم ته به د وحی په ذریعه مصلحت معلومیدی، اوس چه وحــــی قطع سویدی، دا نسی معلومیدلای، چــه مصلحت به په څــــه کــی وی، نوځکه احتیاط به هم داوی چه ورنــه کړل سی.

۵ - وفی الرقاب، رقاب درقبة جمع ده، اورقبه په عربی ژبه غاړی تــه ویل کیږی، چه عموما غلامان (مریان) مراد وی، په مریانو کی یوقسم هغــه دی، چه ورته مکاتب وائی، مکاتب هغه مریۍ دی چه دخپل مــالك ســره داسی کتابت: قرارداد وکړی، چه دی به ومالك ته یومعلوم مقدارمال، تر یو ټاکلی وخت پوری ورکوی، اوهغه بــه دی آزادوی.

دلته جمهور (ډیر) علماء وائی چه (وفی الرقاب) څخه یوازی دغــــه قسم مریان مراددی، یعنی مکاتب مریی ته دزکات دمال څخه څــه ورکول

کیدایسی، چه هغه خپل ځان په آزاد کړی، صرف دامام مالك رحمة الله تعالی علیه څخه یو قول رانقل سوې دی، چه هغه وائی عام مریان هم دآزادولو لپاره په رانیول کیدایسی.

دلته یو مهمه خبره دا ثابتیږی، چه اسلام دتولنی څخه دغلامی دورکولولپاره مستقله پانگه ایښی ده، چه غلامی دټولنی څخه ختمه سی.

٦- الغارمین، غارمین دغارم جمع ده، معنی ئی ده قرضدار یا پوروړی، مطلب دا چه یومسلمان پوروړی وی، دومره مال نه لری، چه پور په اداکړی، نوهغه ته هم دزکات دمال څخه ورکول کیدایسی، چه خپل پور په اداکړی، خصوصا هغه کسان چه مهر پر باندی وی، ترهرچا زیاته حقداردی.

ځینو امامانو دا شرط هم لگولی دی، چه داپوربه دحرام کار یا فاسد رواج دپوره کولولپاره نه وی، اوکه دحرام کاریا فاسد رواج لپاره ئی پورکړی وی، هغه ته نه ورکول کیږی.

۷- فی سبیل الله، (د الله په لارکی) ددی څخه یو هغه غازی مجاهد مراد دی، چه دی جهاد ته ځی، خودځان سامان ورسره نه وی، اونه ئی درانیولو لپاره مال لری، اوبل هغه سړی دی چه پرده یو ځل حج فرض سی، خو بیا دده سره مال نه وی، چه حج په وکړی، دریم هغه څوك دی، چه دعلم دزدکړی لپاره ځی، خود ده سره مال نه وی، څلورم هغه څوك دی،

چه ددين دتبليغ اودعوت لپاره ځي، او مال ورسره نه وي، دغه كسان تـر هرچا ځنكي حقداردي، ځكه پـه دې كي ديوې خوا دمسـكين او غريـب سره كومك دى، دبلى خوا دا كارونه خالص ديني خدمت اوعبادت دى.

تنبيه - د (في سبيل الله) لفظي معنـى ډيـره عامـه ده، يعنى هر كارچـه د الله د رضاء لپاره وي، هغه تـه في سبيل الله ويل كيږي.

ځيني خلق دلته لويه غلطي كوي، دزكات مال پـه عـام المنفعـت ځايونوكي لكه مسجد، مدرسه، تخاه، سړك، پول، شفا خانه، مسـافرخانه، اوداسي نورو ځايونوكي مصرفه وي، وايي دا هم في سبيل الله كي داخـل دى، په دې هكله دصحابه كرامو، تابعينو امامانو، اوفقهاوتفسيرونه وكتـل سي، اوځان بـه په پوه كړه سي، نودا سي معلوميږي، چه نومړو ځايونو نه كه څه هم في سبيل الله ويل كيدايسي، خوبيا هم دزكات مال په داسـى ځايونوكي مصرف كيدل جائز نه دي، ځكه امام ابن جرير، او ابن كثـير د (في سبيل الله) تفسير صرف په مجاهد اوحاجي سره كړي دى، اوپـه يـو حديث كي راځي، چه يوسړي خپله اوښه في سبيل الله وقـف كـړې وه، نونبي كريم صلى الله عليه وسلم هغه ته وويل: چه دا اوښـه دحاجيـانو دسفر لـپاره استعمالـوه.

څه علماؤچه طالب علمان هم پكښې داخل كړي دى، د هغه صرف دا وجه ده چه دغه خلق بـه مسكينان وي، خو بـيله هغه هم دوى دزكوة

دمصرف اهل دی، دغه دعوت اوطلب علم به ئی وجــه دترجیح وی.

او بل دا که د(فی سبیل الله) معنی په دی آیت کی هم موږ دومره عامه واخلو، چه هرنیك كاردزكوة مصرف وبولو، نوبیا به په قرآنکریم کی، ددی اتو مصرفونو بـیان (معاذ الله) بالکل بی فائدی سی. (١)

٨- ابن سبیل: دسبیل معنی ده لاره، او د ابن لفظ په اصل کی دزوی په معنی دی؛ خو په عربی محاوره کی هغه چا ته هم ابن ویل کیږی، چه دیو شی سره زیاته علاقــه اوتعلق لری، ددی محاوری مطابق ابن ســبیل لاری تلونکی مسافر ته وائی، ځکه دده زیات تعلق اوعلاقه دلاری قطــع کولــو، اومنزل مقصود ته درسیدلوسره ده، اودزکات په مصارفوکی مراد هغه مسافر دی چه په سفرکی دضرورت په اندازه مال نه لری، که څه هم په وطــن کی مال وه لری، داسی مسافر ته دزکات څخه دومره اندازه مال ورکــول جائزدی، چه دی دخپل سفرضرورتو نه په پوره، اوخپل وطن ته ولاړسی.

تردی ځایه پوری دصدقو اوزکاتو دهغو اتو مصرفونــو بیان پــوره سو،چه پــه آیت کی بـیان سوی وه.

دداغه آیت په آخر کی الله عزوجل فرمائی (فَرِيضَةً مِّــنَ اللَّهِ) تفســیر المراغی ددی جملی په تفسیرکی لیکی: ای إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِمَن ذکر من اصناف المحتاجین، وفیما ذکر من المصالح الأمة، فریضة من الله، هم أوجبها علیکم.(٢)

١- معارف القرآن پښتو ترجــمه ص ٢٤٨ ج٤ - ٢- تفسیر المراغی ص ١٤٦ ج٤

ترجمة: بیشکه دفرضی صدقومصرف دمحتاجانوهغه صنفونه دی، چه په آیت کی ذکر سوي دی، اودامت په مصالحوکی چه ذکرسوي دی، فرض دی د الله تعالی له طرفه، ددوی لپاره پر تاسو دغه صدقی واجب کړی دی.

دهمدغه ځایه ځنځه امام شافعیرح، اونورځه علماء دلیل وائی: چه پرزکات ورکونکی باندی دا فرض ده، چه ودغه ټولو اصنافوته، ځه ځه ورکړی، دامام ابوحنیفة رح، امام مالك رح، اوځه نورعلماء وایی که یوسړی خپل ټول زکات ددغه اتو صنفونو ځنځه ویوه ته ورکړی هم جائز دی. (۱)

الله عزوجل دآیت په آخر کی فرمائی: (وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) یعنی الله عزوجل ښه خبردی، دخلقوپه احوالو، اوددوی دحاجت په مقدار، اوښه حکمت والادی په هغه ځه چه ددوی لپاره ئی مشروع کړی دی، یعنی دغه فریضه اودغه ویش د داسی جالخوا سوي دی، چه هغه د دغو خلقو خالق، اود دوی په ضرورتونو ښه خبردی، اودا ټوله ئی دخپل حکمت په تقاضا کړیدی، نو ځکه په دغه کی وبندگانو ته د رد اوبدل کولو هیڅ اختیارنشته.

غنی ته دزکوة ورکولو حکم

که په پورته اته صنفونوکی وکتل سی، معلومیږی چه په ټولوکی فقر اومسکنت مراعت سوي دی، معلومه سوه چه اصل دمصرف ځای فقیراومسکین دی. غنی ته ورکول یاخوړل جائز نه دی. ځکه رسول الله

۱- تفسیر فتح القدیر ص۳۷۲ ج ۲

صلى الله عليه وسلم فرمايي: عن عطاء ابن يسار رضى الله عنه، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: لا تحل الصدقة لغنى إلالخمسة، لغازفي سبيل الله، اولعامل عليها، اولغارم، اولرجل اشتراها بماله، اولرجل له جارمسكين فتصدق على المسكين، فأهدى المسكين للغنى. (١)

ترجمة: دعطاء ابن يسار ځخه روايت دى: چه رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: فرضى صدقة غنى (مال لرونكى) ته جائز ياحلاله نه ده، بغير دپنځو كسانواول: ده الله تعالى په لاره كې مجاهد وى، كه څه هم دى په كور كې مال لرى، دوهم: دصدقوراټو لونكى، دريم: هغه څوك چه ترخپل مال زيات پوره وړى وى، څلورم: هغه څوك چه دمسكين څخه دصدقى مال پهپيسورانسى، پنځم: هغه څوك چه مسكين همسايه ئى وده ته دتحفى په ډول وركړى.

دأحنافو دمذهب مطابق، په آيت كې دذكرسوى اتوقسمو نه علاوه بل چاته فرضى صدقة وركول جائز نه دى، په دى هكله داحنافو دفقه معتمدكتاب فتح القديركى داسى ليكى: باب من يجوزدفع الصدقة إليه ومن لايجوز، الأصل فيه قوله تعالى: إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ الآية. قال في الكشاف: قصرلجنس الصدقات على الأصناف المعدودة، وأنها مختصة بها لا تتجاوزها إلى غيرها، كأنه قيل إنماهي لهم لا لغيرهم. فمن كان من هؤلاء الأصناف كان

٢- الموطأ للامام مالك رح ص ٢٦٨ ج١

مصرفا، ومن لافلا، إنـما تفيد الـحصر فيثبت النفی عن غـیرهم. (۱)

ترجمة: باب په بیان کی دهغه ځاېچه فرضی صدقات ورته جـائزدی، اودهغه چه ورته جائزنه دی، په دی هکله دلیل په قرآن کریم کی د الله تعالی داقول دی: (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلفُقَرَاءِ) دآیت تر پایه، نوموړی آیت د (إِنَّمَا)په کلمه سره شروع سوي دی، اودا په عربی ژبه کی د حصرلپاره استعمالیږی، معنی ئی داده چه دصدقاتوچه کوم مصرفونه بیانیږی، ټولی واجبی صدقـی اوخاص په دوی صرفول ضروری دی، ددی نه علاوه په بل نیك کـارکی مصرفول جائزنه دی. په کشاف نومی کتاب کی لیکـل سـویدی: چـه داقصر دجنس فرضی صدقاودی، پردغومعدودو، اومعلومو صنفونـو، اوپـه دوی پوری خاص دی، تردوی وبل ځاته تجاوزنه کوی،گویاکه داسی ویـل سـوی دی، چه دا خاص ددوی لپاره دی، نـه دبل ځالـپاره.

دآیت دویم لفظ صدقات دی، دصدقـة جمع ده، په لغت کی هغـه مال تـه ویل کیږی چه د الله جل جلا له په لاره کی خرڅـیږی.

امام راغب په مفردات القرآن کی فرمائی: چه د الله په لاره کی خرڅ کیدونکی مال ته صدقه ځکه وائی، چه ددی ورکونکی گویـا دا دعـوه کوی، چه زه پخپل قول اوفعل کی صادق یم، ددی په خرڅ کولوکی زمـا هیڅ ددنیا غرض نسته، صرف د الله جل جلا له درضا لپاره ئی خرڅ کوم.

۱- فتح القـدیر ص ۲۰۰ ج۲

دصدقة لفظ دځپلي اصلي معنى له نظره عام دى، نفلـــي او فرضـــي دواړو ته ويل کېږي، په پورتني آيت کې د إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ څخه دإمام قرطبي دتحقيق پر بنياد فرضي صدقې مراد دى.

دريم لفظ (لِلفقراء) دى، دلته يو مهمه باريکي داده چه دللفقراء پرلفظ باندى (لام) داخل سويدى، چه په عربي ژبه کې دتخصيص لپاره استعمالېږي، يوخودآيت په شروع کې إِنَّمَا راغلي چه دحصر لپاره دى، اوبيـا دلتـه لام راوړل سو، چه دتخصيص لپاره دى، نوځکه دجملي معنى دا سوه چه ټـولي فرضي صدقي صرف د هغوخلقوحق دى، کوم چه په آيت کې ذکرسويدى.

نوځـــه صدقي الله جل جلاله فرض کړې دى، اود مصرف ځايونـــه هم الله تعالى پخپله په دومره تأکيد، حصر اوتخصيص سره ښودلي دى، نوددى نه علاوه په بل ځاى يا بل چا باندى صرفول جائزنه دى، ځکه د الله جـــل جلاله د قول په مقابل کې د بل چا قول، دومره اهميت نه لرى، چـــه د هغه پربنياد پـــه بل ځاى کې مصرفول جائز سي.

داسلامي قانون له نظره فرضي صدقـــه يـــوازى مســـلمانو فقيرانو اومسکينانوته ورکول کېږي، البته نفلي صدقي وغير مسلمينوته هم ورکـــول کيدايسي، ځکه دنبي کريم صلى الله عليه وسلم ارشاد دى: تصدقوا علـــى أهل الأديـــان كلها. يعني پرهرمذهب والاباندى خيرات کوى. (۱)

۱- معارف القرآن پښتو ترجمه ص ۲۳۱ ج ٤

بل حدیث دی: عن أسماء رضی الله تعالی عنها قلت یارســـول الله! إن أمی قدمت علی، وهی راغمة مشرکة أ فأصلها؟ قال نعم، فصلی أمك. (۱)

ترجمه: دحضرت أسماء رضی الله تعالی عنها څخه روایـــت دی، چــه مانبی کریم صلی الله علیه وسلم ته وویل: ای رسول الله! ځما مورماته راغلې ده، اودا مشرکة ده، آیا زه د دی سره صله رحمی وکړم ؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائل هو، خپل دمورسره صلـــه رحمی وکړه.

د پورتنیو حـــدیثونو څخه معلومه سوه، چه نفلی خـــیرات کافر تـــه هم ورکـــول جائزدی.

دا چه نن په اسلامی ټولنه کی مسکنت اوفقر زیات سوي دی، اویـــا داچه ګداګران، اوسوال کونکی زیات سوي دی، ددی یوازنی وجـــه داده، چه ددوی اسلامی اوانسانی حقوق دوی ته نه رســیږی، په یوه اوبل نامه ئی غیرمستحق خلق اخلی، اود الله تعالی دراښوول سوی مصرف نه بغـــیر، پـــه نورو ځایونو اومراعتونو کی بیځایـــه مصرفـــیږی.

اوبل داچه دملل متحد دسیکولر (لادینه) نظام دتسلط له املـــه پـــه اسلامی ټولنه کی، ټول نظام مالیات اوخاص بیا دزکوة اوعشرنظام خلـــت سوي دی، اویا دا نظام د اسلامی حکومت دکنټرول څخه وتلی دی، اویـــا اسلامی حکومت خپله وظیفه پری ایښی ده، هغه داچـــه د غنیـــانـــو څخه

۱- رواه أبـــوداوود ص ۵۵ ج ۳

زکوة اوعشر واخلی، او پرمسکینانو ئی تقسیم کړی، کــه اوس هــم دهر کلی اومحلی زکوة اوعشر راټــول ســی، اودهغــه کلــی یــا محلــی پرمسکنانوتقسیم سی، داسلامی ټولنی څخه دګداګرانو او سوال کونکــو شــمېر پــه ډېره انــدازه کمــېږی.

۲ – مورد خراج دی، دجهاد په نتیجه کی چــه دکفــارو ځمکــی دمسلمانانو په قبضه کی راسی، اودمسلمانانو أمیردکفارو سره صلح وکړی، اودوی داسلامی حکومت په ذمه کی داخل سی، اود هغوی ځمکی د هغوی په لاس کی دمعلوم مقدار محصول په مقابل کی پرېږدی، ودی‌ته خراج وایی.

دخراجی ځمکی تعریف دفقه کتابونه داسی لیکی: وهی الأرض التــی فتحت عنوة وقهرا، فَمَنَّ الإمامُ علی أهلها، وترکها فی أیدی أربابها، بعــدأن وضع علی أشخاصها الجزیة، إذ الم یسلموا، وعلی أراضیهم الخراج أســلموا أولــم یسلموا، هــذارأی الحنفــیة.

وقال الجمهور: الأرض الخراجیة ثلاثة انواع: ١- مافتحت عنــوة ولم تقسم بین الغانمین ٢- ماجلاعنها أهلها خوفا منا ٣- ماصولح أهلهــا علیهــا علی أنها لنا، ونقرها معهم بالخراج الذی یفرضه الإمام علیهم. (١)

ترجمة: خراجی ځمکه هغه ده چه دکفاروڅخه په زور فتحــه ســی، دمسلمانانو أمیر یه پرخاوندانو احسان وکړی، اود خپلوخاوندانو په لاس کی

١- الفقه الإسلامی وأدلته ص ٨٢١ ج ٢